Tampereen yliopisto

Pihla Karvinen

YRITYSVASTUUDIREKTIIVIN HUOLELLISUUSVELVOITTEET

Sopimusperusteinen toteuttaminen ja johdon vastuu

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2026

Tiivistelmä

Pihla Karvinen
Yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteet: sopimusperusteinen toteuttaminen ja johdon vastuu
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, yritysjuridiikka
Toukokuu 2026

Tutkielmassa tarkastellaan, miten Euroopan unionin yritysvastuudirektiivin mukaiset huolellisuusvelvoitteet voidaan toteuttaa sopimusoikeudellisin keinoin ja millaisin toimin yrityksen johto voi täyttää osakeyhtiölain mukaisen huolellisuusvelvollisuutensa direktiivin asettamien vaatimusten puitteissa. Tutkimuskysymykset kohdistuvat yhtäältä sopimuksellisiin mekanismeihin, joiden avulla johto voi jalkauttaa huolellisuusvaatimuksia toimintaketjuun, ja toisaalta siihen, millaisin organisatorisin ja prosessuaalisin toimin johto voi osoittaa toimineensa huolellisesti ja vapautua vastuusta.

Tutkimus on oikeusdogmaattinen. Tutkielmassa systematisoidaan EU-oikeuden, kansallisen yhtiöoikeuden ja sopimusoikeuden suhteita. Tarkastelu kohdistuu erityisesti siihen, miten direktiivin yritykselle asettamat velvoitteet konkretisoituvat johdon vastuuna osakeyhtiölain nojalla. Keskeisiä oikeuslähteitä ovat yritysvastuudirektiivi (Corporate Sustainability Due Diligence Directive, CSDDD (EU) 2024/1760), sellaisena kuin se on muutettuna Omnibus-direktiivillä ((EU) 2026/470), osakeyhtiölaki esitöineen sekä kotimainen ja kansainvälinen oikeuskirjallisuus. Tulkintaa täydentävät soft law -instrumentit, erityisesti OECD:n huolellisuusohjeet ja YK:n ohjaavat periaatteet.

Tutkielman perusteella sopimukset muodostavat direktiivin käytännön soveltamisen ytimen, mutta niitä on käytettävä dynaamisina ohjausvälineinä eikä vastuun siirron keinona. Direktiivin edellyttämät sopimukseen perustuvat vakuudet ja todentamistoimenpiteet ovat pakollisia mutta riittämättömiä yksinään. Johdon on rakennettava aktiivinen valvontajärjestelmä, joka mahdollistaa reagoinnin toimintaketjun varoitusmerkkeihin. Pelkkä muodollinen sopimusverkosto altistaa yhtiön näennäiselle vaatimustenmukaisuudelle, jossa ulospäin moitteeton rakenne ei tosiasiallisesti estä haitallisia vaikutuksia.

Vastuusta vapautuminen edellyttää dokumentoitua huolellisuusprosessia. Direktiivi sisältää nimenomaisia suojasatamia priorisointipäätöksille sekä tilanteille, joissa johto jatkaa liikesuhdetta tehostetun korjaussuunnitelman toimeenpanon ajan. Liiketoimintapäätösperiaatteen mukainen suoja rakentuu prosessin asianmukaisuuden, ei lopputuloksen varaan. Johdon vastuun kannalta ratkaisevaa on katkeamaton asiakirjajälki, joka osoittaa riskien tunnistamisen, priorisoinnin ja valvonnan olleen direktiivin edellyttämällä tasolla.

Avainsanat: yritysvastuudirektiivi, huolellisuusvelvoite, johdon vastuu, sopimusoikeus, Business Judgment Rule, toimintaketju, compliance

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Tekoälyn käyttö opinnäytteessä

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

☐ Ei
☒ Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: Gemini 3, Copilot GPT-5.1

Käyttötarkoitus: Sovelluksia on käytetty tutkimuskysymysten kielelliseen muotoiluun ja täsmentämiseen, jotta ne vastaavat paremmin tutkimuksen tavoitteita. Lisäksi tekoälyä on hyödynnetty tutkielman rakenteen hahmottamisessa ja jäsentelyssä. Lähdeaineiston käsittelyssä tekoäly on toiminut apuna laajojen tekstikokonaisuuksien tiivistämisessä ja keskeisten teemojen tunnistamisessa, mikä on tukenut omaa analyysityötä

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: Suunnitteluvaiheessa tutkielman rakenteen hahmottaminen ja esimerkiksi yritysvastuudirektiivin ja Omnibus-muutosten selkeyttäminen, sekä luvussa 1.2 tutkimuskysymysten muotoilussa.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

Sisällys

Tiivistelmä II

Tekoälyn käyttö opinnäytteessä III

Lähdeluettelo VI

Virallislähteet XII

Oikeuskäytäntö XIII

Muut lähteet XIV

1. Johdanto 1

1.1 Tutkielman aihepiiri 1

1.2 Kysymysten asettelu ja rajaukset 4

1.3 Metodi ja lähteet 6

1.4 Tutkielman rakenne 8

2. Yritysvastuun ja johdon vastuun normatiivinen toimintaympäristö 10

2.1 EU-tason kestävän kehityksen regulaatio 10

2.2 Yritysvastuudirektiivin ydin: soveltamisala, velvoitteet ja prosessi 12

2.3 Omnibus-muutosten tausta, tarkoitus ja vaikutukset 18

2.4 Kansallinen sopimusoikeus 21

2.5 Johdon huolellisuusvelvollisuuden sisältö ja vastuun syntyminen yhtiö- ja EU-oikeudellisessa kehyksessä 24

2.6 Soft law 29

3. Sopimusoikeudellinen viitekehys huolellisuusvelvoitteiden välineenä 32

3.1 Sopimusoikeudelliset periaatteet ja niiden vaikutus 32

3.2 Delegoinnin ja vastuun siirron käsitteellinen rajanveto 34

3.3 Preventiivinen sopiminen ja sopimuksiin perustuvat vakuudet 37

4. Sopimuksen sisällölliset elementit huolellisuusvelvoitteiden täytäntöönpanossa 42
4.1 Sopimuksen dynaamisuus ja ketjutus toimintaketjussa 42
4.2 Sopimuksen rakenne ja visuaalisuus osana huolellisuusprosessia 47
4.3 Huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot 50
4.4 Sopimusrikkomusten seuraamukset 56
4.5 Sopimuksen keskeyttäminen, tehostettu korjaussuunnitelma ja päättäminen 62
5. Johdon vastuu ja huolellisuuden osoittaminen 66
5.1 Business Judgment Rule oikeudellisena ja liiketoiminnallisena viitekehyksenä 66
5.2 Riskiperusteisuus ja priorisointi johdon harkintavallan ytimessä..... 71
5.3 Johdon valvontavastuu osana compliance-prosessia 75
5.4 Dokumentaatio ja safe harbour -mekanismit vastuusta vapautumisen perustana 79
6. Johtopäätökset 85
6.1 Tutkimustulosten synteesi ja sääntelypoliittinen arviointi..... 85
6.2 Jatkotutkimusaiheet ja sääntelyn kehitysnäkymät 88

Lähdeluettelo

Aarnio, A. (2006). Tulkinnan taito : ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOYpro.

Beebeejaun, A., & Bissessur, P. (2024). The Business Judgment Rule as a Protective Armor for Directors' Responsibilities: A Comparative Study Among Mauritius, United Kingdom, and United States. Statute Law Review, *45*(2), 1–13. https://doi.org/10.1093/slr/hmae028

Berger-Walliser, G., & Shrivastava, P. (2015). Beyond compliance: sustainable development, business, and proactive law. Georgetown Journal of International Law, 46(2), 417.

Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski. (2016). Using Proactive Legal Strategies for Corporate Environmental Sustainability, 6 Mich. J. Env't. & Admin. L. Available at: https://repository.law.umich.edu/mjeal/vol6/iss1/1

Bogart, J. (2025a). Death by omnibus? The european commission's proposal and the fate of the corporate sustainability due diligence directive (Part i). Opinio Juris. https://opiniojuris.org/2025/07/11/death-by-omnibus-the-european-commissions-proposal-and-the-fate-of-the-corporate-sustainability-due-diligence-directive-part-i/

Bogart, J. (2025b). Death by omnibus? The european commission's proposal and the fate of the corporate sustainability due diligence directive (Part ii). Opinio Juris. https://opiniojuris.org/2025/07/11/death-by-omnibus-the-european-commissions-proposal-and-the-fate-of-the-corporate-sustainability-due-diligence-directive-part-ii/

Bogart, J. (2025c). Death by omnibus? The european commission's proposal and the fate of the corporate sustainability due diligence directive (Part iii): beyond the omnibus – the persistent hrdd patchwork. Opinio Juris. https://opiniojuris.org/2025/07/11/death-by-omnibus-the-european-commissions-proposal-and-the-fate-of-the-corporate-

sustainability-due-diligence-directive-part-iii-beyond-the-omnibus-the-persistent-hrdd-patchwork/

Bueno, N., Bernaz, N., Holly, G., & Martin-Ortega, O. (2024). The eu directive on corporate sustainability due diligence (Csddd): The final political compromise. Business and Human Rights Journal, 9(2), 294–300. https://doi.org/10.1017/bhj.2024.10

Cafaggi, F. (2024). Transnational private regulation of environmental sustainability through commercial contracts. Reassessing contractual governance in global supply chains. European Review of Contract Law, 20(1), 25–76. https://doi.org/10.1515/ercl-2024-2002

Cafaggi, F. & Iamiceli, P. (2019). Regulating Contracting in Global Value Chains. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3487960

Cavalieri, R., & Salvatore, V. (2018). An introduction to international contract law. G. Giappichelli.

Charman, M. (2007). Contract law (4th ed). Taylor and Francis.

Dadush, S., Schönfelder, D., & Streibelt, M. (2024). What the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive says about contracts. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.4888176

Dadush, S., Schönfelder, D., & Streibelt, M. (2025). What does the EU CSDDD Say about Contracts? SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.5396217

Druzin, B. H. (2017). Why does soft law have any power anyway? Asian Journal of International Law, 7(2), 361–378. https://doi.org/10.1017/S2044251316000229

Finnegan, M. (2021). User-centered design: A key to contract simplification. Julkaisun pdf: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-952-5

Gereffi, G. (2018). Global value chains and development: Redefining the contours of 21st century capitalism. Cambridge University Press.

Goto, G. (2024). ESG, externalities, and the limits of the business judgment rule: "TEPCO" derivative suit on Fukushima nuclear accident and the expansion of "Caremark." The Chinese Journal of Comparative Law, 12, Article cxae020. https://doi.org/10.1093/cjcl/cxae020

Gros, M., & Cater, L. (2025). Europe's simplification mess frustrates businesses. POLITICO. https://www.politico.eu/article/europe-simplification-mess-frustrates-businesses/

Haapio, H. (2000). Preventiivinen juridiikka ja ennakoiva sopimustoiminta: Liikesopimusriitojen ratkaisu tärkeää—Yrityksille riitojen torjuminen tärkeämpää. Oikeustieto 5/2000, 18–22.

Haapio, H., & Järvinen, M. (2014). Yritysten sopimus- ja vastuuketjut: sopimusten hallinta käytännössä (2. uud. laitos.). Tietosanoma.

Haapio, H. & Passera, S. (2021). Contracts as Interfaces. In: Katz, D. M., Dolin, R. & Bommarito, M. J. (Eds.) Legal Informatics, 213-238. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316529683.018

Hemmo, M., & Hoppu, K. (2006). Sopimusoikeus. WSOYpro.

Hirvonen, A. (2011). Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan.

Hurmerinta-Haanpää, A., & Berger, W. G. (2024). Joint value creation: A functional, proactive approach to contract governance. American Business Law Journal, 61(4), 261–283. https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1111/ablj.12252

Joseph, S., & Kyriakakis, J. (2023). From soft law to hard law in business and human rights and the challenge of corporate power. Leiden Journal of International Law, 36(2), 335–361. https://doi.org/10.1017/S0922156522000826

Josková, L. (2022). The Business Judgment Rule in the Czech Republic. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 68(3), 37–47. https://doi.org/10.14712/23366478.2022.34

Kaisanlahti, T. (2026). EU's directives of sustainability reporting and due diligence: could the US doctrines of oversight and business judgment shield directors?, Journal of Corporate Law Studies, DOI: 10.1080/14735970.2025.2553437

Klami-Wetterstein, P. (2020). Sopimussakko ja sen käyttötarkoitukset Suomen sopimusoikeudessa – erityisesti painostusfunktiosta ja sen merkityksestä. Lakimies, 634-661.

McCorquodale, R., & Neely, S. (2022). Directors' duties and human rights impacts: A comparative approach. Journal of Corporate Law Studies, 22(2), 605–639. https://doi.org/10.1080/14735970.2021.2016147

Mieszkowska, J. (2024). The unintended consequences of the EU corporate sustainability due diligence directive. AJIL Unbound, 118, 291–296. https://doi.org/10.1017/aju.2024.48

Mähönen, J., & Villa, S. (2019). Osakeyhtiö. 3: Corporate governance (3., uudistettu painos). Alma Talent.

Norris, S., Hagenbeck, J., & Schaltegger, S. (2021). Linking sustainable business models and supply chains—Toward an integrated value creation framework. Business Strategy and the Environment, 30(8), 3960–3974. https://doi.org/10.1002/bse.2851

Norros, O. (2007). Vastuu sopimusketjussa. WSOYpro.

OECD. (2018). OECD due diligence guidance for responsible business conduct. OECD. https://doi.org/10.1787/15f5f4b3-en

Peter, A. (2025). EU Sustainability Legislation and International Supply Chains: Enforcement and Impact on Chinese and US Companies (1st ed., Vol. 1). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003435143

Pohjonen, Soile. (2005). Ex ante: ennakoiva oikeus. Talentum.

Ponta, A. (2015). The business judgement rule - approach and application. Juridical Tribune - Review of Comparative and International Law, *5*(2), 25.

Ravalli, R. (2024). Contract law and sustainability of global value chains. Teoksessa M. S. Silva, A. Nicolussi, C. Wendehorst, P. Salvador Coderch, M. Clément, & F. Zoll, Routledge Handbook of Private Law and Sustainability (1. p., ss. 580–590). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781032662046-40

Ruohonen, J. (2019). Company Directors' Key Duties and Business Judgment Rule. In Company Directors' Key Duties and Business Judgment Rule. Tampere University Press.

Saarnilehto, A., & Annola, V. (2018). Sopimusoikeuden perusteet (8., uudistettu painos). Alma Talent.

Salminen, J. (2015). Sirpaloituneen sopimusrakenteen hallitseminen ja kaksiasianosaissuhde. Lakimies 3–4/2015 s. 482–507.

Savela, A. (2015). Vahingonkorvaus osakeyhtiössä (3., uud. p.). Talentum.

Shapira, R. (2023). Mission Critical ESG and the Scope of Director Oversight Duties. Columbia Business Law Review. https://doi.org/10.52214/cblr.v2022i2.10939

Shapira, R. (2025). Conceptualizing Caremark. Indiana Law Journal (Bloomington), 100(2), Article 2.

Shulman, S. (2024). Corporate sustainability due diligence: Combining human rights and the environment. Columbia Journal of Environmental Law, 49(2), 479–523. https://doi.org/10.52214/cjel.v49i2.12633

Silvola, H., Peill, E., Aspholm, I., & Kaisanlahti, T. (2024). ESG ja kestävyysraportointi: Yritysjohdon vastuu ja mahdollisuus. ST-Akatemia.

Sinnig, J., & Zetzsche, D. A. (2024). The eu's corporate sustainability due diligence directive: From disclosure to prevention of adverse sustainability impacts in supply chains. https://doi.org/10.2139/ssrn.4865488

Treviño-Lozano, L., & Uysal, E. (2023). Bridging the gap between corporate sustainability due diligence and EU public procurement. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 30(5), 554–572. https://doi.org/10.1177/1023263X231213335

UNGP - UN. Office of the High Commissioner for Human Rights. (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework. https://digitallibrary.un.org/record/720245

Vanhala, A., & Ristaniemi, M. (Toim.). (2022). Yritysvastuu & oikeus. Kauppakamari.

Viljanen, M., Salminen, J., Hurmerinta-Haanpää, A. (2018a). Funktionaalinen sopiminen, osa I: Kohti uudenlaista sopimusajattelua. Oikeus 1/2018, s. 65-80.

Viljanen, M., Salminen, J., Hurmerinta-Haanpää, A. (2018b). Funktionaalinen sopiminen, osa 2: Sopimisen muutokset käytännössä. Oikeus 2/2018, s. 155-167.

Wilhelm, M. (2024). Mandatory due diligence legislation: A paradigm shift for the governance of sustainability in global value chains? Journal of International Business Policy, 7(4), 459–465. https://doi.org/10.1057/s42214-024-00193-4

Virallislähteet

HE 109/2005 vp - Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi

Kirjanpitolaki (1336/1997) KPL

Osakeyhtiölaki (624/2006) OYL

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2019/2088, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, kestävyyteen liittyvien tietojen antamisesta rahoituspalvelusektorilla - Kestävän rahoituksen tiedonantoasetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2020/852, annettu 18 päivänä kesäkuuta 2020, kestävää sijoittamista helpottavasta kehyksestä ja asetuksen (EU) 2019/2088 muuttamisesta - Euroopan unionin kestävän rahoituksen asetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2022/2464, annettu 14 päivänä joulukuuta 2022, asetuksen (EU) N:o 537/2014, direktiivin 2004/109/EY, direktiivin 2006/43/EY ja direktiivin 2013/34/EU muuttamisesta yritysten kestävyysraportoinnin osalta - Yritysten kestävyysraportointidirektiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 ja asetuksen (EU) 2023/2859 muuttamisesta – Yritysvastuudirektiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2026/470, annettu 24 päivänä helmikuuta 2026, direktiivien 2006/43/EY, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 ja (EU) 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse tietyistä yritysten kestävyysraportointia

koskevista vaatimuksista ja tietyistä yritysten huolellisuusvelvoitetta koskevista vaatimuksista

Euroopan oikeusasiamies. Kanteluasia 983/2025/MAS. Noudettu 4. marraskuuta 2025, osoitteesta https://www.ombudsman.europa.eu/fi/doc/correspondence/fi/208117

Euroopan unionin neuvoston asiakirja 16702/25 Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Directives 2006/43/EC, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760 as regards certain corporate sustainability reporting and due diligence requirements

Komission delegoitu asetus (EU) 2023/2772, annettu 31 päivänä heinäkuuta 2023, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/34/EU täydentämisestä kestävyysraportointistandardien osalta (EU) 2023/2772 - Kestävyysraportointistandardit

Komission ehdotus COM(2025) 80 final - Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien (EU) 2022/2464 ja (EU) 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse päivämääristä, joista alkaen jäsenvaltioiden on määrä soveltaa tiettyjä yritysten kestävyysraportointia ja huolellisuusvelvoitetta koskevia vaatimuksia

Komission ehdotus COM(2025) 81 final – Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 2006/43/EY, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 ja (EU) 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse tietyistä yritysten kestävyysraportointia ja huolellisuusvelvoitetta koskevista vaatimuksista

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM069:00/2024). Yritysvastuudirektiivin (CSDDD) kansallinen täytäntöönpano. Valtioneuvoston hankeikkuna. https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=TEM069:00/2024

Oikeuskäytäntö

KKO 2016:58 (Osakeyhtiön hallituksen jäsenten syyllistyminen ympäristön turmelemiseen laiminlyömällä velvollisuutensa)

Muut lähteet

Euroopan komission uutiskirje. (2025). Noudettu 15. tammikuuta 2026, osoitteesta https://finance.ec.europa.eu/news/omnibus-package-2025-04-01_en

Reuters. (2025a). Sustainable Switch Climate Focus: Exxon CEO wants EU sustainability law scrapped. https://www.reuters.com/sustainability/sustainable-switch-climate-focus-exxon-ceo-wants-eu-sustainability-law-scrapped-2025-09-20/

Reuters. (2025b). EU plans changes to sustainability law as US, Qatar increase pressure. https://www.reuters.com/business/energy/qatar-us-urge-eu-reconsider-sustainability-rules-lng-trade-2025-10-22/

Reuters. (2025c). Qatar hopeful EU will resolve corporate concerns over sustainability laws by year-end. https://www.reuters.com/business/energy/qatar-hopeful-eu-will-resolve-corporate-concerns-over-sustainability-laws-by-2025-12-06/

Ribera, T. (2025). Europe must be a rulemaker, not a rule-taker. Financial Times. https://www.ft.com/content/a7ef36e6-7288-4e12-b80a-085acd6a722f

1. Johdanto

1.1 Tutkielman aihepiiri

Yritysvastuun sääntely on viime vuosikymmeninä noussut yhdeksi keskeisimmistä oikeudellisista ja poliittisista kysymyksistä globalisoituneessa taloudessa. Kansainväliset toimintaketjut ovat monimutkaistuneet, ja yritysten toiminta ulottuu usein useiden valtioiden alueille, joissa oikeudelliset, taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet vaihtelevat merkittävästi. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa yksittäisen yrityksen toiminta voi vaikuttaa ihmisoikeuksiin, ympäristöön ja yhteiskuntiin paljon laajemmin kuin sen välittömät liiketoimet antaisivat ymmärtää. Tämä kehitys ei koske vain yrityksiä abstraktilla tasolla, vaan kohdistuu konkreettisesti yritysten johtoon, jonka on kyettävä hallitsemaan monimutkaisia toimintaketjuja ja tekemään vastuullisuutta koskevia päätöksiä oikeudellisessa epävarmuudessa. Samalla on käynyt ilmeiseksi, että kansalliset sääntelyjärjestelmät eivät yksin kykene hallitsemaan näitä vaikutuksia, vaan tarvitaan ylikansallisia ja koordinoituja ratkaisuja.[1]

Yritysvastuun normatiivinen kehitys on kulkenut pitkään pehmeän oikeuden välineiden varassa. YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet ja OECD:n huolellisuusohjeet ovat muodostaneet kansainvälisesti hyväksytyn viitekehyksen, jonka mukaan yrityksillä on vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia sekä tunnistaa, ehkäistä ja lieventää haitallisia vaikutuksia omassa toiminnassaan ja liiketoimintasuhteissaan.[2] Nämä ohjeet eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta ne ovat luoneet laajasti tunnustettuja odotuksia yritysten vastuullisesta toiminnasta ja vaikuttaneet siihen, millaisia toimia yrityksiltä voidaan perustellusti odottaa huolellisuuden osoittamiseksi. Käytännössä tämä on merkinnyt sitä, että yritysvastuu on pitkälti rakentunut vapaaehtoisten sitoumusten, itsearviointien ja yrityskohtaisten käytäntöjen varaan, minkä seurauksena vastuullisuustoimien laajuus ja tehokkuus ovat vaihdelleet merkittävästi eri toimialojen ja yritysten välillä.[3]

Euroopan komissio antoi ehdotuksen yritysvastuudirektiivistä (Corporate Sustainability Due Diligence Directive, EU 2024/1760, CSDDD) helmikuussa 2022, ja pitkien

[1] Gereffi 2018, s.137-141, 253-259 ja 276-278.
[2] OECD 2018, I. ja II. ja UNGP 2011, kohdat 11–15.
[3] OECD 2018, Foreword ja UNGP 2011, Introduction.

neuvottelujen jälkeen direktiivi hyväksyttiin keväällä 2024. Yritysvastuudirektiivi on osa laajempaa Euroopan unionin kestävän talouden sääntelykehystä, johon kuuluvat myös esimerkiksi yritysten kestävyysraportointidirektiivi (EU 2022/2464, CSRD) ja kestävän rahoituksen taksonomia. Näistä erityisesti CSRD täydentää yritysvastuudirektiiviä asettamalla yrityksille velvollisuuden raportoida kestävyysriskeistä ja huolellisuusprosessien toteuttamisesta, jolloin huolellisuusvelvoitteiden sisältö ja niiden osoittaminen kytkeytyvät toisiinsa. Yritysvastuudirektiivin tarkoituksena on muuttaa pitkään vapaaehtoisuuteen perustunut yritysvastuu oikeudellisesti velvoittavaksi huolellisuusprosessiksi: suurten yritysten on jatkossa riskiperusteisen arvioinnin pohjalta tunnistettava, ehkäistävä ja lievennettävä haitallisia vaikutuksia toimintaketjussaan.

Yritysvastuudirektiivin merkittävyyttä korostaa myös sen soveltamisalan laajuus. Vaikka direktiivi kohdistuu ensisijaisesti vain erittäin suuriin yrityksiin, sen vaikutukset ulottuvat huomattavasti tätä laajemmalle toimintaketjujen kautta. Suuret yritykset joutuvat käytännössä jalkauttamaan huolellisuusvaatimuksiaan sopimussuhteiden kautta myös pienempiin liikekumppaneihin, jolloin sääntelyn vaikutukset välittyvät koko toimintaketjuun. Näin direktiivin merkitys ei rajoitu sen muodolliseen soveltamisalaan, vaan se muokkaa laajemmin yritysten välisiä suhteita ja sopimuskäytäntöjä.

Yritysvastuudirektiivi kohdistaa velvoitteet yritykseen oikeushenkilönä, mutta niiden käytännön toteuttaminen edellyttää yrityksen johdon aktiivisia toimia, sillä yrityksen johto on vastuussa toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä huolellisuusvelvollisuutensa nojalla. Tutkielmassa johdolla tarkoitetaan osakeyhtiölain mukaisia toimielimiä eli hallitusta ja toimitusjohtajaa. Direktiivi edellyttää, että yritys luo ja ylläpitää järjestelmällisiä prosesseja huolellisuusvelvoitteiden toteuttamiseksi, mukaan lukien riskien tunnistaminen, seuranta ja toimenpiteiden dokumentointi.[4] Näin ollen direktiivin velvoitteet konkretisoituvat käytännössä yrityksen johdon päätöksenteon ja valvonnan kautta, osana johdon yleistä huolellisuusvelvollisuutta kansallisen yhtiöoikeuden puitteissa.

On kuitenkin huomattava, että vaikka yritysvastuudirektiivin alkuperäisessä komission ehdotuksessa oli nimenomainen johdon huolellisuusvelvollisuutta koskeva artikla, se

[4] (EU) 2024/1760, 5-7 artiklat ja 10 artikla sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

poistettiin jo direktiivin valmisteluvaiheessa ennen sen lopullista hyväksymistä. Direktiivi ei siten sisällä erillistä, suoraan hallituksen jäseniin tai toimitusjohtajaan kohdistuvaa sääntelyä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että johdon vastuu olisi poistunut: direktiivin yritykselle asettamat velvoitteet konkretisoituvat kansallisessa oikeudessa osakeyhtiölain yleisen huolellisuusvelvollisuuden kautta, jolloin johdon vastuu muodostuu EU-sääntelyn ja kansallisen yhtiöoikeuden yhteisvaikutuksesta. Juuri tämä epäsuora mutta oikeudellisesti merkittävä yhteys muodostaa tutkielman keskeisen jännitteen.

Sääntelykenttä on kuitenkin osoittautunut dynaamiseksi. Direktiivin alkuperäistä sisältöä on täsmennetty ja kevennetty vuoden 2025 aikana hyväksytyillä muutoksilla (nk. Omnibus I), joiden tavoitteena oli hallinnollisen taakan keventäminen. Nämä muutokset supistivat direktiivin soveltamisalaa ja selkeyttivät, ettei huolellisuusvelvoite edellytä jokaisen toimintaketjun osan kattavaa läpikäyntiä. Sen sijaan yritysten on keskityttävä riskiperusteiseen priorisointiin: toimenpiteet on kohdistettava niihin toimintaketjun osiin, joissa haitallisten vaikutusten riski on vakavin tai todennäköisin.[5] Tämä korostaa entisestään johdon harkinnan merkitystä, sillä johdon on kyettävä osoittamaan, että tehty priorisointi ja riskienhallintatoimet ovat olleet oikeudellisesti perusteltuja ja suhteellisia.

Yritysvastuudirektiivi tuli voimaan 25.7.2024. Vaikka kansalliselle täytäntöönpanolle varattiin alun perin kaksi vuotta, täytäntöönpanoaikaa jatkettiin Omnibus-muutosdirektiivin ((EU) 2026/470) yhteydessä kahdella vuodella 26.7.2028 saakka. Suomessa täytäntöönpanoa valmistellaan parhaillaan työ- ja elinkeinoministeriön hankkeessa (TEM069:00/2024). Huolimatta pidentyneestä määräajasta, kansallinen lainvalmistelu on edennyt aktiivisesti: hallituksen esitys laiksi yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta on valmistelussa ja arvioitu esiteltäväksi syyskuussa 2026.[6] Johdon vastuun näkökulmasta tämä pitkä siirtymäaika ja käynnissä oleva lainvalmistelu muodostavat merkityksellisen välitilan. Johdon on perusteltua ennakoida tulevan sääntelyn vaatimuksia ja kehittää yrityksen huolellisuusprosesseja, vaikka lopullinen kansallinen sääntelykehys vahvistuu vasta myöhemmin.

[5] (EU) 2024/1760 8 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[6] Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM069:00/2024).

Sopimusoikeus muodostaa yritystoiminnan perustan: lähes kaikki liiketoiminnalliset suhteet rakentuvat sopimusten varaan. Sopimukset määrittävät osapuolten oikeudet, velvollisuudet ja riskienjaon, ja ne toimivat välineenä, jolla yritykset pyrkivät hallitsemaan epävarmuutta ja varmistamaan ennakoitavuutta.[7] Kansainvälisissä toimintaketjuissa sopimusten merkitys korostuu entisestään, sillä ne ovat usein ainoa keino luoda oikeudellisesti sitovia velvoitteita toimijoiden välille tilanteissa, joissa osapuolet toimivat eri oikeusjärjestelmien piirissä.

Tutkielmassa tarkastellaan sopimusoikeudellisia keinoja yritysvastuudirektiivin vaatimusten toteuttamiseksi, erityisesti johdon näkökulmasta. Tässä kontekstissa sopimusoikeudella on keskeinen merkitys, sillä sopimukset muodostavat välineen, jonka avulla johto voi jalkauttaa huolellisuusvaatimuksia toimintaketjuun, ohjata liikekumppaneiden toimintaa ja samalla osoittaa huolellisuuttaan kansallisen yhtiöoikeuden edellyttämällä tavalla. Sopimusoikeus toimii näin rajapintana yritysvastuudirektiivin velvoitteiden ja johdon kansallisen huolellisuusvelvollisuuden välillä.

1.2 Kysymysten asettelu ja rajaukset

Tutkielmassa tarkastellaan, miten yritysvastuudirektiivin edellyttämät huolellisuusvelvoitteet voidaan toteuttaa sopimusoikeudellisin keinoin silloin, kun normatiivinen päävastuu kohdistuu pääyritykseen, mutta käytännön toteutus edellyttää toimintaketjun toimijoiden sitomista velvoitteisiin. Tämä johtuu siitä, että merkittävä osa direktiivin tarkoittamista ihmisoikeus- ja ympäristöriskeistä realisoituu juuri ketjun alemmissa portaissa, joissa pääyrityksellä ei ole suoraa hallintavaltaa, mutta joihin sillä on velvollisuus vaikuttaa. Toimintaketju muodostaa siten sekä huolellisuusvelvoitteen keskeisen kohdealueen että sen käytännön toteuttamisen suurimman haasteen. Tutkielmaa ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten yrityksen johdon tulee sopimuksellisin keinoin toteuttaa yritysvastuudirektiivin mukaisia huolellisuusvelvoitteitaan toimintaketjussa?

[7] Cavalieri & Salvatore 2018, s. 1–5 ks. myös Hemmo & Hoppu 2006, luku 3. Sopimusoikeuden normisto ja sopimusriskit.

Tutkielmassa tarkastellaan sopimuksia huolellisuusvelvoitteiden käytännön toteuttamisen välineenä johdon näkökulmasta. Direktiivin huolellisuusvelvoitteet juontavat erityisesti 5–11 artikloista, jotka asettavat velvoitteet yritykselle oikeushenkilönä, mutta edellyttävät käytännössä johdon aktiivisia toimia OYL 1:8:n mukaisen huolellisuusvelvollisuuden puitteissa. Analyysin kohteena ovat erityisesti sellaiset sopimusoikeudelliset mekanismit, joiden avulla johto voi jalkauttaa huolellisuusvaatimuksia toimintaketjuun ja ohjata liikekumppaneiden toimintaa. Samalla tarkastellaan missä määrin huolellisuusvelvoitteiden toteuttaminen voidaan perustellusti rakentaa sopimuksellisen delegoinnin varaan ja missä kulkee raja hyväksyttävän vastuunjaon ja vastuun kiertämisen välillä. Lisäksi eritellään, mitkä sopimukselliset keinot direktiivi nimenomaisesti edellyttää ja mitkä ovat johdon harkinnanvaraisia välineitä huolellisuusprosessin tukemiseksi.

2. Millaisin toimin johto voi käytännössä täyttää osakeyhtiölain mukaisen huolellisuusvelvollisuutensa yritysvastuudirektiivin asettamien velvoitteiden toteuttamisessa ja vapautua vastuusta osoittamalla huolellisuutensa?

Tämän tutkimuskysymyksen avulla tarkastellaan johdon huolellisuusvelvollisuuden sisältöä silloin, kun yritysvastuudirektiivi asettaa velvoitteita yritykselle oikeushenkilönä, mutta niiden toteuttaminen ja arviointi konkretisoituvat kansallisessa oikeudessa johdon päätöksenteon ja valvonnan kautta. Koska johdon vastuuta koskeva artikla poistettiin direktiivistä jo valmisteluvaiheessa, johdon vastuu ei juonnu suoraan direktiivistä vaan rakentuu OYL 1:8:n yleisen huolellisuusvelvollisuuden ja OYL 22:1:n vahingonkorvausvastuun varaan, jotka saavat sisältönsä direktiivin yritykselle asettamista vaatimuksista. Direktiivissä määrätään huolellisuusvelvoitteita yleisellä tasolla, mutta se ei suoraan täsmennä, milloin toimenpiteitä voidaan pitää riittävinä tai miten ne tulee dokumentoida. Analyysi kohdistuu siihen, millaisia sopimuksellisia, organisatorisia ja prosessuaalisia toimia voidaan pitää johdon huolellisuusvelvollisuuden näkökulmasta asianmukaisina ja riittävinä huolellisen toiminnan osoittamiseksi.

Tutkimuskysymysten avulla tutkielmassa selvitetään, millaisia mahdollisuuksia ja rajoja sopimusoikeus tarjoaa yritysvastuudirektiivin mukaisten huolellisuusvelvoitteiden

toteuttamiseen. Tarkastelu kohdistuu erityisesti siihen, miten velvoitteita voidaan käytännössä delegoida toimintaketjun toimijoille ilman, että normatiivinen vastuu siirtyy pois pääyrityksen johdolta, millaisin sopimussanktiomekanismein velvoitteiden toteutumista voidaan tukea, sekä missä määrin tarvitaan myös preventiivisiä ja yhteistyöhön perustuvia keinoja sopimusten rinnalle.

Tutkielma rajautuu yritysten välisiin suhteisiin ja erityisesti laajoihin sopimusverkostoihin, joissa pääyrityksen velvoitteet konkretisoituvat suhteessa toimittajiin ja alihankkijoihin. Pääyrityksinä käsitellään osakeyhtiöitä, sillä käytännössä kaikki yritykset, joita yritysvastuudirektiivi koskee, ovat muodoltaan osakeyhtiöitä. Kuluttajasopimukset ja muut yksityisoikeudelliset suhteet jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Rajauksen tavoitteena on mahdollistaa syvällinen analyysi siitä, miten sopimusoikeudelliset keinot voivat tukea yritysvastuudirektiivin tavoitteiden toteutumista monimutkaisissa toimintaketjuissa, joissa toimijoiden määrä, vaikutusmahdollisuudet ja riskit vaihtelevat merkittävästi.

1.3 Metodi ja lähteet

Tutkimus rakentuu oikeusdogmaattiseen eli lainopilliseen menetelmään, joka on yksi oikeustieteen perinteisimmistä tutkimusmenetelmistä. Lainopillisessa tutkimuksessa keskitytään voimassa olevan oikeuden tulkitsemiseen ja systematisointiin: systematisointi luo kehyksen tulkinnalle, ja tulkinta täyttää systematisoinnin aukkoja. Systematisoinnilla viitataan pyrkimykseen tutkia ja jäsennellä oikeudellista informaatiota tavalla, joka auttaa oikeusjärjestyksen kokonaiskuvan hahmottamista.[8] Lainopillinen tutkimus kohdistuu normien sisältöön ja niiden välisiin suhteisiin, ja sen keskeinen tehtävä on tuottaa perusteltuja kannanottoja oikeussääntöjen merkityksestä tulkintatilanteissa, joissa säännökset eivät suoraan anna vastausta.[9]

Menetelmä soveltuu tähän tutkimukseen erityisen hyvin, koska yritysvastuudirektiivi ei määrittele tyhjentävästi, miten sen velvoitteet konkretisoituvat johdon huolellisuusvelvollisuutena kansallisessa yhtiöoikeudessa tai miten ne toteutuvat sopimusoikeudellisesti toimintaketjussa. Tutkimuksen ydintehtävä on juuri tämän normatiivisen aukon

[8] Hirvonen 2011, s. 22–24, 36–37
[9] Aarnio 2006, s. 238.

täyttäminen systematisoimalla EU-oikeudellisten, yhtiöoikeudellisten ja sopimusoikeudellisten normien väliset suhteet ja tulkitsemalla niitä kokonaisuutena.

Yritysten välisiä sopimuksia koskee Suomessa laaja tahdonvaltaisuuden periaate: pakottavaa lainsäädäntöä, joka määrittelisi sopimusmekanismien rakenteen tai huolellisuusvelvoitteiden sopimuksellisen toteuttamistavan, ei ole. Johdon huolellisuusvelvoitteet puolestaan määräytyvät yhtiöoikeudellisen sääntelyn nojalla, ja yritysvastuudirektiivi täsmentää niiden sisältöä kestävyysriskien hallinnan osalta. Tämän vuoksi tutkimuksessa painotetaan kotimaista ja kansainvälistä oikeuskirjallisuutta, joiden avulla hahmotetaan sopimusoikeuden yleisiä periaatteita sekä niiden merkitystä huolellisuusvelvoitteiden sopimuksellisessa toteuttamisessa.

Lainopillinen tarkastelu perustuu oikeuslähdeoppiin, jolla on erityinen merkitys juridisessa argumentaatiossa. Oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat kansallinen lainsäädäntö sekä EU-oikeuden sitovat osat. Heikosti velvoittavia ovat puolestaan esimerkiksi tuomioistuinten ennakkoratkaisut, ja sallittuja oikeuslähteitä ovat yleiset oikeusperiaatteet sekä oikeuskirjallisuus.[10] Tutkimuksessa sovellettava oikeuslähdehierarkia rakentuu kerroksittain. Ensisijaisen normatiivisen perustan muodostaa yritysvastuudirektiivi ((EU) 2024/1760) sellaisena kuin se on muutettuna Omnibus-direktiivillä ((EU) 2026/470). Direktiivin lopullinen säädösteksti, johdanto-osat ja valmisteluasiakirjat muodostavat tulkinnan lähtökohdan. Kansallisella tasolla keskeisin on osakeyhtiölaki ja sen esityöt, erityisesti HE 109/2005, sillä johdon huolellisuusvelvollisuus ja vahingonkorvausvastuu rakentuvat OYL:n varaan. Oikeuskäytännöstä hyödynnetään sekä kotimaisia ratkaisuja, kuten KKO 2016:58, että kansainvälisiä prejudikaatteja johdon vastuun arvioinnissa.

EU-direktiivit, erityisesti yritysvastuudirektiivi, muodostavat normatiivisen viitekehyksen, mutta niiden soveltaminen yritysten sopimuskäytäntöihin tapahtuu pitkälti vapaamuotoisesti. Direktiivien lopullinen teksti, johdanto-osat ja valmisteluasiakirjat tarjoavat lähtökohdat huolellisuusvelvoitteiden laajuudelle, mutta varsinaiset sopimuslausekkeet muotoutuvat sopimusosapuolten keskinäisessä neuvottelussa ja yleisten

[10] Aarnio 2006, s. 292–293.

sopimusperiaatteiden rajoissa. Koska direktiivissä kohdistetaan velvoitteet yritykseen oikeushenkilönä, analyysi kohdistuu siihen, miten nämä velvoitteet voidaan systematisoida osaksi johdon huolellisuusvelvollisuutta ja sopimuskäytäntöjä.

Soft law -lähteitä, erityisesti OECD:n Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct ja YK:n ohjaavat periaatteet (UNGP), hyödynnetään sallittuina oikeuslähteinä sitovaa sääntelyä täydentävinä tulkintastandardeina. Vaikka ne eivät ole muodollisesti velvoittavia, niillä on merkittävä asema yritysvastuudirektiivin tulkinnassa: direktiivi itse viittaa näihin instrumentteihin ja rakentaa huolellisuusvelvoitteen sisältöä myös niiden varaan.[11]

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu kuudesta pääluvusta. Luvussa 2 luodaan tutkielman oikeudellinen tausta. Aluksi asemoidaan yritysvastuudirektiivi osaksi EU:n kestävän kehityksen sääntelykehystä, erityisesti vihreän kehityksen ohjelmaa. Tämän jälkeen analysoidaan direktiivin rakenteellisia ja sisällöllisiä velvoitteita sekä Omnibus-direktiivillä tehtyjä muutoksia, jotka täsmentävät huolellisuusprosessin sisältöä ja yhdenmukaistamisen tasoa. Viitekehys täydentyy kansallisen sopimusoikeuden periaatteilla sekä yhtiöoikeudellisella johdon huolellisuusvelvollisuudella. Lisäksi käsitellään keskeisiä pehmeän oikeuden instrumentteja, kuten YK:n ohjaavia periaatteita ja OECD:n ohjeita, jotka konkretisoivat huolellisuusvelvoitteiden sisältöä ja sopimuksellisia toteuttamistapoja.

Luvussa 3 tarkastellaan sopimusoikeudellista viitekehystä huolellisuusvelvoitteiden toteuttamisen välineenä. Luvussa käsitellään sopimusoikeudellisten periaatteiden merkitystä, delegoinnin ja vastuun siirron rajanvetoa, vastuunrajoituslausekkeiden hyväksyttävyyttä sekä preventiivisen sopimisen ja sopimuksiin perustuvien vakuuksien roolia toimintaketjun riskienhallinnassa.

Luvussa 4 siirrytään sopimusten konkreettiseen sisältöön ja siinä tarkastellaan niitä elementtejä, joiden avulla huolellisuusvelvoitteet voidaan täytäntöönpanna sopimuksellisesti. Luvussa analysoidaan sopimuksen dynaamisuutta ja ketjutusta toimintaketjussa, sopimuksen rakennetta ja visuaalisuutta osana huolellisuusprosessia sekä

[11] Joseph & Kyriakakis 2023, s. 340–343.

huolellisuusprosessia tukevia sopimusehtoja, kuten auditointioikeuksia, tietojensaantivelvoitteita ja päivitysmekanismeja. Lisäksi käsitellään sopimusrikkomusten seuraamuksia sekä keskeyttämisen, tehostettujen korjaussuunnitelmien ja purkamisen roolia direktiivin edellyttämässä asteittaisessa vaikuttamisessa.

Luvussa 5 tarkastellaan johdon huolellisuusvelvollisuutta ja sitä, millaisin toimin johto voi osoittaa toimineensa huolellisesti. Luvussa analysoidaan johdon harkintavaltaa ja riskien priorisointia, valvontavastuuta ja sopimusperusteisen compliance-järjestelmän rakentamista sekä dokumentoinnin ja seurannan merkitystä. Erityinen paino asetetaan business judgment rule -periaatteeseen ja sen merkitykseen johdon toiminnan arvioinnissa sekä siihen, millä edellytyksillä johto voi osoittaa toimineensa huolellisesti ja vapautua vastuusta.

Lopuksi luvussa 6 esitetään johtopäätökset. Luvussa tiivistetään keskeiset havainnot, vastataan tutkimuskysymyksiin ja arvioidaan, miten yritysvastuudirektiivi ja sen Omnibus-muutokset muokkaavat sopimusoikeuden ja yhtiöoikeuden käytäntöjä. Lisäksi pohditaan johdon vastuun tulevaa kehitystä, sääntelyn toimivuutta ja jatkotutkimuksen tarpeita.

2. Yritysvastuun ja johdon vastuun normatiivinen toimintaympäristö

2.1 EU-tason kestävän kehityksen regulaatio

Euroopan unionin kestävän kehityksen sääntelykehys on viime vuosina laajentunut ja monipuolistunut merkittävästi. Kehityksen taustalla on erityisesti Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (KOM(2019) 640), jonka komissio julkaisi joulukuussa 2019 strategisena tiekarttana kohti ilmastoneutraalia taloutta vuoteen 2050 mennessä ja jonka välitavoitteena on vähentää kasvihuonekaasupäästöjä vähintään 55 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Vihreän kehityksen ohjelma ei ole yksittäinen säädös, vaan poliittinen ohjelma, joka ohjaa laajaa lainsäädäntö- ja toimenpidekokonaisuutta. Sen alla on käynnistetty lukuisia lainsäädäntöhankkeita, jotka koskevat muun muassa ilmastolainsäädäntöä, kiertotaloutta, luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävän rahoituksen ohjausmekanismeja.

Kestävän rahoituksen sääntely muodostaa yhden keskeisen pilarin tässä kokonaisuudessa. Vuonna 2020 voimaan tullut kestävän rahoituksen taksonomia-asetus ((EU) 2020/852) luo yhtenäiset kriteerit sille, milloin taloudellinen toiminta voidaan luokitella ympäristön kannalta kestäväksi. Asetus määrittelee kuusi ympäristötavoitetta, kuten ilmastonmuutoksen hillinnän ja siihen sopeutumisen, ja asettaa tekniset arviointikriteerit, joiden täyttyminen on edellytys kestävän toiminnan luokittelulle. Taksonomia kytkeytyy suoraan rahoitusmarkkinoiden tiedonantovelvoitteisiin, joita säätelee vuonna 2019 annettu kestävän rahoituksen tiedonantoasetus (SFDR, (EU) 2019/2088). SFDR velvoittaa rahoitusalan toimijat raportoimaan sijoitustuotteidensa kestävyysriskit ja -vaikutukset, mikä lisää läpinäkyvyyttä ja ohjaa pääomia kestäviin kohteisiin.

Yritysvastuuraportoinnin osalta merkittävin uudistus on vuonna 2022 hyväksytty yritysten kestävyysraportointidirektiivi (CSRD, (EU) 2022/2464), joka laajentaa raportointivelvollisuuden koskemaan kaikkia suuria yrityksiä sekä kaikkia pörssilistattuja yhtiöitä, mukaan lukien tietyt EU:n ulkopuoliset yritykset, joilla on merkittävää liiketoimintaa unionin alueella. CSRD tuo mukanaan kaksinkertaisen olennaisuuden periaatteen, jonka mukaan yrityksen on raportoitava sekä kestävyystekijöiden vaikutuksesta sen taloudelliseen asemaan että sen toiminnan vaikutuksista ympäristöön ja yhteiskuntaan. Lisäksi direktiivi edellyttää raporttien varmennusta rajoitetulla varmuustasolla. Raportointi on

toteutettava digitaalisessa muodossa (iXBRL) ja sen on oltava yhteensopivaa EU:n kestävän kehityksen taksonomian kanssa.

CSRD:n toimeenpanoa tukevat Euroopan kestävyysraportointistandardit (ESRS, (EU) 2023/2772), jotka on valmisteltu Euroopan tilinpäätösraportoinnin neuvoa-antavan ryhmän (EFRAG) johdolla. Ensimmäinen standardisarja hyväksyttiin komission delegoidulla asetuksella heinäkuussa 2023 ja se sisältää yleiset periaatteet (ESRS 1 ja 2) sekä teemakohtaiset standardit ympäristö-, sosiaali- ja hallintotavoista (E-, S- ja G-sarjat). ESRS-standardit konkretisoivat CSRD:n vaatimukset ja luovat yhtenäisen viitekehyksen, jonka avulla yritykset voivat raportoida kestävyystietoja vertailukelpoisesti ja johdonmukaisesti. Omnibus-muutosten myötä komission velvollisuudesta antaa pakollisia toimialakohtaisia ESRS-standardeja on kuitenkin luovuttu, mikä keventää raportointikehikkoa ja korostaa yleisten ja teemakohtaisten standardien merkitystä.[12] ESRS-standardit myös luovat menettelyllisen sillan yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteisiin: yrityksen on raportoitava, miten se toteuttaa due diligence -prosessin, mikä kytkee raportoinnin ja huolellisuusvelvoitteen toisiinsa.

Yritysvastuudirektiivi sitoo nämä elementit yhteen velvoittamalla yritykset toteuttamaan asianmukaisen huolellisuuden prosesseja koko toimintaketjussaan, tunnistamaan ja ehkäisemään haitallisia vaikutuksia sekä raportoimaan toimenpiteistään tavalla, joka on yhteensopiva muun EU-sääntelyn kanssa. Näin yritysvastuudirektiivi toimii siltana strategisten tavoitteiden, teknisten kriteerien ja raportointivaatimusten välillä: se muuttaa poliittiset ja normatiiviset päämäärät konkreettisiksi sopimus- ja toimintavelvoitteiksi, jotka ulottuvat yrityksen omasta toiminnasta sen koko toimintaketjuun. Tämä tekee siitä keskeisen instrumentin EU:n pyrkimyksessä varmistaa, että kestävän kehityksen tavoitteet eivät jää ainoastaan raportointitasolle, vaan toteutuvat myös käytännön liiketoimintapäätöksissä ja sopimussuhteissa.

EU:n kestävän kehityksen sääntely on luonteeltaan dynaamista ja jatkuvasti kehittyvää. Komissio julkaisee säännöllisesti uusia aloitteita ja täydennyksiä, ja olemassa olevia säädöksiä tarkistetaan vastaamaan kiristyviä ilmasto- ja ympäristötavoitteita. Tämä jatkuva muutos luo yrityksille sekä haasteita että mahdollisuuksia: sääntelyyn sopeutuminen

[12] (EU) 2026/470, 2(6a) artikla ja johdanto-osa (20).

edellyttää ennakoivaa riskienhallintaa ja raportointiprosessien kehittämistä, mutta se voi myös vahvistaa kilpailukykyä ja sijoittajien luottamusta. Yritysvastuudirektiivin kannalta tämä tarkoittaa, että sen soveltaminen ja tulkinta tapahtuvat alati muuttuvassa sääntely-ympäristössä, jossa eri säädösten väliset yhteydet ja päällekkäisyydet on ymmärrettävä kokonaisuutena.

2.2 Yritysvastuudirektiivin ydin: soveltamisala, velvoitteet ja prosessi

Yritysvastuudirektiivi ((EU) 2024/1760) hyväksyttiin keväällä 2024 pitkien neuvottelujen tuloksena. Alkuperäinen direktiivi koski EU:ssa rekisteröityjä yhtiöitä, joilla oli yli 1 000 työntekijää ja yli 450 miljoonan euron liikevaihto, sekä EU:n ulkopuolisia yrityksiä, joiden liikevaihto EU:n markkinoilla ylitti 450 miljoonaa euroa. Direktiivi sisälsi myös nimenomaisen velvoitteen ilmastosiirtymäsuunnitelman laatimisesta ja siviilivastuuta koskevan säännöksen, jonka tarkoituksena oli yhdenmukaistaa vahingonkärsijöiden mahdollisuuksia vaatia korvausta huolellisuusvelvoitteen laiminlyönnistä. Direktiivin sisältö muuttui kuitenkin merkittävästi ennen sen soveltamisen alkamista: vuonna 2026 hyväksytyt Omnibus-muutokset supistivat soveltamisalaa huomattavasti ja poistivat useita alkuperäisiä velvoitteita.

Omnibus-muutosten jälkeen yritysvastuudirektiivi muodostaa Euroopan unionin sääntelykehyksen yritysten ihmisoikeus- ja ympäristöhuolellisuudelle. Direktiivin tavoitteena on vahvistaa yritysten velvollisuutta tunnistaa, ehkäistä ja lieventää niiden toiminnasta ja toimintaketjuista aiheutuvia haitallisia vaikutuksia sekä yhdenmukaistaa jäsenvaltioiden aiemmin hajanaista sääntelyä. Direktiivi edustaa siirtymää vapaaehtoisuuteen perustuvasta yritysvastuusta kohti oikeudellisesti velvoittavaa huolellisuusprosessia, joka kytkeytyy suoraan yritysten johtamiseen ja liiketoimintapäätöksiin.[13]

Omnibus-muutosten myötä direktiivin soveltamisala supistui alkuperäisestä merkittävästi. Direktiivi koskee ainoastaan kaikkein suurimpia yrityksiä: EU:ssa rekisteröityjä yhtiöitä, joilla on yli 5 000 työntekijää ja yli 1,5 miljardin euron liikevaihto, sekä vastaavan kokoisia EU:n ulkopuolisia yrityksiä, jotka saavuttavat vastaavan liikevaihdon unionin markkinoilla. Lisäksi direktiivi ulottuu suuriin franchise- ja lisenssimalleihin, jos

[13] (EU) 2024/1760, 1 artikla.

rojaltitulot ja konsernin liikevaihto ylittävät tietyt kynnysarvot.[14] Alkuperäisen direktiivin laajat kynnysarvot poistettiin, mikä rajaa velvoitteet vain suurimpiin toimijoihin.

Muutos keventää sääntelyn kokonaisvaikutusta rajaten ulkopuolelle noin 70 % alkuperäisen soveltamisalan alaisista yrityksistä. Soveltamisalan rajaus heijastaa poliittista kompromissia, jonka tavoitteena on kohdistaa velvoitteet yrityksiin, joilla on tosiasialliset resurssit ja vaikutusvalta toimintaketjujensa hallintaan. Samalla direktiivi on täysharmonisoitu keskeisiltä osin: jäsenvaltiot eivät saa säätää yleisiä huolellisuusvelvoitteita, jotka poikkeavat direktiivin ydinartikloista.

Soveltamisalan supistumisen kansallista merkitystä kuvaa se, että Suomessa yritysvastuulain arvioidaan koskevan noin 30 yritystä, konsernia ja osuuskuntaa.[15] Direktiivin välitön soveltamisala jää siten kansallisesti varsin rajatuksi. Tämä ei kuitenkaan poista sääntelyn käytännön merkitystä, sillä direktiivin piiriin kuuluvat yritykset toteuttavat huolellisuusvelvoitteitaan toimintaketjuissa sopimussuhteiden, raportointivaatimusten, auditointioikeuksien ja korjaavien toimenpiteiden avulla. Tämän vuoksi direktiivin vaikutukset voivat välittyä myös sellaisiin suomalaisiin yrityksiin, jotka eivät itse kuulu direktiivin välittömään soveltamisalaan mutta toimivat sen piirissä olevan yrityksen liikekumppaneina.

Direktiivin ytimessä on riskiperusteinen huolellisuusprosessi, joka rakentuu kahdesta päävaiheesta. Ensimmäinen vaihe on niin sanottu alustava riskien kartoitus (scoping exercise), jossa yrityksen on tunnistettava toimintaketjunsa riskialueet ilman, että se voi lähtökohtaisesti pyytää tietoja sopimuskumppaneiltaan. Tietopyynnöt ovat sallittuja vain, jos tieto ei ole kohtuudella saatavilla muista lähteistä, kuten toimialainitiatiiveista, riippumattomista raporteista tai digitaalisista riskityökaluista.[16] Tämä rajoitus on keskeinen osa direktiivin pyrkimystä estää velvoitteiden valuminen pk-yrityksille ja keventää hallinnollista taakkaa toimintaketjuissa, vaikka käytännössä suurten yritysten huolellisuusvaatimukset heijastuvat toimintaketjuun jo sopimusoikeudellisten mekanismien kautta.

[14] (EU) 2024/1760, 2 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[15] Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM069:00/2024).
[16] (EU) 2024/1760, 8(2ab) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (39).

Toinen vaihe on syväarviointi, joka kohdistuu vain niihin liiketoimintasuhteisiin ja maantieteellisiin alueisiin, joissa scoping exercise on osoittanut kohonneen riskin. Vasta tässä vaiheessa yritys saa pyytää tietoja sopimuskumppaneiltaan, toteuttaa auditointeja ja käyttää sopimusoikeudellisia keinoja varmistaakseen huolellisuusvelvoitteiden toteutumisen.[17] Riskiperusteisuus on siten direktiivin rakenteellinen periaate: yrityksen ei edellytetä kartoittavan koko toimintaketjuaan, vaan kohdistavan toimenpiteet sinne, missä haitallisten vaikutusten todennäköisyys tai vakavuus on suurin.

Huolellisuusvelvoite kohdistuu erityisesti yritysten toiminnan ja toimintaketjujen aiheuttamiin riskeihin ihmisoikeuksille ja ympäristölle. Direktiivin lähtökohtana ei ole yrityksen oman taloudellisen riskin hallinta, vaan sen velvollisuus ehkäistä ja lieventää haitallisia vaikutuksia, joita sen toiminta tai sen liikekumppaneiden toiminta voi aiheuttaa työntekijöiden oikeuksille, paikallisille yhteisöille tai luonnonympäristölle.[18] Tällaisia riskejä ovat esimerkiksi lapsi- ja pakkotyövoiman käyttö, työntekijöiden järjestäytymisoikeuden loukkaukset, syrjintä, vaaralliset työolosuhteet, metsäkato, vesistöjen pilaantuminen ja kasvihuonekaasupäästöt. Huolellisuusvelvoitteen sisältö määräytyy näiden vaikutusten vakavuuden ja todennäköisyyden perusteella.

Yritysvastuudirektiivi edellyttää, että yritykset toteuttavat asianmukaisia toimenpiteitä haitallisten vaikutusten ehkäisemiseksi, lieventämiseksi ja lopettamiseksi sen jälkeen, kun vaikutukset on tunnistettu huolellisuusprosessin mukaisesti. Direktiivin mukaan yrityksen on ensisijaisesti pyrittävä ehkäisemään potentiaaliset haitalliset vaikutukset, ja silloin kun ehkäisy ei ole mahdollista tai ei ole välittömästi toteutettavissa, yrityksen on ryhdyttävä toimenpiteisiin niiden riittävään lieventämiseen.[19] Velvoitteiden sisältö määräytyy riskiperusteisesti, ja yrityksen on otettava huomioon muun muassa se, aiheutuuko vaikutus sen omasta toiminnasta, yhdessä liikekumppanin kanssa vai yksinomaan kumppanin toiminnasta.[20]

[17] (EU) 2024/1760, 8(3) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (40).
[18] (EU) 2024/1760, 1 artikla.
[19] (EU) 2024/1760, 10(1) artikla.
[20] (EU) 2024/1760, 10(2a-b) artikla.

Kun kyse on todellisista haitallisista vaikutuksista, direktiivi velvoittaa yrityksen ryhtymään toimiin vaikutuksen lopettamiseksi tai sen laajuuden minimoimiseksi.[21] Tämä voi edellyttää esimerkiksi korjaavien toimenpiteiden toteuttamista, liikekumppanin toiminnan muuttamista tai yhteistyön lisäämistä vaikutuksen poistamiseksi. Yrityksen on myös varmistettava, että haitallisen vaikutuksen kohteeksi joutuneet henkilöt saavat asianmukaisen hyvityksen silloin, kun se on direktiivin mukaan tarpeen.[22]

Omnibus-muutokset täsmentävät ehkäisy- ja lopettamisvelvoitteiden soveltamista erityisesti riskiperusteisuuden ja suhteellisuuden näkökulmasta. Muutosten mukaan yrityksen ei tarvitse tunnistaa tai käsitellä jokaista mahdollista haitallista vaikutusta, vaan sen on keskityttävä niihin, jotka ovat todennäköisimpiä ja vakavimpia. Yritystä ei voida rangaista tilanteissa, joissa haitallinen vaikutus jää tunnistamatta, jos yritys on noudattanut direktiivin mukaisia velvoitteita asianmukaisesti.[23] Direktiivin velvoitteet ovat siis luonteeltaan prosessiperusteisia: yrityksen on toteutettava asianmukainen huolellisuusprosessi, mutta sitä ei velvoiteta takaamaan, ettei haitallisia vaikutuksia koskaan synny. Lisäksi yrityksen on pyrittävä ensisijaisesti yhteistyöhön liikekumppanin kanssa, ja liiketoimintasuhteen keskeyttäminen tai päättäminen on sallittua vasta viimesijaisena keinona, kun kaikki muut toimenpiteet on käytetty eikä vaikutusta ole saatu loppumaan.[24]

Yrityksen velvollisuus ehkäistä ja lopettaa haitalliset vaikutukset ovat siten sekä sisällöllisesti että prosessuaalisesti sidottu riskiperusteiseen arviointiin, vaikutusvallan käyttöön ja yhteistyöhön. Direktiivi ei edellytä täydellistä vaikutusketjun hallintaa, mutta se velvoittaa yrityksen toimimaan aktiivisesti ja dokumentoidusti niissä tilanteissa, joissa haitalliset vaikutukset ovat todennäköisiä tai jo toteutuneet.

Sidosryhmien kuuleminen on olennainen osa huolellisuusprosessia, sillä se varmistaa, että yritys saa tietoa niiltä tahoilta, joiden oikeudet tai edut voivat suoraan vaarantua sen tai sen sopimuskumppaneiden toiminnan seurauksena. Direktiivin mukaan kuuleminen on kohdennettava niihin työntekijöihin, heidän edustajiinsa sekä yksilöihin ja yhteisöihin,

[21] (EU) 2024/1760, 11(1) artikla.
[22] (EU) 2024/1760, 11(2) artikla.
[23] (EU) 2024/1760, 8(4) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (40).
[24](EU) 2026/470, johdanto-osa (44).

joiden oikeudet tai intressit voivat olla suoraan vaikutuksen kohteena, ja sen tulee liittyä nimenomaan siihen vaiheeseen huolellisuusprosessia, jossa riskejä tunnistetaan, toimenpiteitä suunnitellaan tai korjaavia toimia määritellään.[25] Omnibus-muutokset täsmentävät, että kuulemisen on oltava tarkoituksenmukaista ja suhteellista, eikä yrityksen tarvitse kuulla kaikkia mahdollisia sidosryhmiä, vaan ainoastaan niitä, joilla on konkreettinen yhteys kyseessä olevaan riskiin tai haitalliseen vaikutukseen.[26] Näin sidosryhmien kuuleminen toimii riskiperusteisen huolellisuusprosessin tukena ja varmistaa, että yrityksen toimenpiteet perustuvat riittävään ja kontekstisidonnaiseen tietoon.

Direktiivin täytäntöönpano rakentuu täysharmonisoinnin ja kansallisen liikkumavaran tasapainolle. Sen mukaan jäsenvaltiot eivät saa säätää huolellisuusvelvoitteista, jotka poikkeavat direktiivin ydinvelvoitteista, erityisesti tunnistamis-, priorisointi-, ehkäisy-, lopettamis-, valvonta- ja raportointivelvoitteista. Omnibus-muutokset vahvistavat tätä linjaa laajentamalla täysharmonisoinnin soveltamisalaa ja rajaamalla kansallisen sääntelyn mahdollisuuden koskemaan vain tiettyjä erityisiä riskejä, tuotteita, palveluja tai toimialoja, ei yleisiä due diligence -prosesseja.[27] Näin direktiivin tavoitteena on estää sääntelyn pirstaloituminen sisämarkkinoilla ja varmistaa, että yritysten velvoitteet ovat yhdenmukaiset koko unionissa.

Täytäntöönpanossa korostuu myös se, että direktiivi ei pyri korvaamaan muita ihmisoikeuksia tai ympäristöä suojaavia säädöksiä, vaan täydentämään niitä.[28] Yritysten on noudatettava sekä direktiivin mukaisia huolellisuusvelvoitteita että muita alakohtaisia tai kansallisia normeja, jotka suojaavat esimerkiksi työturvallisuutta, yhdenvertaisuutta, ympäristöä tai tuoteturvallisuutta. Direktiivi ei siten muodosta kattavaa vastuullisuussääntelyä, vaan toimii yleisenä kehikkona, jonka puitteissa yritysten on rakennettava riskiperusteinen huolellisuusprosessi.

Täytäntöönpanon kannalta keskeistä on myös se, että jäsenvaltioiden on säädettävä tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista direktiivin rikkomisesta.

[25] (EU) 2024/1760 13 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[26] (EU) 2026/470, johdanto-osa (45).
[27] (EU) 2024/1760, 4 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (38).
[28] (EU) 2026/470, johdanto-osa (36).

Direktiivi kuitenkin rajaa 3 % maailmanlaajuisesta nettoliikevaihdosta enimmäismääräksi määrättävälle sakolle.[29] Vaikka Omnibus-muutokset poistivat EU-tasoisen vastuusäännöksen, jäsenvaltioiden on edelleen varmistettava, että uhrit voivat saada täyden korvauksen silloin, kun yritys laiminlyö huolellisuusvelvoitteensa ja aiheuttaa vahinkoa.[30] Näin direktiivin täytäntöönpano rakentuu sekä hallinnollisen valvonnan että kansallisen vahingonkorvausjärjestelmän varaan.

Raportointivelvoitteet on yhdenmukaistettu yritysten kestävyysraportointidirektiivin ja ESRS-standardien kanssa, ja raportit julkaistaan vuodesta 2031 alkaen Euroopan yhteisellä ESAP-alustalla. Direktiivin soveltaminen alkaa 26. heinäkuuta 2029, ja jäsenvaltioiden on pantava se täytäntöön vuotta aiemmin.[31] Kokonaisuutena direktiivi muodostaa selkeästi rajatun, riskiperusteisen ja harmonisoidun sääntelykehyksen, joka kohdistuu vain suurimpiin yrityksiin, mutta edellyttää näiltä systemaattista ja dokumentoitua huolellisuusprosessia toimintaketjussa. Se siirtää yritysvastuun painopistettä raportoinnista kohti aineellisia velvoitteita ja vahvistaa yritysten oikeudellista vastuuta niiden toiminnan vaikutuksista, mutta tekee sen tavalla, joka pyrkii minimoimaan hallinnollisen taakan ja estämään velvoitteiden valumisen pienemmille toimijoille.

Vertailukohde	Alkuperäinen direktiivi (EU 2024/1760)	Omnibus-muutokset (EU 2026/470)
Soveltamisala (EU-yritykset)	Yli **1 000 työntekijää** ja yli **450 miljoonan euron** maailmanlaajuinen nettoliikevaihto.	**Nostettu:** Yli **5 000 työntekijää** ja yli **1,5 miljardin euron** maailmanlaajuinen nettoliikevaihto.
Ilmastosiirtymäsuunnitelmat (Art. 22)	Velvoite laatia ja panna täytäntöön suunnitelma Pariisin sopimuksen tavoitteiden mukaisesti.	**Poistettu:** 22 artikla poistettu kokonaan hallinnollisen taakan keventämiseksi.
Siviilioikeudellinen vastuu (Art. 29)	Sisälsi unioninlaajuisen yhtenäisen siviilivastuujärjestelmän (Art 29.1).	**Muutettu:** EU-tasoinen vastuusäännös poistettu; vastuu määräytyy **kansallisen oikeuden perusteella**.
Hallinnolliset sakot (Art. 27)	Enimmäismäärän oltava vähintään 5 % yrityksen maailmanlaajuisesta nettoliikevaihdosta.	**Yhdenmukaistettu:** Enimmäismääräksi asetettu **3 %** yrityksen maailmanlaajuisesta nettoliikevaihdosta.

[29] (EU) 2024/1760, 27 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (48).
[30] (EU) 2024/1760, 29 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (49).
[31] (EU) 2024/1760, 37(1) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

Vertailukohde	Alkuperäinen direktiivi (EU 2024/1760)	Omnibus-muutokset (EU 2026/470)
Täysharmonisointi (Art. 4)	Rajoitettu vain tiettyihin artikloihin.	**Laajennettu:** Kattaa nyt prosessin ytimen (tunnistaminen, priorisointi, valvonta, raportointi).
Riskien tunnistaminen (Art. 8)	Yleinen velvollisuus kartoittaa koko toimintaketju ja tehdä perusteellinen arvio.	**Kaksivaiheinen:** Ensin alustava kartoitus (*scoping exercise*) ilman tietopyyntöjä, vasta sitten syväarviointi riskialueilla.
Tiedonhankinta liikekumppaneilta	Yrityksen on asetettava etusijalle tietojen pyytäminen suoraan liikekumppaneilta.	**Rajoitettu:** Tietoja saa pyytää vain, jos välttämätöntä; alle 5000 työntekijän kumppaneilta vain viimesijaisesti.
Soveltamisaikataulu (Art. 37)	Porrastettu aloitus yrityksen koon mukaan vuosina 2027–2029.	**Yhtenäistetty:** Soveltaminen alkaa kaikilla soveltamisalaan kuuluvilla yrityksillä **26.7.2029**.

Taulukko 1. Yritysvastuudirektiivin keskeiset muutokset Omnibus-direktiivin myötä

2.3 Omnibus-muutosten tausta, tarkoitus ja vaikutukset

Edellä kuvattuihin Omnibus-muutoksiin johtanut sääntelypoliittinen prosessi ansaitsee tarkempaa tarkastelua. Euroopan komissio julkaisi alkuvuodesta 2025 niin sanotun Omnibus I-paketin, joka koostuu kahdesta erillisestä säädösehdotuksesta: aikataulumuutoksia koskevasta ehdotuksesta (COM(2025) 80 final) ja sisällöllisiä muutoksia sisältävästä ehdotuksesta (COM(2025) 81 final). Paketin tarkoituksena on keventää ja selkeyttää EU:n kestävän kehityksen sääntelykehikkoa, erityisesti yritysten kestävyysraportointidirektiivin (CSRD) ja yritysvastuudirektiivin osalta. Omnibus ei ollut pelkästään tekninen muutoshanke, vaan se on osa laajempaa poliittista pyrkimystä vastata yritysten ja jäsenvaltioiden esittämiin huoliin sääntelyn monimutkaisuudesta, hallinnollisesta taakasta ja toimeenpanon aikatauluista.[32] Käytännössä muutokset merkitsivät kuitenkin monilta osin pikemminkin deregulaatiota kuin pelkkää yksinkertaistamista, erityisesti direktiivin soveltamisalan merkittävä supistaminen edusti selkeää sääntelytasojen laskua suhteessa alkuperäisiin tavoitteisiin.

Virallinen näistä ehdotuksista muodostunut muutospaketti (Euroopan unionin neuvoston asiakirja 16702/25) hyväksyttiin parlamentissa joulukuussa 2025. Siitä muodostunut

[32] Euroopan komission uutiskirje 2025.

virallinen direktiivi (EU) 2026/470 julkaistiin jo helmikuussa 2026. Käytännössä direktiivin keskeiset rakenteelliset elementit - soveltamisala, huolellisuusvelvoitteen sisältö, toimintaketjuvastuun laajuus, korjaavat toimenpiteet ja vahingonkorvausjärjestelmä - muokattiin ratkaisevilta osin vielä sääntelyprosessin loppuvaiheessa. Tämä tekee Omnibus-prosessista yhden EU-oikeuden viime vuosien merkittävimmistä sääntelypoliittisista kompromisseista.

Omnibus-muutosten taustalla oli useita samanaikaisia paineita. Yritykset ja useat valtiot olivat ilmaisseet huolensa direktiivin alkuperäisen version laajuudesta ja sen aiheuttamasta hallinnollisesta taakasta. Erityisesti keskisuuret yritykset ja korkean riskin toimialat varoittivat, että direktiivin toimeenpano edellyttäisi mittavia organisatorisia muutoksia, joihin ei olisi riittävästi aikaa tai resursseja.[33] Samalla poliittinen ilmapiiri EU:ssa oli muuttunut: kilpailukyvyn vahvistaminen ja sääntelyn keventäminen nousivat keskeisiksi teemoiksi, ja yritysvastuudirektiivi joutui tämän keskustelun keskiöön.[34].

Näiden paineiden seurauksena Omnibus-prosessissa päädyttiin ratkaisuun, joka muutti direktiivin luonnetta perusteellisesti. Soveltamisala supistettiin 1000 työntekijän ja 450 miljoonan euron liikevaihdon rajoista kaikkein suurimpiin yrityksiin, mikä poisti sääntelyn piiristä suuren joukon toimijoita, joiden toimintaan liittyy sellaisia toimintaketjuriskejä, joita direktiivin alkuperäisessä valmistelussa pidettiin sääntelyn kohteena. Soveltamisalan supistaminen muutti direktiivin normatiivista perustaa: laajasta toimintaketjuvastuun kehyksestä siirryttiin malliin, joka kohdistuu vain harvoihin ja erittäin suuriin yrityksiin, joiden katsottiin omaavan tosiasialliset resurssit ja vaikutusvallan riskiperusteisen huolellisuusvelvoitteiden toteuttamiseen.

Soveltamisalan supistaminen synnytti samalla merkittävän epäsuhdan suhteessa yritysten kestävyysraportointidirektiiviin (CSRD). Alun perin näiden kahden säädöksen oli tarkoitus muodostaa yhtenäinen sääntelykokonaisuus, jossa CSRD:ssä määrätään raportointiraamit sille huolellisuusprosessille, jota yritysvastuudirektiivi edellyttää. Omnibus-muutosten myötä direktiivien soveltamisalat kuitenkin eriytyivät: raportointivelvollisuus koskee edelleen laajaa joukkoa suuria yrityksiä, kun taas varsinainen huolellisuusvelvoite

[33] Reuters 2025a, b ja c.
[34] Ribera 2025.

kavennettiin koskemaan vain kaikkein suurimpia toimijoita.[35] Tämä luo oikeudellisesti jännitteisen tilanteen, jossa suuri joukko yrityksiä on velvollisia raportoimaan kestävyysriskeistään CSRD:n mukaisesti, mutta niillä ei ole direktiivitasoista velvoitetta toteuttaa yritysvastuudirektiivin mukaista huolellisuusprosessia. Toisaalta raportointivelvollisuudella on myös tärkeä itsenäinen merkitys sidosryhmien, sijoittajien ja markkinoiden läpinäkyvyyden kannalta, vaikka se ei enää suoraan kytkeydykään direktiivitasoiseen huolellisuusprosessiin.

Yksi Omnibus-prosessin merkittävimmistä muutoksista oli ilmastosiirtymäsuunnitelmaa koskevan velvoitteen poistaminen yritysvastuudirektiivistä kokonaan. Alkuperäinen direktiivi sisälsi velvoitteen, jonka mukaan suurten yritysten tuli laatia ja julkaista suunnitelma siitä, miten niiden liiketoimintastrategia on linjassa Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteiden kanssa.[36] Tämä velvoite oli keskeinen linkki yritysvastuudirektiivin ja EU:n ilmasto- ja energiapolitiikan välillä, ja se nähtiin tärkeänä välineenä ohjata yritysten strategista päätöksentekoa kohti vähähiilistä taloutta. Sen poistaminen ei ollut tekninen tarkistus, vaan poliittinen linjanmuutos, joka heijastaa sääntelyn painopisteen siirtymistä pois ilmastopolitiikan ja yritysvastuun integraatiosta.

Ehdotus sai jo julkaisuvaiheessa osakseen voimakasta kritiikkiä. Euroopan oikeusasiamies on ilmaissut huolensa sääntelyprosessin avoimuudesta ja vaikutusten arvioinnin puutteista[37], ja monet tahot varoittivat, että Omnibus tekee yritysvastuudirektiivistä tyhjän kuoren, joka ei enää vastaa niihin ongelmiin, joiden vuoksi sääntelyprosessi alun perin käynnistettiin.[38] Kritiikki ei myöskään ole laantunut muutosten hyväksymisen jälkeen: vaikka moni yritys arvostaa sääntelyn yksinkertaistamista, on sääntelyn muutosten aiheuttama epävarmuus johtanut turhautumiseen.[39] Muutokset luovat myös ennakoimattomuutta yritysten toimintaympäristöön, mikä voi vaikeuttaa pitkäjänteistä investointi- ja compliance-suunnittelua. Sääntelyn volatiliteetti ja toistuvat muutokset voivat lisätä pitkän aikavälin kustannuksia ja operatiivista epävarmuutta sen sijaan, että ne keventäisivät niitä.

[35] (EU) 2022/2464, 5(2) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470, verrattuna EU 2024/1760, 2 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[36](EU) 2026/470, johdanto-osa (47).
[37] Euroopan oikeusasiamies, Kanteluasia 983/2025/MAS.
[38] Bogart 2025a-c.
[39] Gros & Cater 2025.

Omnibus-prosessin ajallinen ulottuvuus tekee muutoksista erityisen poikkeuksellisia. Direktiivi oli jo hyväksytty ja sen täytäntöönpano oli käynnistymässä, kun sen keskeiset rakenteelliset elementit avattiin uudelleen. Tämä on EU-lainsäädännössä harvinaista ja osoittaa, kuinka poliittisesti herkkä yritysvastuusääntely on. Muutokset eivät syntyneet pitkän valmistelun tuloksena, vaan ne tehtiin nopeassa aikataulussa ja voimakkaan poliittisen paineen alla. Tämä herättää kysymyksiä sääntelyprosessin avoimuudesta, vaikutusten arvioinnin riittävyydestä ja siitä, missä määrin direktiivin lopullinen muoto heijastaa alkuperäisiä tavoitteita. Direktiivi säilyttää edelleen keskeisen periaatteensa: yritysten velvollisuuden toteuttaa systemaattinen huolellisuusprosessi, mutta sen soveltamisala ja velvoitteiden laajuus ovat huomattavasti rajatummat kuin mitä sääntelyprosessin alkuvaiheessa tavoiteltiin.

2.4 Kansallinen sopimusoikeus

Sopimusoikeus muodostaa keskeisen oikeudellisen viitekehyksen, jonka kautta yritysvastuudirektiivin velvoitteet konkretisoituvat yritysten välisessä toiminnassa. Vaikka direktiivi asettaa aineellisia huolellisuusvelvoitteita yrityksille, sen käytännön toteutus tapahtuu suurelta osin sopimusten välityksellä: yritykset jalkauttavat vastuullisuusvaatimuksiaan toimintaketjuun sopimusehtojen, auditointioikeuksien, tiedonsaantivelvoitteiden ja sanktiomekanismien avulla.[40] Myös direktiivi itse tunnistaa sopimukselliset keinot osaksi huolellisuusprosessia: 10 artiklan 2b kohta edellyttää nimenomaisesti sopimukseen perustuvien vakuuksien hankkimista suorilta sopimuskumppaneilta, ja direktiivin johdantoosassa korostetaan sopimusoikeudellisten välineiden merkitystä toimintaketjujen hallinnassa. Tämän vuoksi sopimusoikeuden periaatteiden ymmärtäminen on välttämätöntä direktiivin tehokkaan soveltamisen kannalta.

Sopimusoikeuden keskeisiin periaatteisiin kuuluvat sopimusvapaus, pacta sunt servanda, lojaliteettivelvoite, kohtuullisuusperiaate, culpa in contrahendo, sopimuksen tarkoituksenmukainen tulkinta sekä riskinjako. Näiden periaatteiden soveltaminen yritysten välisiin suhteisiin eroaa merkittävästi kuluttajasopimuksista, joissa sääntely on pitkälti pakottavaa ja kuluttajaa suojaavaa. Yritysten välisissä sopimuksissa lähtökohtana on

[40] Ravalli 2024, s. 581-585 ja Bueno ym. 2024 s. 296-297.

tahdonvaltaisuus: osapuolet voivat vapaasti sopia ehdoista, ellei pakottava lainsäädäntö toisin määrää.[41]

Sopimusvapaus on yksi sopimusoikeuden kulmakivistä. Se sisältää vapauden päättää sopimuskumppanista, sopimuksen sisällöstä ja sopimuksen tekemisestä ylipäätään. Sopimusvapaus ei kuitenkaan ole rajoittamaton: pakottava lainsäädäntö, hyvän tavan vastaisuus ja kohtuuttomuus voivat rajoittaa osapuolten mahdollisuutta sopia haluamallaan tavalla. Yritysten välisissä suhteissa sopimusvapauden oletetaan toteutuvan laajasti, koska osapuolten katsotaan olevan tasavertaisia ja kykeneviä arvioimaan sopimusehtojen vaikutuksia.[42]

Sopimusten sitovuus (pacta sunt servanda) takaa sen, että sovitut ehdot ovat oikeudellisesti velvoittavia. Tämä periaate luo ennakoitavuutta ja vakautta sopimussuhteisiin ja on olennainen osa kaupallista toimintaa. Sitovuuden rinnalla vaikuttavat kuitenkin sopimusoikeuden joustomekanismit, kuten kohtuullistaminen ja tulkintasäännöt, jotka voivat tietyissä tilanteissa lieventää sopimuksen kirjaimellista soveltamista.[43]

Lojaliteettivelvoite edellyttää, että sopimusosapuolet toimivat yhteistyössä ja ottavat huomioon toistensa oikeutetut edut. Yritysten välisissä suhteissa tämä velvoite ilmenee esimerkiksi velvollisuutena tiedottaa olennaisista riskeistä, toimittaa tarvittavat asiakirjat ja tukea kumppania vastuullisuusvelvoitteiden täyttämisessä. Lojaliteetti voi rajoittaa oikeutta vedota sopimusrikkomukseen, jos kumppani on vilpittömästi pyrkinyt täyttämään velvoitteet mutta on kohdannut esteitä, joihin se ei ole voinut kohtuudella varautua. [44]

Kohtuullisuusperiaate toimii korjaavana mekanismina tilanteissa, joissa sopimusehdon kirjaimellinen soveltaminen johtaisi epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen. Oikeustoimilain 36 § mahdollistaa sopimusehdon sovittelun tai sen huomiotta jättämisen, jos ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen. Kohtuullisuusarviointi on

[41] Saarnilehto & Annola 2018, s. 17-19 ja Hemmo & Hoppu 2006 luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö.
[42] Saarnilehto & Annola 2018, s. 17-18 ja Hemmo & Hoppu 2006 luku 4. Sopimuksen valmistelu.
[43] Saarnilehto & Annola 2018, s. 19, 164-168.
[44] Saarnilehto & Annola 2018, s. 24-25.

kokonaisvaltaista ja huomioi muun muassa osapuolten aseman, sopimuksen tarkoituksen ja olosuhteiden muutokset. [45]

Culpa in contrahendo eli sopimuksentekotuottamus tarkoittaa, että osapuolilla on velvollisuus toimia rehellisesti ja huolellisesti jo sopimusneuvottelujen aikana. Neuvotteluissa aiheutettu vahinko voi johtaa korvausvastuuseen, vaikka sopimusta ei lopulta syntyisi. Tämä periaate suojaa osapuolia vilpilliseltä tai harhaanjohtavalta toiminnalta ja edistää sopimusneuvottelujen luotettavuutta. [46]

Sopimuksen tarkoituksenmukainen tulkinta korostaa sitä, että sopimusehtoja on tulkittava sopimuksen kokonaiskontekstissa ja osapuolten yhteisen tarkoituksen mukaisesti ja että sopimusta ei tulkita vain yksittäisten sanojen perusteella, vaan sopimuksen kokonaisuus ja osapuolten yhteinen tarkoitus otetaan huomioon. Tulkinnassa voidaan hyödyntää sopimuksen sanamuotoa, sopimuksen syntyolosuhteita, osapuolten myöhempää käyttäytymistä ja yleisiä tulkintaperiaatteita. [47]

Riskinjako on olennainen osa yritysten välisiä sopimuksia. Osapuolet voivat sopia siitä, miten sopimukseen liittyvät taloudelliset, toiminnalliset tai oikeudelliset riskit jaetaan. Riskinjaon lähtökohtana on sopimusvapaus, mutta riskin siirtäminen ei saa olla hyvän tavan vastaista eikä se saa johtaa kohtuuttomuuteen. Yritysten välisissä suhteissa riskinjako on usein yksityiskohtaisesti määritelty, ja se vaikuttaa merkittävästi sopimuksen taloudelliseen tasapainoon. [48]

Yritysten ja kuluttajien välisten sopimusten sääntely eroaa merkittävästi yritysten välisestä sääntelystä. Kuluttajasopimuksissa sääntely on pitkälti pakottavaa ja kuluttajaa suojaavaa, ja sopimusvapaus on rajoitettu. Yritysten välisissä suhteissa sääntely on pääosin tahdonvaltaista, ja osapuolten oletetaan olevan tasavertaisia neuvottelijoita.[49] Tämä ero vaikuttaa myös siihen, miten yritysvastuudirektiivin velvoitteet jalkautuvat: kuluttajasuhteissa direktiivin vaikutus on epäsuora ja näkyy lähinnä yrityksen sisäisissä prosesseissa,

[45] Saarnilehto & Annola 2018, s. 22.
[46] Hemmo & Hoppu 2006, 6. Sopimuksen tekeminen.
[47] Hemmo & Hoppu 2006, 7. Sopimuksen keskeinen sisältö ja Saarnilehto & Annola 2018, s. 151-163.
[48] Hemmo & Hoppu 2006, 3. Sopimusoikeuden normisto ja sopimusriskit ja Norros 2007, s. 148-152.
[49] Saarnilehto & Annola 2018, s. 17-19.

kun taas yritysten välisissä suhteissa velvoitteet konkretisoituvat sopimusehtojen, vastuunjaon ja sanktiomekanismien kautta.

2.5 Johdon huolellisuusvelvollisuuden sisältö ja vastuun syntyminen yhtiö- ja EU-oikeudellisessa kehyksessä

Yhtiöoikeudessa johdon huolellisuusvelvollisuus muodostaa keskeisen periaatteen, joka määrittää hallituksen ja toimitusjohtajan toiminnan rajoja ja velvollisuuksia. Suomessa tämä velvollisuus on määritelty osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:ssä, jonka mukaan yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua. Huolellisuusvelvollisuus sisältää sekä lojaliteettivelvoitteen yhtiötä ja sen osakkeenomistajia kohtaan, että yleisen huolellisuusvelvoitteen, joka edellyttää johdolta asianmukaista harkintaa ja riskienhallintaa.[50]

Käytännössä tämä tarkoittaa, että hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja eivät voi tehdä päätöksiä, jotka ovat selvästi yhtiön edun vastaisia, ja heidän on varmistettava, että yhtiön toiminta on lainmukaista ja että yhtiön varoja käytetään sen edun mukaisesti. Vastuu ei rajoitu pelkästään taloudellisiin kysymyksiin, vaan kattaa myös ympäristö- ja sosiaalisen vastuun ulottuvuudet, erityisesti tilanteissa, joissa yhtiö toimii kansainvälisissä toimintaketjuissa. Tämä laajentunut tulkinta on saanut lisää painoarvoa EU:n yritysvastuudirektiivin myötä, joka edellyttää johdolta aktiivista huolellisuutta ihmisoikeus- ja ympäristöriskien hallinnassa.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä johdon huolellisuusvelvollisuutta on arvioitu muun muassa vahingonkorvausvastuun kautta. Osakeyhtiölain 22 luvun 1 §:n mukaan hallituksen jäsen ja toimitusjohtaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on toiminnallaan tahallisesti tai huolimattomuudellaan aiheuttanut yhtiölle. Vastuu voi syntyä esimerkiksi silloin, kun johto laiminlyö riskienhallinnan tai tekee päätöksiä, jotka ovat selvästi yhtiön edun vastaisia.

Huolellisuusvelvollisuuden sisältöä on Suomessa tulkittu myös niin, että johdon on hankittava riittävä informaatio päätöksenteon tueksi ja toimittava harkitusti. Tämä liittyy läheisesti niin sanottuun liiketoimintapäätösten arviointiin: jos päätös perustuu riittävään informaatioon ja on tehty vilpittömästi yhtiön etua tavoitellen ja riittävään tietopohjaan

[50] Mähönen & Villa 2019, s. 447.

nojaten, johto ei yleensä ole henkilökohtaisessa vastuussa, vaikka päätös osoittautuisi myöhemmin epäonnistuneeksi. Tämä periaate on saanut vahvistusta myös osakeyhtiölain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa.[51]

Suomalainen oikeuskäytäntö edellyttää johdolta sekä ennakoivaa että reaktiivista huolellisuutta. Päätöksenteon on perustuttava riittävään tietopohjaan, ja johdon on aktiivisesti valvottava yhtiön toimintaa. Huolellisuusvelvollisuuden rikkominen voi johtaa henkilökohtaiseen vahingonkorvausvastuuseen, vaikka yhtiö ei olisi kärsinyt välitöntä taloudellista vahinkoa, jos toiminta on ollut selvästi yhtiön edun vastaista tai lainvastaista.[52]

EU:n yritysvastuudirektiivi tuo tähän kehykseen uuden ulottuvuuden. Vaikka yritysvastuudirektiivi ei sisällä erillistä johdon huolellisuusvelvollisuutta koskevaa artiklaa, sen velvoitteet konkretisoituvat käytännössä johdon toiminnan kautta. Osakeyhtiölain mukainen johdon huolellisuusvelvollisuus edellyttää, että johto järjestää yhtiön toiminnan siten, että direktiivin edellyttämä huolellisuusprosessi toteutuu ja yhtiön toiminnan ihmisoikeus- ja ympäristöriskit hallitaan asianmukaisesti.

Kansainvälisessä keskustelussa on esitetty, että käynnissä on siirtymä pois yksinomaan taloudellisesta tulosvastuusta kohti laajempaa ESG-vastuuta, jossa johdon on aktiivisesti tunnistettava, ehkäistävä ja lievennettävä yhtiön toiminnan haitallisia vaikutuksia toimintaketjuissa.[53] Myös EU-oikeudellisessa kontekstissa on argumentoitu, että johdon velvollisuudet ovat murroksessa: vaikka ne edelleen kohdistuvat ensisijaisesti yhtiöön, yhtiön etu ei enää tarkoita yksinomaan osakkeenomistajien lyhyen aikavälin taloudellista hyötyä, vaan myös muiden sidosryhmien - kuten työntekijöiden, toimittajien ja paikallisyhteisöjen - huomioon ottamista.[54] Tämä muutos on linjassa yritysvastuudirektiivin tavoitteiden kanssa, jotka pyrkivät varmistamaan, että yhtiön johto toimii kestävästi ja vastuullisesti myös toimintaketjussaan.

Vaikka yritysvastuudirektiivin alkuperäisessä ehdotuksessa oli nimenomainen johdon huolellisuusvelvollisuutta koskeva artikla, tämä poistettiin lopullisesta säädöstekstistä. Direktiivi ei siten sisällä erillistä, suoraan hallituksen jäseniin tai toimitusjohtajaan

[51] Mähönen & Villa 2019, s. 635 ja Vanhala & Ristaniemi 2022, s. 105-106, sekä HE 109/2005 vp.
[52] Vanhala & Ristaniemi 2022, s. 89.
[53] Dadush, Schönfelder & Streibelt 2024, s. 1–3 & Sinnig & Zetzsche 2024, s. 15–18.
[54] McCorquodale & Neely 2022, s. 606–612.

kohdistuvaa sääntelyä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että johdon vastuu olisi kadonnut. Kuten Silvola ym. korostavat, johdon vastuu kestävyysasioissa perustuu jo ennestään OYL:n ja EU-tilinpäätösdirektiivin velvoitteisiin, eikä direktiivin poistettu erillinen johdon vastuun määrittely ollut näiden velvoitteiden edellytys.[55] Näin ollen johdon vastuu kestävyysasioista ei ole uusi, vaan se on osa jo olemassa olevaa yhtiöoikeudellista huolellisuusvelvollisuutta.

Direktiivistä poistetun johdon velvoitesäännöksen merkitys korostuu erityisesti vertailtaessa nykytilannetta siihen, millainen sääntelykehikko olisi muodostunut, jos velvoite olisi säilynyt lopullisessa tekstissä. Mikäli direktiivi olisi sisältänyt nimenomaisen johdon huolellisuusvelvollisuutta koskevan säännöksen, olisi syntynyt rinnakkainen ja mahdollisesti päällekkäinen velvoitekehys suhteessa kansalliseen yhtiöoikeuteen. Tällöin johdon vastuuta olisi arvioitu paitsi kansallisen osakeyhtiölain huolellisuusstandardin, myös suoraan EU-oikeudellisen normin perusteella, mikä olisi voinut kaventaa kansallisen harkintamarginaalin merkitystä ja muuttaa vastuunarvioinnin rakennetta.

Nykyisessä mallissa direktiivi kohdistuu yritykseen oikeushenkilönä, eikä se harmonisoi jäsenvaltioiden yhtiöoikeudellisia vastuujärjestelmiä. Tämän seurauksena johdon vastuu rakentuu edelleen kansallisen oikeuden varaan, mutta sen sisältöä ohjaa välillisesti EU-sääntely. Tämä epäsuora sääntelytapa säilyttää kansallisen huolellisuusvelvollisuuden systematiikan ja siihen liittyvän harkintasuojan, mutta samalla se ankkuroidaan uusiin, EU-tasolla määriteltyihin prosessivelvoitteisiin. Näin ollen johdon vastuu ei muodostu kahdesta erillisestä normilähteestä, vaan yhdestä kansallisesta vastuustandardista, jonka sisältö täsmentyy EU-oikeudellisten velvoitteiden kautta.

EU:n kestävyysraportointisääntely, erityisesti kestävyysraportointidirektiivi (CSRD) ja sitä täydentävät eurooppalaiset kestävyysraportointistandardit (ESRS), vahvistavat entisestään johdon huolellisuusvelvollisuuden sisältöä ja konkretisoivat sen yhteyttä yritysvastuudirektiivin edellyttämään huolellisuusprosessiin. CSRD ei rajoitu pelkästään raportointitekniseen velvoitteeseen, vaan se edellyttää, että yhtiön johto varmistaa raportoitavien tietojen perustuvan todellisiin, toimiviin ja dokumentoituihin prosesseihin.

[55] Silvola ym. 2024, luku 4. Hallituksen ja tilintarkastajan tehtävät sekä vastuu.

Raportointi ei siten ole irrallinen velvoite, vaan se kytkeytyy suoraan yhtiön riskienhallintaan, sisäiseen valvontaan ja strategiseen päätöksentekoon.

ESRS-standardien mukainen raportointi edellyttää, että yhtiö tunnistaa, arvioi ja priorisoi olennaiset kestävyysriskit ja -vaikutukset sekä kuvaa konkreettisesti, millaisin menettelyin näitä riskejä hallitaan. Tämä vastaa rakenteellisesti yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteita: molemmissa keskiössä ovat riskiperusteinen lähestymistapa, jatkuva seuranta sekä toimenpiteiden dokumentointi. Kaisanlahden mukaan CSRD ja ESRS institutionalisoivat johdon valvontavastuun tavalla, joka muistuttaa yhdysvaltalaista oversight-vastuuta: johdon huolellisuutta arvioidaan sen perusteella, onko yhtiöllä toimiva järjestelmä olennaisten riskien tunnistamiseen, raportointiin ja seurantaan, ei yksittäisten epäonnistumisten kautta.[56]

Kestävyysraportointidirektiivi on Suomessa toimeenpantu muuttamalla useita lakeja. Keskeisin muutos kohdistuu kirjanpitolakiin (KPL 1336/1997), jonka 7 luvussa säädetään kestävyysraportoinnista. Lisäksi toimeenpano edellytti muutoksia tilintarkastuslakiin sekä vähäisempiä muutoksia osakeyhtiölakiin. Johdon vastuu kestävyystiedoista ei ole enää pelkkä yleinen huolellisuusvelvoite, vaan kirjanpitolaki edellyttää hallitukselta nimenomaista lausumaa kestävyysraportin lainmukaisuudesta. Tämä merkitsee, että johdon on varmistettava raportoitavan tiedon oikeellisuus, mikä edellyttää toimivia sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestelmiä.

EU-sääntelyn kokonaiskuvassa CSRD, ESRS-standardit ja yritysvastuudirektiivi muodostavat toisiaan tukevan kolmion: ESRS-standardit määrittävät, mitä tietoa yrityksen on kerättävä ja raportoitava (CSRD), ja tämä tieto muodostaa pohjan niille toimenpiteille, joita yritysvastuudirektiivi edellyttää haitallisten vaikutusten hallitsemiseksi. Yritysvastuudirektiivi ja CSRD eivät siis ole erillisiä saarekkeita, vaan ne edellyttävät johdolta kriittisiä valintoja koskien olennaisuutta (materiality) ja priorisointia.[57]

Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että johdon vastuu kestävyysasioissa syntyy monilähteisesti. Vaikka yritysvastuudirektiivi ei lopullisessa muodossaan sisällä nimenomaista johdon huolellisuusvelvollisuutta koskevaa artiklaa, CSRD ja ESRS luovat

[56] Kaisanlahti 2026, s. 28-30.
[57] Kaisanlahti 2026, s. 5-24 ja 30-37.

raportointivelvoitteiden kautta normatiivisen paineen, joka pakottaa johdon järjestämään yhtiön toiminnan siten, että yritysvastuudirektiivin edellyttämä huolellisuusprosessi on aidosti olemassa. Raportointivelvoitteiden laiminlyönti tai muodollinen täyttäminen ilman tosiasiallista riskienhallintaa voi siten muodostaa perustan johdon huolellisuusvelvollisuuden rikkomiselle OYL 1:8:n ja 22:1:n valossa.

Tämä tarkoittaa, että johdon on varmistettava riskien tunnistaminen, ehkäiseminen, lieventäminen ja seuranta sekä riittävät sopimukselliset mekanismit toimintaketjun hallintaan. Kaisanlahti ym. kuvaavat tätä kehitystä siirtymänä kohti “compliance-järjestelmää”, jossa hallituksen tehtävänä ei ole ainoastaan tehdä yksittäisiä päätöksiä, vaan varmistaa, että yhtiöllä on toimiva järjestelmä olennaisten riskien tunnistamiseen ja hallintaan.[58]

Johdon suojaamiseksi mahdolliselta vahingonkorvausvastuulta (OYL 22:1) nousee keskiöön liiketoimintapäätösperiaate. Jotta johto voi nauttia tämän periaatteen antamaa suojaa ESG-asioissa, sen on kyettävä osoittamaan, että kestävyysriskeihin liittyvät priorisointipäätökset ja olennaisuusarviot perustuvat riittävään tietopohjaan ja asianmukaiseen prosessiin.[59] Kestävyysraportointistandardit (ESRS) toimivat tässä prosessissa johdon "tietopohjan" teknisenä määritelmänä. Jos johto laiminlyö ESRS-standardien mukaisen tiedonhankinnan, se ei voi vedota tietämättömyyteen tai liiketoimintapäätösperiaatteen suojaan silloin, kun toimintaketjun riskit realisoituvat yhtiön vahingoksi.

Myös oikeustapauksessa KKO 2016:58 korostetaan, että hallitus ei voi olla passiivinen, vaan sen on oma-aloitteisesti varmistettava, että yhtiön toimintaan liittyvät keskeiset riskit on asianmukaisesti organisoitu ja valvottu. Tapauksessa osakeyhtiön hallituksen jäsenet laiminlöivät OYL 6:2:n mukaisen järjestämisvastuunsa: he eivät ottaneet selvää yhtiön ympäristöluvan sisällöstä, eivät huolehtineet ympäristöasioiden tuomisesta hallituksen käsiteltäviksi ja syyllistyivät siten ympäristön turmelemiseen. Tämä logiikka on suoraan sovellettavissa yritysvastuudirektiivin kontekstiin: ihmisoikeus- ja ympäristöriskit ovat monille yrityksille toiminnan kannalta keskeisiä riskejä, joiden hallinta kuuluu johdon huolellisuusvelvollisuuden ytimeen.

[58] Kaisanlahti 2026, s. 28-30 ja Silvola ym. 2024, luku 4. Hallituksen ja tilintarkastajan tehtävät sekä vastuu.
[59] Kaisanlahti 2026, s. 31-35 ja 38-40.

Kestävyyssääntely muuttaa johdon vastuuta nimenomaan prosessiperusteiseksi: vastuun ytimessä ei ole yksittäinen lopputulos, vaan se, miten johto on organisoinut päätöksenteon, raportoinnin ja sisäisen valvonnan.[60] Sama logiikka löytyy yritysvastuudirektiivistä, sillä yhtiön on kyettävä varmistamaan huolellisuusprosessin toimivuus myös sellaisissa toimintaympäristöissä, joissa suora määräysvalta on rajallista. Johdon huolellisuutta ei tällöin arvioida sen perusteella, onnistuuko yhtiö estämään kaikki haitalliset vaikutukset, vaan sen perusteella, onko johto luonut sellaiset prosessit ja seurantamekanismit, joiden avulla riskien hallinta on asianmukaisesti järjestetty. Tässä mielessä yritysvastuudirektiivi ei muuta johdon huolellisuusvelvollisuuden oikeudellista perustaa, mutta se tiukentaa sen sisältöä ja laajentaa niitä tilanteita, joissa johdon toiminnan huolellisuutta arvioidaan jälkikäteen.

2.6 Soft law

Pehmeällä oikeudella (soft law) tarkoitetaan sääntelyinstrumentteja, jotka eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta joilla on tosiasiallista ohjausvaikutusta toimijoiden käyttäytymiseen. Soft law -instrumentit voivat olla esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen antamia suosituksia, ohjeita, periaatejulistuksia tai standardeja, jotka eivät muodollisesti sido valtioita tai yrityksiä, mutta joita noudatetaan laajasti niiden legitimiteetin, asiantuntijapohjan tai markkinapaineen vuoksi. Pehmeän ja kovan oikeuden (hard law) välinen raja ei ole aina selväpiirteinen, sillä soft law voi toimia esiasteena sitovalle sääntelylle tai täydentää sitä tulkinta- ja täytäntöönpanovälineenä.[61]

Yritysvastuun ja kestävän kehityksen kontekstissa soft law -instrumentit ovat olleet pitkään keskeisessä asemassa. Ennen yritysvastuudirektiivin kaltaisia sitovia säädöksiä yritysvastuu perustui pääosin vapaaehtoisiin standardeihin ja kansainvälisiin ohjeisiin. Näistä merkittävimpiä ovat OECD:n Due Diligence -toimintaohjeet, YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (UN Guiding Principles on Business and Human Rights, UNGP), sekä ISO-standardit, kuten ISO 26000 yhteiskuntavastuusta. Nämä instrumentit ovat vaikuttaneet merkittävästi yritysvastuudirektiivin sisältöön,

[60] Silvola ym. 2024, luku 4. Hallituksen ja tilintarkastajan tehtävät sekä vastuu.
[61] Druzin 2017, s. 361–363 ja Joseph & Kyriakakis 2023, s. 335–340.

erityisesti huolellisuusvelvoitteen rakenteeseen, riskiperusteiseen lähestymistapaan ja sidosryhmien osallistamiseen.[62]

EU-tasolla soft law ilmenee muun muassa komission antamina suosituksina, tiedonantoina ja teknisinä ohjeistuksina, jotka täydentävät sitovaa sääntelyä. Yritysvastuudirektiivin valmistelussa komissio viittasi eksplisiittisesti UNGP:hen ja OECD:n ohjeisiin, ja direktiivin artiklat heijastavat näiden instrumenttien periaatteita.[63]

Soft law toimii yritysvastuudirektiivin kontekstissa kolmella tasolla. Ensinnäkin se toimii tulkintakehyksenä: kun direktiivin säännökset jättävät liikkumavaraa, yritykset ja viranomaiset voivat nojautua vakiintuneisiin kansainvälisiin ohjeisiin arvioidessaan, mitä huolellisuusvelvoitteiden täyttäminen käytännössä edellyttää.[64] Toiseksi soft law toimii täytäntöönpanon tukena: yritykset voivat käyttää kansainvälisiä standardeja huolellisuusprosessien suunnittelussa, auditointikriteereissä ja raportointikäytännöissä. Kolmanneksi soft law toimii sopimusoikeudellisena viitekehyksenä: osapuolet voivat viitata OECD:n ohjeisiin tai UNGP:hen määritellessään vastuullisuusvaatimuksia ja arvioidessaan niiden täyttymistä sopimussuhteissa.[65]

Sopimusoikeuden näkökulmasta soft law voi saada välillistä oikeudellista merkitystä. Vaikka se ei muodollisesti sido osapuolia, se voi toimia sopimusehtojen tulkintaperustana tai osapuolten yhteisen tarkoituksen määrittäjänä. Esimerkiksi sopimuksessa viitattu velvoite “noudattaa kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeusstandardeja” voidaan tulkita viittaukseksi UNGP:hen tai OECD:n ohjeisiin.[66] Tällöin soft law toimii oikeudellisen tulkinnan lähteenä, vaikka se ei ole osa kansallista lainsäädäntöä.

Soft law’n vahvuutena on sen joustavuus ja kyky mukautua nopeasti muuttuviin olosuhteisiin. Kansainväliset ohjeet ja standardit voidaan päivittää nopeammin kuin sitova lainsäädäntö, ja ne voivat kattaa aloja tai kysymyksiä, joihin hard law ei vielä ulotu. Lisäksi soft law voi toimia sillanrakentajana eri oikeusjärjestysten välillä, erityisesti globaalissa toimintaketjuympäristössä, jossa sääntely voi olla hajanaista tai puutteellista.[67] Toisaalta

[62] Shulman 2024, s. 480–484.
[63] Joseph & Kyriakakis 2023, s. 340–343 ja Wilhelm 2024, s. 459–461
[64] Druzin 2017, s. 366–368.
[65] Joseph & Kyriakakis 2023, s. 343–345.
[66] Shulman 2024, s. 487–488.
[67] Druzin 2017, s. 370–372.

soft law'n heikkoutena on sen täytäntöönpanon riippuvuus toimijoiden omasta tahdosta ja markkinapaineesta. Ilman sitovia sanktioita sen noudattaminen voi jäädä näennäiseksi, erityisesti silloin, kun vastuullisuustoimet aiheuttavat merkittäviä kustannuksia tai heikentävät lyhyen aikavälin kilpailukykyä.[68]

[68] Wilhelm 2024, s. 460.

3. Sopimusoikeudellinen viitekehys huolellisuusvelvoitteiden välineenä

3.1 Sopimusoikeudelliset periaatteet ja niiden vaikutus

Yritysvastuudirektiivissä yritykselle asetettu huolellisuusvelvoite ei ole irrallaan sopimusoikeuden yleisistä periaatteista, vaan sen käytännön toteuttaminen edellyttää, että sopimusehdot muotoillaan näiden periaatteiden mukaisesti. Käytännössä yksittäiset sopimukset neuvottelee ja allekirjoittaa yrityksen jokin muu toimivaltainen taho, mutta johdon vastuulla on varmistaa, että yhtiön sopimuspolitiikka ja -käytännöt mahdollistavat huolellisuusvelvoitteiden toteuttamisen. Sopimusoikeuden periaatteet määrittävät tätä kehystä.

Direktiivin kansallisen täytäntöönpanon myötä huolellisuusvelvoitteet konkretisoituvat yrityksiä sitoviksi velvoitteiksi, jolloin sopimusoikeuden periaatteet toimivat rajana sille, millaisia ehtoja voidaan käyttää ja miten ne vaikuttavat johdon mahdollisuuksiin osoittaa huolellisuutta. Tämä tarkoittaa, että vaikka yrityksen johto voi sopimuksellisin keinoin velvoittaa alihankkijoita osallistumaan due diligence -prosesseihin, sen on samalla huolehdittava siitä, että ehdot eivät ole kohtuuttomia, että ne tukevat yhteistyötä ja että ne on neuvoteltu avoimesti ja rehellisesti. Näin sopimusoikeuden periaatteet osaltaan konkretisoivat mitä huolellisuus voi käytännössä edellyttää johdolta.

Kaikkien sopimusoikeudellisten periaatteiden taustalla vaikuttaa sopimusten sitovuuden perusperiaate (pacta sunt servanda), josta juontaa sopimuksen juridinen velvoittavuus. Huolellisuusvelvoitteiden sopimuksellisessa toteuttamisessa tämä on olennaista: sopimukseen kirjatut vastuullisuusvelvoitteet, auditointioikeudet ja sanktiomekanismit ovat oikeudellisesti sitovia ja täytäntöönpanokelpoisia, mikä erottaa ne pelkistä vapaaehtoisista sitoumuksista. Samalla pacta sunt servanda luo pohjan sille ennakoitavuudelle, jonka varaan johto voi rakentaa huolellisuusprosessinsa.[69]

Lojaliteettiperiaate korostaa sopimusosapuolten velvollisuutta ottaa huomioon toistensa oikeutetut edut ja edistää sopimussuhteen tarkoituksen toteutumista.[70] Huolellisuusvelvoitteen kontekstissa tämä tarkoittaa, että vastuullisuuteen liittyvät ehdot eivät voi

[69] Saarnilehto & Annola 2018, s. 19.
[70] Saarnilehto & Annola 2018, s. 24-25.

perustua yksipuoliseen riskin siirtämiseen toimintaketjussa. Jos pääyritys velvoittaa alihankkijan osallistumaan auditointeihin, raportointiin tai muihin due diligence -toimiin, ehtojen on myös tuettava todellista yhteistyötä eikä pelkästään pääyrityksen omaa riskienhallintaa. Pelkkä velvoitteiden asettaminen ilman tosiasiallista tukea, ohjeistusta tai realistisia täyttämismahdollisuuksia voi olla lojaliteettiperiaatteen vastaista ja siten myös osoitus siitä, ettei johto ole toiminut huolellisesti huolellisuusvelvoitteen täyttämiseksi.

Kohtuullisuusperiaate puolestaan rajoittaa sopimusehtojen sisältöä suhteessa osapuolten asemaan, resursseihin ja vaikutusmahdollisuuksiin.[71] Huolellisuusvelvoitteiden sopimuksellisessa toteuttamisessa kohtuullisuus edellyttää, että delegoidut velvoitteet ovat suhteutettuja sekä tunnistettuihin riskeihin että liikekumppanin tosiasiallisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa niihin. Tämä on linjassa yritysvastuudirektiivin riskiperusteisen lähestymistavan kanssa: velvoitteiden laajuus ei voi olla sama kaikissa tilanteissa, vaan sen on vastattava riskien vakavuutta ja yrityksen vaikutusvaltaa. Jos pääyritys asettaa pienelle sopimuskumppanille laajoja vastuullisuusvelvoitteita ilman, että tällä on realistisia keinoja niiden täyttämiseen, sopimusehtoja voidaan pitää kohtuuttomina. Tällöin ne eivät myöskään tue johdon mahdollisuutta osoittaa toimineensa huolellisesti, vaikka velvoitteet olisivat muodollisesti asianmukaisia.

Sopimusvapauden rajat tulevat esiin erityisesti siinä, että vaikka osapuolet voivat vapaasti määritellä sopimuksen sisällön, tämä vapaus rajoittuu silloin, kun kyse on pakottavista normeista.[72] Yritysvastuudirektiivin määrittämä huolellisuusvelvoite tulee olemaan kansalliseen lainsäädäntöön implementoituna pakottavaa oikeutta, eikä sitä voi kiertää sopimuksin. Sopimusoikeuden periaatteet toimivat tässä sisäisenä rajana: ne estävät ehtoja, jotka olisivat direktiivin tavoitteiden vastaisia. Tämä tarkoittaa, että vaikka pääyritys voi käyttää sopimuksia huolellisuusvelvoitteen toteuttamiseen, se ei voi käyttää niitä vapautuakseen velvoitteesta. Sopimusoikeuden periaatteet varmistavat, että sopimukselliset keinot tukevat vastuullisuutta, eivät sen kiertämistä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että sopimusoikeuden periaatteet muodostavat normatiivisen ja käytännöllisen perustan yritysvastuudirektiivin velvoitteiden toteuttamiselle

[71] Saarnilehto & Annola 2018, s. 22.
[72] Saarnilehto & Annola 2018, s. 17-18 ja Hemmo & Hoppu 2006 luku 4. Sopimuksen valmistelu.

yritysten välisissä suhteissa.[73] Ne ohjaavat sopimusten laatimista, tulkintaa ja täytäntöönpanoa tavalla, joka mahdollistaa direktiivin tavoitteiden jalkauttamisen käytäntöön. Sopimusvapauden rajoittuminen pakottavan sääntelyn edessä, lojaliteetin ja kohtuullisuuden vaatimukset, neuvotteluvaiheen vastuut sekä riskinjako ovat kaikki tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten yritykset voivat rakentaa vastuullisia ja oikeudellisesti kestäviä sopimussuhteita.[74]

Yritysvastuudirektiivin kontekstissa sopimusoikeus ei ole pelkästään tekninen väline, vaan se toimii myös oikeudellisen vastuun hallinnan ja riskien ennakoinnin keinona.[75] Sopimusehdot voivat vahvistaa yrityksen huolellisuusprosessia ja toimia näyttönä siitä, että yritys on ryhtynyt asianmukaisiin toimiin haitallisten vaikutusten ehkäisemiseksi.[76] Vaikka nämä mekanismit eivät siirrä vastuuta juridisesti, ne voivat osoittaa, että yrityksen johto on pyrkinyt täyttämään direktiivin velvoitteet vilpittömästi ja järjestelmällisesti.

Lisäksi sopimusoikeuden periaatteet tarjoavat kehyksen, jonka avulla voidaan arvioida, milloin sopimusehdot ovat kohtuullisia, tasapainoisia ja direktiivin tavoitteiden mukaisia. Tämä on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa sopimuskumppanit toimivat eri oikeusjärjestyksissä tai joissa toimintaketju ulottuu maihin, joissa vastuullisuusnormit ovat heikosti kehittyneitä. Sopimusoikeus voi tällöin toimia välineenä, jolla eurooppalaiset yritykset voivat ulottaa vastuullisuusvaatimuksensa globaaliin toimintaympäristöön oikeudellisesti kestävällä tavalla.[77] Sopimusoikeus ei ole yritysvastuudirektiivin velvoitteiden toteuttamisen kannalta sivuroolissa, vaan se on keskeinen osa direktiivin käytännön soveltamista. Se toimii rajapintana sääntelyn ja liiketoiminnan välillä, ja sen periaatteet määrittävät sen, miten yritykset voivat rakentaa vastuullisia, tehokkaita ja oikeudellisesti sitovia suhteita toimintaketjunsa eri toimijoihin.

3.2 Delegoinnin ja vastuun siirron käsitteellinen rajanveto

Yritysvastuun sääntelyssä, erityisesti yritysvastuudirektiivin kontekstissa, on olennaista erottaa toisistaan vastuun siirto ja velvoitteiden ja tehtävien delegointi. Molemmat

[73] Cafaggi 2024, s. 25–33.
[74] Treviño-Lozano & Uysal 2023, s. 556–558.
[75] Norris et al. 2021, s. 3962–3964.
[76] Mieszkowska 2024, s. 293–294.
[77] Sinnig & Zetzsche 2024, s. 15–18.

liittyvät siihen, miten yritys voi sopimuksellisesti hallita vastuullisuusvelvoitteitaan toimintaketjussa, mutta niiden oikeudellinen merkitys ja hyväksyttävyys eroavat ratkaisevasti. Vastuun siirto viittaa pyrkimykseen vapautua oikeudellisesta vastuusta, kun taas delegointi tarkoittaa tehtävien siirtämistä kumppaneille ilman, että alkuperäinen vastuu poistuu. Tämä erottelu on keskeinen, sillä se määrittää sopimusehtojen pätevyyden, direktiivin mukaisuuden ja johdon oikeudellisen riskienhallinnan rajat.

Vastuun siirto tarkoittaa sopimusoikeudessa tilannetta, jossa osapuoli pyrkii rajaamaan tai poistamaan vastuunsa esimerkiksi vastuunrajoituslausekkeilla[78]. Yritysvastuudirektiivin kontekstissa tällainen siirto ei ole sallittua siltä osin kuin kyse on direktiivin asettamasta huolellisuusvelvoitteesta. Yritysvastuudirektiivi ei itsessään sido yrityksiä, mutta se velvoittaa jäsenvaltiot säätämään kansallisesti pakottavan huolellisuusvelvoitteen.[79] Sopimusvapautta rajoittaa siten jo direktiivin tarkoitus: huolellisuusvelvoite on luonteeltaan ei-siirrettävä, eikä sitä voida kiertää vastuunrajoituslausekkeilla. Sopimukselliset vastuunrajoitukset tai vastuun siirtämistä koskevat ehdot ovat siten tehottomia siltä osin kuin ne pyrkivät kiertämään lakisääteistä huolellisuusvelvoitetta. Tämä tarkoittaa, että vastuun siirto on direktiivin näkökulmasta oikeudellisesti tehoton.

Vaikka vastuun siirto ja vastuunrajoitus ovat käsitteellisesti eri asioita, ne kytkeytyvät yritysvastuudirektiivin näkökulmasta toisiinsa. Yritysten välisissä sopimuksissa vastuunrajoituslausekkeet ovat tavanomainen riskienhallinnan väline, ja niillä voidaan pätevästi rajata esimerkiksi välilliset vahingot korvausvastuun ulkopuolelle tai asettaa enimmäismäärä vahingonkorvaukselle.[80] Yritysvastuudirektiivin näkökulmasta ongelma syntyy silloin, kun vastuunrajoitus koskee sellaisia velvoitteita, jotka ovat huolellisuusprosessin toteuttamisen kannalta olennaisia. Tällöin muodollisesti sallittu vastuunrajoitus voi tosiasiallisesti estää pääyritystä täyttämästä lakisääteisiä velvoitteitaan.

Erityisen ongelmallisia ovat ehdot, joilla pyritään rajaamaan vastuu pois alihankkijoiden alihankkijoiden osalta. Perinteisessä sopimusoikeudessa on tavanomaista, että toimittaja vastaa vain omasta suorituksestaan eikä ketjun alempien portaiden toimista. Yritysvastuudirektiivin logiikka on kuitenkin päinvastainen: pääyrityksen huolellisuusvelvoite

[78] Charman 2007, s. 119.
[79] (EU) 2024/1760, 4 ja 37 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[80] Hemmo & Hoppu 2006, Luku 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset, Vastuuta rajoittavat ehdot.

ulottuu koko toimintaketjuun, ja sen on kyettävä tunnistamaan ja ehkäisemään riskejä myös epäsuorissa liiketoimintasuhteissa. Jos sopimuksessa rajataan korvausvastuu pois alihankkijan alihankkijoiden vastuullisuusrikkomuksista, ehto voi olla sopimusoikeudellisesti pätevä osapuolten välisessä suhteessa, mutta se ei vapauta pääyritystä sen lakisääteisestä velvollisuudesta valvoa ketjua. Tällainen ehto voi siten olla direktiivin tarkoituksen vastainen, vaikka se muodollisesti koskisi vain vahingonkorvausvastuun laajuutta.

Vastuunrajoituslausekkeet voivat siis olla hyväksyttäviä osapuolten välisessä riskinjaossa, mutta ne eivät saa muuttaa delegointia tosiasialliseksi vastuun siirroksi. Jos delegointiehdot ja vastuunrajoitukset yhdessä johtavat siihen, että pääyritys pidättäytyy aktiivisista toimenpiteistä, kyse ei ole enää hyväksyttävästä riskinjaosta vaan direktiivin tavoitteiden vastaisesta vastuun kiertämisestä. Tällaiset ehdot voivat menettää merkityksensä sekä sopimusoikeudellisen kohtuullisuusarvioinnin, että yritysvastuudirektiivin pakottavan luonteen vuoksi.

Delegointi puolestaan tarkoittaa tehtävien siirtämistä toiselle osapuolelle ilman, että alkuperäinen vastuu poistuu. Delegointi voi olla operatiivista, esimerkiksi auditointien toteuttaminen ja tietojen kerääminen, tai sopimuksellista, esimerkiksi velvoite noudattaa tiettyjä standardeja tai raportointikäytäntöjä. Delegointi on yritysvastuudirektiivin näkökulmasta paitsi sallittua myös välttämätöntä: yritys ei voi toteuttaa huolellisuusprosessia ilman, että se velvoittaa liikekumppaneitaan osallistumaan siihen. Delegointi on siten käytännön väline, jolla johto voi osoittaa huolellisuuttaan ja hallita toimintaketjun riskejä.[81]

Soft law -instrumentit tukevat tätä erottelua. YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (UNGP) ja OECD:n ohjeet korostavat, että yrityksen vastuu ei rajoitu sen suoraan hallinnoimiin toimintoihin, vaan ulottuu myös sen liikekumppaneihin.[82] Delegointi on osa tätä vastuullisuusketjua, mutta vastuun siirto ei ole hyväksyttävää. Delegointi on siis välttämätön osa huolellisuusprosessia, mutta se ei poista yrityksen tai sen johdon vastuuta huolellisuusprosessin asianmukaisesta järjestämisestä.

[81] Cafaggi & Iamiceli 2019, s. 15-18.
[82] OECD 2018, vaihe 2 ja UNGP 2011, kohta 13.

Delegointi ja vastuun siirto ovat juridisesti erillisiä mutta käytännössä toisiinsa kytkeytyviä mekanismeja. Sopimusvapaus mahdollistaa sen, että osapuolet voivat vapaasti määritellä sopimuksen sisällön, mutta tämä vapaus rajoittuu silloin, kun kyse on pakottavista normeista, kuten yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteista. Delegointi on sopimusvapauden ilmentymä, mutta vastuun siirto voi olla sääntelyn vastaista, jos se johtaa direktiivin velvoitteiden kiertämiseen. Käytännön riski on, että yritykset muotoilevat delegointiehdot niin, että ne tosiasiassa siirtävät kohtuuttoman vastuun alihankkijalle. Tämä voi olla direktiivin ja sopimusoikeuden periaatteiden vastaista, erityisesti lojaliteettivelvoitteen ja kohtuullisuusperiaatteen näkökulmasta.[83]

3.3 Preventiivinen sopiminen ja sopimuksiin perustuvat vakuudet

Preventiivinen juridiikka on oikeudellinen lähestymistapa, joka siirtää huomion pois perinteisestä ex post -tuomioistuinkeskeisyydestä kohti ennakoivaa, riskiperusteista ja yhteistyöhön perustuvaa sopimustoimintaa. Sen lähtökohtana on ajatus siitä, että oikeudellisia ongelmia voidaan ehkäistä jo ennen niiden syntymistä, kun sopimukset suunnitellaan ja toteutetaan osapuolten tavoitteita, riskejä ja toimintaympäristöä kokonaisvaltaisesti huomioiden. Preventiivinen juridiikka ei siten ole pelkkä sopimustekninen lähestymistapa, vaan se on osa laajempaa oikeudellista ajattelutapaa, jossa sopimukset nähdään riskienhallinnan, yhteistyön ja ennakoivan ohjauksen välineinä.[84]

Ajattelutavan juuret ulottuvat 1900-luvun puoliväliin, jolloin Louis M. Brownin kehittämä “preventive law” korosti analogiaa lääketieteeseen: aivan kuten terveydenhuollossa ennaltaehkäisy on tehokkaampaa kuin sairauksien hoitaminen, myös oikeudellisessa toiminnassa ongelmien ehkäisy on tehokkaampaa ja taloudellisesti rationaalisempaa kuin riitojen ratkaiseminen jälkikäteen.[85] Sittemmin preventiivinen juridiikka on kehittynyt erityisesti yritysmaailmassa, jossa riskienhallinta, laadunhallinta ja sopimustoiminta ovat nivoutuneet yhteen. Pohjoismaissa tämä kehitys konkretisoitui 2000-luvulla ennakoivan sopimisen suuntauksena, jossa sopimukset nähdään osana yrityksen strategista ja operatiivista riskienhallintaa.[86]

[83] Hemmo & Hoppu 2006, s. 145–152.
[84] Haapio & Järvinen 2014, s. 25.
[85] Haapio 2000, s.18-19.
[86] Haapio & Järvinen 2014, s. 27.

Preventiivisen juridiikan keskeinen periaate on, että sopimusten tarkoitus ei ole ainoastaan määrittää osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia, vaan ennen kaikkea varmistaa, että sopimussuhde toimii käytännössä ja tukee osapuolten yhteisiä tavoitteita. Sopimukset ovat tällöin välineitä, joilla rakennetaan yhteistyötä, ehkäistään epäselvyyksiä ja luodaan mekanismeja, jotka ohjaavat osapuolten toimintaa kohti toivottuja lopputuloksia. Tämä edellyttää sopimusten selkeyttä, täsmällisyyttä ja riskien ennakointia, mutta myös joustavuutta ja kykyä mukautua muuttuvaan toimintaympäristöön.[87]

Preventiivinen sopiminen kytkeytyy läheisesti sopimusoikeuden lojaliteettivaatimukseen ja myötävaikutusvelvollisuuteen. Nämä periaatteet korostavat osapuolten velvollisuutta toimia yhteistyössä ja edistää sopimuksen tarkoituksen toteutumista. Preventiivisessä juridiikassa lojaliteetti ei ole vain passiivinen velvollisuus pidättäytyä vahingoittamasta toista osapuolta, vaan aktiivinen velvollisuus edistää yhteistä päämäärää ja ehkäistä ongelmia. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että sopimuksiin sisällytetään mekanismeja, jotka mahdollistavat tiedonvaihdon, riskien seurannan ja varhaisen puuttumisen ongelmiin.

Preventiivinen juridiikka ei rajoitu yksittäisiin sopimuslausekkeisiin, vaan se on prosessi, joka ulottuu sopimuksen valmistelusta sen täytäntöönpanoon ja jatkuvaan seurantaan. Sopimukset toimivat tällöin sekä ennakoivina että ohjaavina instrumentteina: ne luovat rakenteen, jonka avulla osapuolet voivat ehkäistä haitallisia vaikutuksia, seurata riskien kehitystä ja reagoida muutoksiin ennen kuin ne johtavat oikeudellisiin konflikteihin.

Preventiivisen juridiikan merkitys korostuu erityisesti tilanteissa, joissa yrityksen toimintaan liittyy monimutkaisia ympäristö-, ihmisoikeus- ja sosiaalisia riskejä, jotka voivat realisoitua toimintaketjun eri tasoilla. Viimeaikainen oikeustieteellinen ja organisaatiotutkimus on korostanut, että sopimukset eivät ole vain riskien siirtämisen välineitä, vaan ne voivat toimia aktiivisina instrumentteina, joilla yritykset rakentavat vastuullisia ja kestäviä toimintamalleja. Proaktiivisen oikeuden tutkimuksessa on osoitettu, että sopimuksilla voidaan tukea yritysten strategisia tavoitteita, lisätä yhteistyötä toimintaketjussa ja vahvistaa yritysten kykyä ehkäistä haitallisia vaikutuksia ennen niiden syntymistä.[88]

[87] Pohjonen 2005, s. 33 ja Haapio & Järvinen 2014, s. 26.
[88] Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski 2016, s. 9–14.

Kestävyyden näkökulmasta proaktiivinen sopiminen tarkoittaa sitä, että sopimukset suunnitellaan tukemaan yrityksen ympäristö- ja ihmisoikeustavoitteita, ei ainoastaan suojaamaan yritystä oikeudellisilta riskeiltä. On korostettu, että sopimukset voivat toimia yhteistyön ja tiedonvaihdon rakenteina, jotka mahdollistavat riskien varhaisen tunnistamisen ja yhteisten ratkaisujen kehittämisen. Proaktiivinen sopiminen voi siten vahvistaa yrityksen kykyä hallita toimintaketjujen epävarmuuksia, lisätä läpinäkyvyyttä ja tukea kestävien toimintatapojen juurtumista osaksi liiketoimintaa. [89]

Organisaatiotutkimuksessa on lisäksi korostettu, että sopimukset voivat toimia ohjaavina ja koordinoivina mekanismeina, jotka tukevat yhteistyötä, tiedonvaihtoa ja yhteistä ongelmanratkaisua. Sopimusten rooli ei rajoitu oikeudelliseen sitovuuteen, vaan ne voivat toimia dynaamisina hallinnan välineinä, jotka tukevat kaupallisten suhteiden jatkuvuutta ja vastuullisuutta.[90] Tämä on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa toimintaketjut ovat alttiita ympäristö- ja ihmisoikeusriskien lisäksi myös geopoliittisille ja taloudellisille häiriöille.

Proaktiivisen sopimisen ja kestävyyden välinen yhteys näkyy myös siinä, että sopimukset voivat tukea yritysten vastuullisuusstrategioita ja auttaa niitä saavuttamaan pitkän aikavälin tavoitteita. Sopimuksilla voidaan luoda kannustimia vastuulliselle toiminnalle, tukea yhteisiä tavoitteita ja rakentaa mekanismeja, jotka mahdollistavat vastuullisuuden seurannan ja jatkuvan parantamisen. Sopimukset voivat siten toimia välineinä, joilla yritykset integroivat vastuullisuuden osaksi liiketoimintaprosessejaan ja varmistavat, että toimintaketjun toimijat sitoutuvat samoihin tavoitteisiin.[91]

Tämä tutkimuskirjallisuus osoittaa, että preventiivinen juridiikka ei ole vain sopimustekninen lähestymistapa, vaan se on keskeinen osa yritysten vastuullisuusstrategioita ja riskienhallintaa. Yritysvastuudirektiivin sopimuksiin perustuvat vakuudet heijastavat tätä kehitystä: ne realisoivat proaktiivisen sopimisen osaksi pakottavaa sääntelyä ja tekevät sopimuksista keskeisen välineen, jolla yritykset voivat ehkäistä haitallisia vaikutuksia ja varmistaa vastuullisuuden toteutumisen toimintaketjuissaan.

[89] Hurmerinta-Haanpää & Berger-Walliser 2024, s. 261–263 ja Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski 2016, s. 4–6.
[90] Hurmerinta-Haanpää & Berger-Walliser 2024, s. 262–263 ja Berger-Walliser & Shrivastava 2015, s. 433–434.
[91] Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski 2016, s. 10–12; Hurmerinta-Haanpää & Berger-Walliser 2024, s. 263–266.

Direktiivin sopimuksiin perustuvat vakuudet (contractual assurances) konkretisoivat ennakoivan logiikan. 10 artiklan 2(b) kohdan mukaan yrityksen on pyrittävä saamaan suoralta sopimuskumppanilta sopimukseen perustuvat vakuudet siitä, että sopimuskumppani noudattaa yrityksen käytännesääntöjä ja tarvittaessa ennaltaehkäisyä koskevaa toimintasuunnitelmaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kumppani sitoutuu sopimuksellisesti noudattamaan pääyrityksen vastuullisuusvaatimuksia – tyypillisesti yrityksen omaa Code of Conductia tai muuta käytännesääntöä, joka sisältää ihmisoikeuksia, ympäristöä ja työoloja koskevat periaatteet. Tällaiset sopimukselliset sitoumukset voivat toimia preventiivisen juridiikan mukaisina ohjausmekanismeina, jotka liittävät kumppanin osaksi yrityksen riskienhallintaa ja vastuullisuusstrategiaa[92].

Vakuuksien tarkoituksena ei ole siirtää vastuuta sopimuskumppanille, vaan varmistaa, että yritys käyttää tosiasiallista vaikutusvaltaansa niissä suhteissa, joissa riskit ovat tunnistettavissa ja joissa kumppanin toiminta voi vaikuttaa haitallisten vaikutusten syntymiseen. Sopimuksellinen sitoumus toimii tällöin preventiivisen juridiikan mukaisena normatiivisena perustana, jonka varaan muut huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot voidaan rakentaa.[93]

Direktiivi edellyttää lisäksi, että suora sopimuskumppani ketjuttaa vastaavat vakuudet omille alihankkijoilleen siltä osin, kuin heidän toimintansa on osa yrityksen toimintaketjua. Tämä ketjuttamisvelvollisuus on olennainen osa preventiivistä sopimista: se luo sopimuksellisen rakenteen, jonka avulla yritys voi vaikuttaa myös niihin toimintaketjun osiin, joissa sillä ei ole suoraa sopimussuhdetta, mutta joissa riskit voivat realisoitua. Tällaiset sopimukselliset ketjut voivat vahvistaa yrityksen kykyä hallita toimintaketjujen epävarmuuksia ja lisätä läpinäkyvyyttä. Ketjuttaminen ei kuitenkaan ole automaattinen velvoite, vaan se on sidottu riskiperusteisuuteen ja siihen, missä määrin yrityksen vaikutusvalta voi tosiasiallisesti ulottua toimintaketjun syvempiin tasoihin.[94]

Välillisiin sopimuskumppaneihin kohdistuvat vakuudet ovat direktiivissä toissijaisia. Direktiivin mukaan yritys voi pyrkiä saamaan sopimukseen perustuvia vakuuksia välillisiltä sopimuskumppaneilta vain silloin, kun haitallista vaikutusta ei ole voitu ehkäistä tai

[92] Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski 2016, s. 23-25.
[93] Berger-Walliser & Shrivastava 2015, s. 433–434.
[94] (EU) 2024/1760, 10(2b) artikla.

riittävästi lieventää muilla asianmukaisilla toimilla.[95] Tämä rajoitus heijastaa direktiivin suhteellisuusperiaatetta: preventiivisen sopimisen keinot on kohdennettava niihin suhteisiin, joissa riskit ovat olennaisia ja joissa yrityksellä on realistista vaikutusvaltaa.

Sopimuksiin perustuvat vakuudet eivät myöskään riitä sellaisenaan. Direktiivin 10 artiklan 5 kohdan mukaan vakuuksiin on liitettävä "asianmukaiset toimenpiteet vaatimusten noudattamisen todentamiseksi", kuten auditoinnit, tietojensaantivelvoitteet tai riippumattoman kolmannen osapuolen varmentaminen. Tämä velvoite tekee näkyväksi preventiivisen juridiikan keskeisen periaatteen: sopimuksellinen sitoumus on merkityksellinen vain, jos sen noudattamista voidaan seurata ja varmistaa.[96] Todentamistoimenpiteet muodostavat siten sopimuksiin perustuvien vakuuksien käytännön toteuttamisen ja valvonnan rakenteen.

Direktiivi asettaa myös erityisiä rajoituksia pk-yritysten osalta. Sopimuksiin perustuvien vakuuksien ja niihin liitettävien todentamistoimenpiteiden on oltava oikeudenmukaisia, kohtuullisia ja syrjimättömiä, ja jos pk-kumppaniin kohdistetaan riippumattoman kolmannen osapuolen todentaminen, pääyrityksen on vastattava sen kustannuksista.[97] Tämä korostaa sitä, että preventiivinen sopiminen ei saa muodostua suhteettomaksi hallinnolliseksi taakaksi toimintaketjun pienemmille toimijoille.

Näin sopimuksiin perustuvat vakuudet muodostavat direktiivin preventiivisen sopimisen ydinmekanismin: ne ovat sopimuksellisia sitoumuksia, jotka kytkevät liikekumppanit yrityksen huolellisuusprosessiin ja luovat rakenteen, jonka avulla yritys voi ennakoivasti ehkäistä haitallisia vaikutuksia ja osoittaa käyttäneensä vaikutusvaltaansa riskien hallitsemiseksi.

[95] (EU) 2024/1760, 10(4) artikla.
[96] Berger-Walliser, Shrivastava & Sulkowski 2016, s. 23–24.
[97] (EU) 2024/1760, 10(5) artikla.

4. Sopimuksen sisällölliset elementit huolellisuusvelvoitteiden täytäntöönpanossa

4.1 Sopimuksen dynaamisuus ja ketjutus toimintaketjussa

Yritysvastuudirektiivin lähtökohtana on, että huolellisuusvelvoitteet eivät ole kertaluonteisia toimia, vaan jatkuva prosessi, joka ulottuu riskiperusteisesti koko toimintaketjuun ja edellyttää yritykseltä kykyä reagoida muuttuviin olosuhteisiin. Tämä prosessiluonne heijastuu väistämättä myös sopimuksiin, joiden on toimittava dynaamisina välineinä riskienhallinnan ja valvonnan tukena. Sopimus ei tällöin ole staattinen asiakirja, joka määrittää osapuolten oikeudet ja velvollisuudet vain sopimuksen tekohetkellä, vaan osa jatkuvaa huolellisuusprosessia, joka elää yhdessä toimintaympäristön ja riskien kanssa.[98]

Direktiivin artiklat 5–11 rakentuvat nimenomaan ajatukselle, että yrityksen on tunnistettava, ehkäistävä, lievennettävä ja seurattava haitallisia vaikutuksia sekä päivitettävä toimenpiteitään riskien muuttuessa.[99] Tämä edellyttää sopimuksilta joustavuutta ja mekanismeja, joiden avulla ehtoja voidaan tarkentaa ja valvontaa tehostaa ilman, että koko sopimussuhde joudutaan neuvottelemaan uudelleen.

Sopimuksen dynaamisuus ilmenee ensinnäkin siinä, että sopimuksen tulee mahdollistaa ehtojen päivittäminen riskinarvioinnin perusteella. Direktiivin mukaan yrityksen on arvioitava toimintaketjunsa riskejä säännöllisesti ja kohdistettava toimenpiteet niihin osiin ketjua, joissa haitallisten vaikutusten riski on vakavin tai todennäköisin.[100] Funktionaalisen sopimisen teoriassa tämä vastaa ajatusta, että sopimusta ei voida pitää täydellisenä, vaan sitä on täydennettävä ja mukautettava sopimussuhteen aikana.[101] Riskit voivat muuttua nopeasti esimerkiksi toimittajan vaihtumisen, tuotantomenetelmien muutosten, poliittisen epävakauden tai uuden tiedon seurauksena.

Jos sopimus ei mahdollista ehtojen tarkistamista tällaisissa tilanteissa, yrityksen kyky täyttää artiklan 10(1) mukainen velvollisuus seurata ja tehostaa toimenpiteitä voi käytännössä heikentyä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa, että sopimukseen sisällytetään

[98] Viljanen, Salminen & Hurmerinta-Haanpää 2018a, s. 71-72.
[99] (EU) 2024/1760, 5-11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[100] (EU) 2024/1760, 8 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[101] Viljanen, Salminen & Hurmerinta-Haanpää 2018a, s. 71-72.

mekanismeja, joiden avulla ostaja voi päivittää huolellisuusvelvoitteisiin liittyviä liitteitä tai ohjeistuksia silloin, kun riskinarviointi osoittaa olennaisen muutoksen sopimuskumppanin toiminnassa tai toimintaympäristössä.

Dynaamisuus näkyy toiseksi sopimuksen elinkaaressa. Yritysvastuudirektiivin huolellisuusprosessi koostuu vaiheista, jotka toistuvat säännöllisesti: riskien tunnistaminen, toimenpiteiden suunnittelu, toimenpiteiden toteutus, seuranta, korjaavat toimet ja dokumentointi.[102] Sopimuksen tulisi siis osaltaan tukea jokaista näistä vaiheista. Funktionaalisen sopimisen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että sopimus ei ole yksi saumaton instrumentti, vaan sarja sopimuksellisia interventioita, jotka voivat olla pieniä, modulaarisia ja skaalautuvia.[103]

Esimerkiksi auditointioikeus ei ole kertaluonteinen, vaan sen on oltava toistuva ja riskiperusteisesti skaalautuva. Myös OECD:n ohjeiden mukaan yrityksen tulee harjoittaa jatkuvaa seurantaa[104], mikä tarkoittaa, että auditointien tiheys voi kasvaa, jos riskit lisääntyvät tai jos sopimuskumppanin toiminnassa havaitaan puutteita. Sopimuksen on mahdollistettava myös ad hoc -auditoinnit tilanteissa, joissa yritys saa tietoonsa uusia riskejä tai epäilyjä haitallisista vaikutuksista. Vastaavasti raportointivelvoitteiden on oltava dynaamisia: sopimuskumppanin on toimitettava tietoja säännöllisesti, mutta myös silloin, kun olosuhteet muuttuvat tai kun ostaja sitä perustellusti pyytää.

Kolmanneksi sopimuksen dynaamisuus liittyy vaikutusvallan asteittaiseen käyttöön. Direktiivin mukaan yrityksen on käytettävä vaikutusvaltaansa suhteellisesti ja asteittain: ensin yhteistyöhön perustuvilla toimilla, sitten tehostetuilla toimenpiteillä ja vasta viimeisenä keinona sopimuksen päättämisellä.[105] Tämä asteittaisuus tulisi sisällyttää sopimukseen, jotta direktiivin edellyttämällä tavalla toimiminen olisi mahdollisimman tehokasta. Sopimukseen voidaan esimerkiksi sisällyttää eskalointipolku, jossa määritellään, miten havaittuihin puutteisiin reagoidaan: ensin huomautuksella ja lisäselvityspyynnöllä, sitten tehostetulla raportoinnilla ja korjaussuunnitelmalla, ja vasta tämän jälkeen keskeyttämisellä tai purkamisella. Tällainen polku luo myös rakenteellisen yhteyden

[102] (EU) 2024/1760, johdanto-osa 20.
[103] Viljanen, Salminen & Hurmerinta-Haanpää 2018b, s. 160-161.
[104] OECD 2018, vaihe 4.
[105](EU) 2026/470, johdanto-osa (43) ja EU 2024/1760, 10(6) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

huolellisuusprosessin ja sopimusrikkomusten seuraamusten välille, mikä mahdollistaa direktiivin edellyttämän asteittaisen ja suhteellisen puuttumisen.

Dynaamisuus liittyy myös sopimuskumppanin kapasiteetin kehittämiseen. Direktiivin mukaan yrityksen on tarvittaessa tuettava kumppania haitallisten vaikutusten ehkäisemisessä ja lieventämisessä esimerkiksi koulutuksella, teknisellä tuella tai yhteisillä kehitysohjelmilla.[106] Tämä tarkoittaa, että sopimuksen tulisi sisältää mekanismeja, jotka mahdollistavat tällaisen tuen tarjoamisen ja sen seurannan. Sopimukseen voidaan esimerkiksi sisällyttää velvoite osallistua ostajan järjestämiin koulutuksiin tai velvoite laatia yhdessä ostajan kanssa kehityssuunnitelma, jos auditoinneissa havaitaan puutteita. OECD:n ohjeissa korostetaan, että sopimuskumppanin tukeminen on olennainen osa huolellisuusprosessia erityisesti silloin, kun sopimuskumppanin resurssit ovat rajalliset tai kun riskit liittyvät rakenteellisiin ongelmiin, joita se ei voi yksin ratkaista.

Sopimuksen dynaamisuuden ohella yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteiden toteuttaminen edellyttää, että sopimuksilla voidaan välittää velvoitteita eteenpäin toimintaketjussa. Direktiivi rakentuu oletukselle, että pääyrityksellä ei useinkaan ole suoraa sopimussuhdetta ketjun alempiin toimijoihin, vaikka juuri näissä portaissa haitallisten vaikutusten riski usein realisoituu. Tämän vuoksi direktiivin artiklat 10(2)(b) ja 11(3)(c) korostavat sopimuksiin perustuvien vakuuksien ja muiden sopimuksellisten mekanismien merkitystä keinona käyttää vaikutusvaltaa toimintaketjussa. Sopimusvelvoitteiden ketjutus (contractual cascading) on siten keskeinen väline, jolla pääyritys voi pyrkiä varmistamaan, että huolellisuusvelvoitteet toteutuvat myös niissä ketjun osissa, joihin sillä ei ole suoraa sopimuksellista suhdetta.[107]

Ketjutuksen peruslogiikka on yksinkertainen: sopimuskumppani velvoitetaan sisällyttämään vastaavat huolellisuusvelvoitteet omiin sopimuksiinsa alihankkijoiden kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että pääyrityksen ja kumppanin välisessä sopimuksessa määrätään, että sopimuskumppanin on asetettava samat tai olennaisesti vastaavat velvoitteet myös omille alihankkijoilleen. Näin sopimukselliset velvoitteet “virtaavat” ketjussa alaspäin ja muodostavat normatiivisen verkoston, joka tukee direktiivin tavoitetta

[106] (EU) 2024/1760, 10 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[107] Peter 2025, s. 151-152 ja Salminen 2015, s. 482–485.

ehkäistä ja lieventää haitallisia vaikutuksia koko toimintaketjussa. Ketjutus ei kuitenkaan ole pelkkä tekninen sopimusehto, vaan osa laajempaa hallintajärjestelmää, jonka tehokkuus riippuu sopimuksen rakenteesta, valvontamekanismeista ja siitä, miten selkeästi velvoitteet on määritelty. [108]

Ketjutuksen merkitys korostuu erityisesti tilanteissa, joissa pääyrityksen vaikutusvalta ketjun alempiin toimijoihin on rajallinen. OECD:n huolellisuusohjeissa todetaan, että yrityksen vaikutusvalta voi olla suoraa tai epäsuoraa, ja että epäsuoraa vaikutusvaltaa voidaan lisätä sopimuksellisin keinoin.[109] Ketjutus on juuri tällainen mekanismi: se mahdollistaa velvoitteiden välittämisen myös niille toimijoille, joiden kanssa pääyrityksellä ei ole suoraa sopimussuhdetta. Tämä on olennaista erityisesti globaaleissa toimintaketjuissa, joissa tuotanto voi olla hajautunut useisiin maihin ja useille alihankkijoille, ja joissa riskit voivat olla keskittyneet ketjun alempiin portaisiin. Ilman ketjutusta pääyrityksen mahdollisuudet vaikuttaa näihin toimijoihin olisivat hyvin rajalliset.

Ketjutuksen tehokkuus riippuu kuitenkin siitä, miten velvoitteet on muotoiltu. Jos ketjutuslausekkeet ovat liian yleisiä, ne eivät välttämättä sido ketjun alempia toimijoita riittävän täsmällisesti. Yritysvastuudirektiivin mukaan sopimusperusteisten vakuuksien on oltava ”asianmukaisia”, mikä tarkoittaa, etteivät ne saa olla pelkkiä muodollisia takeita, vaan niiden on tosiasiallisesti tuettava huolellisuusprosessia[110]. Toisaalta liian yksityiskohtaiset ja raskaat velvoitteet voivat olla suhteettomia erityisesti pienille toimittajille, joilla ei ole resursseja täyttää laajoja raportointi- tai auditointivelvoitteita. Direktiivin riskiperusteinen lähestymistapa edellyttääkin, että ketjutus mitoitetaan suhteessa sopimuskumppanin kokoon, toimialaan ja riskiprofiiliin. Direktiivi painottaakin, ettei yrityksen velvollisuutena ole valvoa koko ketjua kattavasti, vaan kohdistaa toimenpiteet olennaisiin riskipisteisiin.[111]

Ketjutus ei myöskään ole pelkkä velvoitteiden välittämistä koskeva tekninen määräys, vaan se liittyy olennaisesti sopimuksen dynaamisuuteen. Jos pääyritys päivittää huolellisuusvelvoitteita riskinarvioinnin perusteella, ketjutuslausekkeen on varmistettava, että

[108] Peter 2025, s. 151-152 ja Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 263–266.
[109] OECD 2018, Q36-38
[110] (EU) 2024/1760, 10 artikla ja Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 263–266.
[111] (EU) 2024/1760, 10 artikla ja 8 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

myös ketjun alemmat toimijat sitoutuvat päivitettyihin velvoitteisiin.[112] Tämä edellyttää, että sopimuksessa on mekanismeja, joiden avulla päivitykset voidaan välittää eteenpäin. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sopimuskumppanin on päivitettävä omat sopimuksensa alihankkijoiden kanssa tietyn ajan kuluessa siitä, kun pääyritys on päivittänyt velvoitteita. Ilman tällaista mekanismia päivitykset jäisivät helposti ketjun ylempiin portaisiin, eikä huolellisuusvelvoitteiden toteutuminen olisi kattavaa.

Ketjutus liittyy myös valvontaan. Pelkkä velvoitteiden välittäminen ei riitä, jos pääyrityksellä ei ole keinoja varmistaa, että velvoitteet toteutuvat käytännössä. OECD:n ohjeissa korostetaan, että yrityksen on seurattava huolellisuusvelvoitteiden toteutumista koko toimintaketjussa[113], mikä edellyttää, että sopimukseen sisällytetään mekanismeja, joiden avulla pääyritys voi saada tietoa myös ketjun alempien toimijoiden toiminnasta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi oikeutta saada tietoja alihankkijoista, oikeutta tarkastella alihankkijoiden auditointiraportteja tai oikeutta osallistua auditointeihin yhdessä sopimuskumppanin kanssa. Tällaiset mekanismit ovat välttämättömiä, jotta ketjutus ei jää muodolliseksi, vaan tukee huolellisuusvelvoitteiden toteutumista käytännössä.[114]

Ketjutus on myös osa yrityksen vaikutusvallan asteittaista käyttöä. Jos sopimuskumppanin toiminnassa havaitaan puutteita, pääyritys voi velvoittaa sopimuskumppanin vaikuttamaan alihankkijoidensa toimintaan esimerkiksi tehostettujen korjaussuunnitelmien avulla. Tämä on linjassa UNGP:n ja OECD:n periaatteiden kanssa, joiden mukaan yrityksen on pyrittävä vaikuttamaan haitallisten vaikutusten ehkäisemiseen ja lieventämiseen ennen sopimussuhteen päättämistä.[115] Ketjutus mahdollistaa sen, että vaikutusvaltaa voidaan käyttää myös ketjun alemmissa portaissa, vaikka pääyrityksellä ei olisi suoraa sopimussuhdetta näihin toimijoihin.

Sopimuksen dynaamisuus ja ketjutus muodostavat yhdessä rakenteen, joka tukee huolellisuusprosessin jatkuvuutta ja dokumentoitavuutta. Kun sopimus mahdollistaa velvoitteiden asteittaisen tiukentamisen, seurannan ja tarvittaessa myös korjaavien toimenpiteiden

[112] Peter 2025, s. 185 ja 191–193.
[113] OECD 2018, vaihe 4.
[114] Peter 2025, s. 193–194.
[115] UNGP 2011, kohta 19 ja OECD 2018, Q36-40.

käyttöönoton, yritys kykenee osoittamaan toimineensa huolellisesti myös tilanteissa, joissa kaikki riskit eivät ole olleet ennakoitavissa sopimusta tehtäessä.[116]

Yritysvastuudirektiivin näkökulmasta sopimus ei siis ole kertaluonteinen compliance-asiakirja, vaan osa dynaamista hallintamekanismia, jonka avulla yritys käyttää vaikutusvaltaansa toimintaketjussa. Sopimuksen dynaamisuus ja ketjutus eivät ole erillisiä velvoitteita, vaan rakenteellisia ominaisuuksia, joiden avulla huolellisuusvelvoitteet voidaan toteuttaa käytännössä riskiperusteisesti, suhteellisesti ja direktiivin tavoitteiden mukaisesti.

4.2 Sopimuksen rakenne ja visuaalisuus osana huolellisuusprosessia

Huolellisuusvelvoitteiden toteuttaminen toimintaketjussa ei riipu ainoastaan siitä, mitä sopimuksessa muodollisesti määrätään, vaan myös siitä, miten sopimus on rakennettu ja esitetty. Sopimuksen rakenteella, jäsentelyllä ja visuaalisilla elementeillä on käytännössä huomattava merkitys sille, kuinka hyvin sopimuksen velvoitteet ymmärretään ja kuinka tehokkaasti niitä noudatetaan.[117] Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa sopimuskumppanina on pk-yritys, jolla ei ole suuryritysten kaltaisia oikeudellisia resursseja tai sisäisiä lakitiimejä tulkitsemassa monimutkaisia sopimusehtoja. Selkeä ja helppolukuinen sopimus voi tällöin tukea velvoitteiden ymmärtämistä, noudattamista ja myöhempää valvontaa.[118]

Sopimuksen rakenteella on merkitystä ensinnäkin siksi, että huolellisuusvelvoitteet ovat luonteeltaan monitasoisia ja edellyttävät useiden erilaisten ehtojen yhteensovittamista. Sopimuksessa on tyypillisesti määriteltävä sekä sopimuskumppanin yleiset velvoitteet että konkreettiset menettelytavat ja korjaavien toimenpiteiden aikataulut. Mikäli huolellisuutta koskevat velvoitteet on hajautettu eri sopimuskohtiin ilman selkeää rakennetta, niiden käytännön soveltaminen ja seuranta vaikeutuvat.[119] Tämä puolestaan on ongelmallista erityisesti tilanteissa, joissa yrityksen on kyettävä osoittamaan jälkikäteen, millä tavoin se on käyttänyt vaikutusvaltaansa ja reagoinut tunnistettuihin riskeihin.

[116] Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 254-258.
[117] Finnegan 2021, s. 33–42.
[118] Finnegan 2021, s. 47–63.
[119] Finnegan 2021, s. 83–86.

Selkeä rakenne, jossa huolellisuusvelvoitteisiin liittyvät ehdot on koottu yhteen loogiseksi kokonaisuudeksi, tukee sekä sopimuskumppanin ymmärrystä velvoitteistaan että yrityksen kykyä valvoa niiden toteutumista. [120] Tämä on olennaista erityisesti silloin, kun sopimuskumppani toimii eri oikeusjärjestelmässä tai kun sopimuksen kohteena on monimutkainen tuotantoketju, jossa velvoitteiden täsmällinen ymmärtäminen on edellytys niiden tehokkaalle toimeenpanolle. Huolellisuusprosessia tukevien sopimusehtojen erottaminen omaksi kokonaisuudekseen voi parantaa sopimuksen toimivuutta sekä operatiivisesta että oikeudellisesta näkökulmasta.

Kun vastuullisuutta, raportointia, auditointeja ja korjaavia toimenpiteitä koskevat ehdot on koottu loogiseksi ja helposti tunnistettavaksi kokonaisuudeksi, myös yrityksen sisäisten toimijoiden voi olla helpompi tunnistaa, milloin ja miten sopimusta on hyödynnettävä osana huolellisuusprosessia. Samalla tämä rakenne tukee direktiivin edellyttämää jatkuvaa seurantaa ja riskiperusteista priorisointia. Tämä mahdollistaa myös sen, että sopimusta voidaan käyttää dynaamisena välineenä: huolellisuusvelvoitteisiin liittyviä ehtoja voidaan tarkentaa tai aktivoida ilman, että koko sopimusrakenne joudutaan avaamaan uudelleen. Tällainen jäsentely tukisi myös sopimuksen ketjutusta toimintaketjussa, sillä selkeästi määritellyt ehdot ovat helpommin siirrettävissä tai mukautettavissa eri tasoille toimintaketjua.

Sopimuksen rakenteen merkitys korostuu myös siksi, että huolellisuusvelvoitteet edellyttävät usein sopimuksen liitteiden ja muiden oheisdokumenttien käyttöä. Direktiivin artikla 10(5) viittaa nimenomaisesti todentamistoimenpiteisiin, jotka toteutetaan usein erillisten ohjeistusten, auditointikriteerien tai raportointimallien avulla. Näiden dokumenttien on oltava sopimuksen kannalta selkeästi tunnistettavissa ja helposti päivitettävissä. Jos liitteet ovat epäselviä, ristiriitaisia tai vaikeasti löydettävissä, niiden käytännön merkitys vähenee, ja sopimuksen valvonta vaikeutuu. Selkeä viittausjärjestelmä, jossa liitteet on numeroitu ja niiden päivitysmenettely on yksiselitteisesti määritelty, on siten olennainen osa sopimuksen toimivuutta. Tämä liittyy myös sopimuksen dynaamisuuteen: jos liitteitä voidaan päivittää riskinarvioinnin perusteella, päivitysmenettelyn on oltava selkeä ja läpinäkyvä, jotta sopimuskumppani ymmärtää, milloin ja miten velvoitteet muuttuvat.

[120] Finnegan 2021, s. 83–94.

Sopimuksen visuaalisuus voi nousta tärkeäksi silloin, kun sopimukseen sisältyy monimutkaisia prosesseja, kuten eskalointipolkuja, auditointien aikatauluja tai korjaavien toimenpiteiden vaiheita. Visuaaliset elementit, kuten taulukot, prosessikaaviot ja aikajänteet, voivat tehdä näistä prosesseista huomattavasti helpommin ymmärrettäviä kuin pelkkä tekstimuotoinen kuvaus. Preventiivisen juridiikan voidaan myös katsoa tukevan sopimuksen visuaalisuutta, sillä sopimuksen visuaalinen selkeys vähentää väärinymmärryksiä ja parantaa sopimuksen noudattamista, koska se auttaa osapuolia hahmottamaan velvoitteiden kokonaisuuden ja niiden keskinäiset suhteet.[121] Tämä on erityisen tärkeää huolellisuusvelvoitteiden yhteydessä, koska velvoitteet voivat olla sopimuskumppanille uusia tai monimutkaisia, ja niiden toteuttaminen edellyttää usein useiden eri toimintojen yhteensovittamista.

Visuaalisia keinoja voidaan käyttää myös riskiperusteisuuden konkretisoimiseen. Sopimukseen voidaan sisällyttää esimerkiksi portaittaisia ehtoja, joissa velvoitteiden laajuus tai intensiteetti vaihtelee tunnistettujen riskien vakavuuden mukaan. Taulukot tai selkeästi erotellut ehtokokonaisuudet voivat osoittaa, milloin auditointioikeus aktivoituu, millaista tietoa sopimuskumppanilta voidaan pyytää tai milloin korjaavia toimenpiteitä edellytetään. Tällainen esitystapa tukee direktiivin logiikkaa, jonka mukaan huolellisuusvelvoitteet eivät ole automaattisia tai yhdenmukaisia kaikissa suhteissa, vaan niiden tulee mukautua kulloinkin tunnistettuihin riskeihin.[122]

Visuaaliset elementit voivat myös tukea yrityksen omaa valvontaa.[123] Esimerkiksi riskien eskalointipolku voidaan esittää kaaviona, joka osoittaa selkeästi, milloin siirrytään huomautuksesta tehostettuun raportointiin, milloin edellytetään korjaussuunnitelmaa ja milloin sopimus voidaan keskeyttää tai purkaa. Tällainen kaavio ei ole vain sopimuskumppanin ohje, vaan myös yrityksen sisäinen työkalu, jonka avulla voidaan varmistaa, että valvonta toteutuu johdonmukaisesti ja dokumentoidusti.

Sopimuksen rakenteella ja visuaalisuudella on merkitystä myös liikekumppanin näkökulmasta. Direktiivi korostaa suhteellisuutta ja erityisesti pk-yritysten huomioon ottamista. Selkeästi jäsennetty sopimus, jossa huolellisuusvelvoitteet on esitetty ymmärrettävästi ja

[121] Haapio & Passera 2021, s. 15–31.
[122] (EU) 2024/1760, 10 ja 8 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[123] Finnegan 2021, s. 47–51 ja 181–184.

läpinäkyvästi, voi vähentää tulkintaepävarmuutta ja helpottaa velvoitteiden noudattamista, vaikka sopimusosapuolella ei olisi erillistä lakitiimiä tai juristia tulkitsemassa sopimusta.[124] Tämä tukee direktiivin tavoitetta ehkäistä velvoitteiden valumista toimittajille hallitsemattomalla tavalla ja edistää yhteistyöhön perustuvaa lähestymistapaa huolellisuusprosessin toteuttamisessa.

Sopimuksen rakenteella ja visuaalisuudella on merkitystä myös ketjutuksen näkökulmasta. Jos sopimuksen huolellisuusvelvoitteet on esitetty selkeästi ja jäsennellysti, sopimuskumppanin on helpompi sisällyttää vastaavat velvoitteet omiin sopimuksiinsa alihankkijoiden kanssa. Tämä tukee direktiivin tavoitetta varmistaa, että huolellisuusvelvoitteet toteutuvat riskiperusteisesti koko toimintaketjussa.[125] Jos sopimus on sen sijaan rakenteeltaan sekava tai vaikeasti ymmärrettävä, ketjutus voi jäädä puutteelliseksi, mikä heikentää huolellisuusvelvoitteiden toteutumista ketjun alemmissa portaissa. Selkeä rakenne ja visuaaliset elementit voivat siten parantaa ketjutuksen tehokkuutta ja tukea yrityksen vaikutusvallan käyttöä toimintaketjussa.

4.3 Huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot

Yritysvastuudirektiivin sopimuksiin perustuvat vakuudet muodostavat huolellisuusprosessin sopimuksellisen ytimen, mutta direktiivin mukaan pelkkä sopimuksellinen sitoumus ei riitä. Direktiivin 10 artiklan 5 kohdan mukaan “edellä 2 kohdan b alakohdassa ja 4 kohdassa tarkoitettuihin sopimukseen perustuviin vakuuksiin on liitettävä asianmukaiset toimenpiteet vaatimusten noudattamisen todentamiseksi”. Yritys voi todentamisen varmistamiseksi tukeutua myös riippumattoman kolmannen osapuolen varmentamiseen, mukaan lukien toimialakohtaiset aloitteet ja sidosryhmien yhteisaloitteet. Tämä velvoite konkretisoi preventiivisen juridiikan keskeisen periaatteen: sopimuksellinen vakuus on tehokas vain, jos sen noudattamista voidaan seurata, arvioida ja varmistaa käytännössä.

Todentamistoimenpiteet muodostavat sen sopimusteknisen rakenteen, jonka avulla yritys voi käyttää vaikutusvaltaansa konkreettisesti. Ne muuttavat vakuudet toiminnallisiksi: auditointioikeudet, tietojensaantivelvoitteet, raportointimekanismit ja koulutusvelvoitteet mahdollistavat riskien seurannan, varhaisen puuttumisen ja jatkuvan vaikuttamisen.

[124] Finnegan 2021, s. 1–4.
[125] Peter 2025, s. 151–152.

Direktiivin artikla 18 velvoittaa komission antamaan ohjeistusta vapaaehtoisista mallisopimuslausekkeista vasta heinäkuuhun 2027 mennessä. Yritykset voivat kuitenkin pyrkiä rakentamaan sopimuksellisia ratkaisuja vaikutusvaltansa toteuttamiseksi jo nyt. Tässä tutkielmassa käytetään käsitettä huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot kuvaamaan näitä mekanismeja, jotka eivät ole vakuuksia itsessään, vaan niiden tueksi rakennettuja välineitä liikekumppaneiden vastuullisuuden varmistamiseksi.

Huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot eivät vapauta yritystä direktiivin mukaisista velvoitteista eivätkä siirrä vastuuta pois pääyritykseltä. Sen sijaan ne voivat mahdollistaa huolellisuusvelvoitteen käytännön toteuttamisen ja muodostaa osan siitä dokumentaatiosta, jonka avulla johto voi jälkikäteen osoittaa toimineensa osakeyhtiölain mukaisella huolellisuudella. Direktiivin mukaan yrityksen velvoitteet ovat "velvoitteita keinoihin, eivät tuloksiin", ja yrityksen tulee käyttää vaikutusvaltaansa suhteellisesti riskien vakavuuteen ja todennäköisyyteen nähden.[126] Tällaisia sopimusehtoja ei tule nähdä direktiivin edellyttäminä yleisinä tai rutiininomaisina sopimusteknisinä ratkaisuina, vaan niiden käyttöä ohjaa sen riskiperusteinen ja suhteellisuutta korostava lähestymistapa.[127]

Tämä ei merkitse sitä, että huolellisuusprosessia tukevien sopimusehtojen käyttäminen ilman yksittäistä etukäteistä riskinarviota olisi kategorisesti kiellettyä. Direktiivin logiikka vaikuttaa pikemminkin siihen, millä tavoin yritys voi uskottavasti osoittaa täyttäneensä vaaditun huolellisuusvelvoitteensa. Myös UNGP:n mukaan yrityksen tulee kohdistaa toimenpiteensä niihin liiketoimintasuhteisiin, joissa riskit ovat vakavimpia tai todennäköisimpiä[128], ja OECD:n mukaan sopimusehdot ovat yksi tapa rakentaa ja käyttää vaikutusvaltaa riskien ehkäisemiseksi.[129] Tästä näkökulmasta sopimusehtojen sitominen tunnistettuihin ja olennaisiin riskeihin vahvistaa niiden oikeudellista merkitystä osana huolellisuusprosessia ja sen jälkikäteistä arviointia.

Huolellisuusprosessin keskeinen osa on riskien jatkuva arviointi ja seuranta, joihin voi kuulua myös liikekumppaneiden toiminnan auditointi. UNGP-periaatteiden ja OECD:n ohjeiden mukaan yrityksen tulee pyrkiä hankkimaan riittävästi tietoa

[126] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (15), (19) ja (20).
[127] (EU) 2026/470, johdanto-osa (39).
[128] UNGP, kohdat 17-19.
[129] OECD 2018, Q18.

liiketoimintasuhteista, jotta se voi arvioida haitallisten vaikutusten riskejä ja seurata ehkäisevien ja korjaavien toimenpiteiden toteutumista. [130] Auditointi on yksi keino tämän tiedon hankkimiseen, ja sen toteuttaminen voi käytännössä edellyttää sopimuksellista oikeutta tarkastaa kumppanin toimintaa. Auditointioikeus on myös luonteeltaan vaikutusvallan käyttöä koskeva väline, jonka avulla yritys voi hankkia tietoa ja arvioida tunnistettuihin riskeihin liittyvien toimenpiteiden toteutumista.

Yritysvastuudirektiivin riskiperusteisen lähestymistavan näkökulmasta auditointioikeuden merkitys korostuu erityisesti niissä liiketoimintasuhteissa, joissa haitallisten vaikutusten riskejä on tunnistettu ja joissa yrityksellä on tosiasiallista vaikutusvaltaa riskien ehkäisemiseen tai lieventämiseen. Direktiivi tunnistaa nimenomaisesti sopimukseen perustuvat vakuudet osaksi asianmukaisia toimenpiteitä ja edellyttää, että tällaisiin vakuuksiin liitetään toimenpiteet vaatimusten noudattamisen todentamiseksi.[131]

Pelkkä lauseke ei kuitenkaan riitä täyttämään huolellisuusvelvoitetta, jos sitä ei käytetä aktiivisesti riskienhallinnan sitä edellyttäessä.[132] Sopimuksiin voidaan myös sisällyttää määräyksiä, joiden mukaan auditointioikeus aktivoituu vasta silloin, kun riskejä ilmenee tai niiden vakavuus kasvaa sopimussuhteen aikana. Tällainen varautuminen on linjassa riskiperusteisen lähestymistavan kanssa, sillä kaikki olennaiset riskit eivät ole välttämättä tunnistettavissa sopimusta tehtäessä.

Käytännössä auditointioikeuden sisältö ja toteutustapa vaihtelevat riskiprofiilin mukaan asiakirjatarkastuksista paikan päällä tehtäviin tarkastuksiin, joita voivat suorittaa joko yhtiön omat edustajat tai riippumattomat kolmannet osapuolet.[133] Tietyissä tilanteissa auditointioikeus voi ulottua myös sopimuskumppanin alihankkijoihin, mikäli riskit on tunnistettu toimintaketjun syvemmissä tasoissa ja yrityksellä on vaikutusvaltaa riskien hallintaan.

Auditointioikeuden käyttöä rajoittavat sopimusoikeuden yleiset periaatteet. Lojaliteettiperiaate edellyttää, että auditointeja toteutetaan tavalla, joka ottaa huomioon

[130] OECD 2018, vaihe 4 ja UNGP, kohta 20
[131] (EU) 2024/1760, 6, 10 ja 11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[132] UNGP, kohta 19 ja EU 2024/1760, 10(5) artikla.
[133] OECD 2018, vaihe 4.1 ja Q25; (EU) 2024/1760, 10(5) artikla.

liikekumppanin oikeutetut edut eikä aiheuta tarpeetonta haittaa tämän toiminnalle.[134] Kohtuullisuusperiaate puolestaan edellyttää, että auditointien laajuus ja tiheys suhteutetaan tunnistettuihin riskeihin sekä sopimuskumppanin resursseihin ja asemaan.[135] Erityisesti pienten toimittajien osalta auditointivaatimusten on oltava realistisia ja perusteltuja, ellei riskien vakavuus edellytä laajempia toimenpiteitä.

Auditointien toteuttamiseen liittyy myös kustannus- ja resurssikysymyksiä. Tarkastukset voivat olla aikaa vieviä ja taloudellisesti merkittäviä, erityisesti kansainvälisissä toimintaketjuissa. Kustannukset eivät kuitenkaan sellaisenaan vapauta yritystä huolellisuusvelvoitteesta silloin, kun riskit ovat olennaisia ja yrityksellä on vaikutusvaltaa. Direktiivin ja OECD:n ohjeiden mukainen riskiperusteinen lähestymistapa tarkoittaa, että auditointien laajuus ja tiheys määräytyvät riskien vakavuuden ja yrityksen vaikutusvallan perusteella.[136] Näin auditointioikeus voi tukea huolellisuusvelvoitteen toteuttamista ilman, että siitä muodostuu suhteettoman raskas tai perusteeton sopimuksellinen velvoite.

Siinä missä auditoinnit ovat pistokokeenomaisia ja raskaampia todentamistoimenpiteitä, muodostavat sopimukselliset tietojensaantivelvoitteet huolellisuusprosessin jatkuvan tiedonhankinnan ytimen. Sekä direktiivin että UNGP:n ja OECD:n ohjeiden mukaan yrityksen tulee pyrkiä tunnistamaan ja arvioimaan haitallisten vaikutusten riskejä, mikä edellyttää pääsyä olennaiseen tietoon sen toimintaketjun toimijoista.[137] Tietojensaanti on siten osa huolellisuusprosessin ydintä, ja sen toteutuminen voi käytännössä edellyttää sopimuksellista velvoitetta toimittaa tietoja.

Vaikka yritysvastuudirektiivi ei nimenomaisesti määrää tietojensaantivelvoitteen muodosta, se on käytännössä välttämätön väline riskien vakavuuden ja todennäköisyyden arvioimiseksi sekä vakuuksien todentamiseksi.[138] Näin tietojensaanti ei ole itsenäinen vaatimus, vaan sopimustekninen mekanismi, joka tekee staattisista vastuullisuusvakuuksista valvottavia ja toiminnallisia.

[134] Saarnilehto & Annola 2018, s. 24-25.
[135] Saarnilehto & Annola 2018, s. 22.
[136] OECD 2018, vaihe 2 & (EU) 2024/1760, johdanto-osa (19).
[137] (EU) 2024/1760 johdanto-osa (39), UNGP 2011, kohdat 17-19 ja OECD 2018, vaihe 2
[138] OECD 2018, vaihe 2 & (EU) 2024/1760, johdanto-osa (19) ja 10(5) artikla.

Tietojensaantivelvoite voi koskea monenlaisia tietoja, mutta sen kohdentaminen edellyttää riskiperusteisuutta ja suhteellisuutta. Direktiivin mukaan yrityksen tulee kohdistaa toimenpiteensä niihin liiketoimintasuhteisiin, joissa riskit ovat vakavimpia tai todennäköisimpiä, ja yritys saa pyytää tietoja liikekumppaneiltaan vain silloin, kun tieto on välttämätöntä riskien arvioimiseksi eikä sitä voida kohtuudella hankkia muista lähteistä. Tämä rajoitus korostuu erityisesti pk-toimittajien kohdalla, joiden osalta tietopyyntöjen tulee olla kohdennettuja, kohtuullisia ja suhteellisia. [139]

Tietojensaantivelvoite voi olla jatkuva, esimerkiksi säännöllinen raportointivelvollisuus, tai se voi aktivoitua tiettyjen tapahtumien yhteydessä, kuten auditointien tai riskien uudelleenarvioinnin aikana. Myös OECD:n ohjeiden mukaan yrityksen tulee seurata riskienhallinnan toteutumista ja päivittää arvioitaan uuden tiedon perusteella, mikä voi edellyttää toistuvaa tai tilanteeseen sidottua tiedonhankintaa.[140]

Tietojensaantivelvoitteen tehokkuus riippuu sen täsmällisyydestä ja kohdentumisesta olennaisiin riskialueisiin. Liian yleisesti muotoiltu velvoite voi johtaa siihen, että sopimuskumppani toimittaa puutteellista tai epäolennaista tietoa, jolloin yritys ei tosiasiassa saa riskienhallinnan kannalta tarpeellista informaatiota. Toisaalta liian raskas velvoite voi olla kohtuuton ja lojaliteettiperiaatteen vastainen, erityisesti silloin, kun sopimuskumppanin koko tai resurssit eivät mahdollista laajamittaista raportointia.[141] Oikein kohdennettu tietojensaantivelvoite palvelee molempia osapuolia: se tuottaa johdolle sen tarvitseman näytön huolellisuudesta ilman, että sopimussuhdetta rasitetaan tarpeettomalla hallinnollisella taakalla.

Raportointivelvoitteet täydentävät tietojensaantivelvoitteita ja muodostavat sopimuksellisen mekanismin, jonka avulla yritys saa säännöllistä ja jäsenneltyä tietoa niistä liiketoimintasuhteista, joissa riskit on tunnistettu. Raportointivelvoitteen keskeinen ero tietojensaantivelvoitteeseen nähden on sen muotovaatimus: raportointivelvoite ei rajoitu yksittäisten tietojen toimittamiseen, vaan se edellyttää, että sopimuskumppani kokoaa, jäsentää ja esittää tietoa ennalta määrätyssä muodossa ja aikataulussa. Näin raportointi luo

[139] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (19) ja (39) ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (41).
[140] OECD 2018, vaihe 4.
[141] Saarnilehto & Annola 2018, s. 22, 24-15.

jatkuvan seurantajärjestelmän, joka tuottaa samalla kriittistä dokumentaatiota johdon osakeyhtiölain mukaisen huolellisuusvelvollisuuden osoittamiseksi.

Raportointivelvoite voi sisältää esimerkiksi vaatimuksen vuosittaisesta vastuullisuusraportista, jossa sopimuskumppani kuvaa toteuttamansa toimenpiteet ihmisoikeuksien, ympäristön ja työolojen osalta niissä toiminnoissa, joihin tunnistettu riski liittyy. Raportti voi perustua kansainvälisiin standardeihin, kuten GRI-raportointikehykseen, tai se voi olla yrityksen itse määrittelemä. Raportointivelvoite voi myös edellyttää säännöllisiä tilastotietoja, kuten työaikojen noudattamista, työtapaturmien määrää tai päästöjen kehitystä, silloin kun nämä tiedot ovat olennaisia riskin arvioimiseksi ja seurannaksi.[142] Näin raportointivelvoite ei ole pelkkä tiedon luovuttamisen velvoite, vaan se edellyttää sopimuskumppanilta järjestelmällistä oman toimintansa seurantaa ja dokumentointia.

Yhtiön tulisi edellyttää raportointia vain niiltä toimittajilta, joiden toimintaan liittyy tunnistettu riski ja joiden osalta raportointi on välttämätöntä riskien arvioimiseksi tai seurannaksi.[143] Raportointivelvoitteiden on oltava kohdennettuja, kohtuullisia ja suhteellisia sopimuskumppanin resursseihin nähden, eikä yritys saa asettaa velvoitteita, jotka ylittävät sopimuskumppanin realistiset edellytykset. [144]

Direktiivi korostaa myös sitä, että yritysten tulisi hyödyntää olemassa olevia toimialakohtaisia ja monisidosryhmäisiä raportointijärjestelmiä silloin, kun se on mahdollista. Jos sopimuskumppani kuuluu järjestelmään, joka tuottaa standardoituja vastuullisuusraportteja tai ylläpitää digitaalista tietokantaa, yritys voi sopimuksella velvoittaa sopimuskumppanin käyttämään kyseistä järjestelmää ja julkaisemaan tiedot sen kautta.[145] Näin raportointivelvoite voidaan toteuttaa tavalla, joka vähentää päällekkäisiä tietopyyntöjä ja keventää erityisesti pk-toimittajien hallinnollista taakkaa.

Huolellisuusprosessia tukevat sopimusehdot voivat sisältää myös velvoitteita koulutukseen ja kapasiteetin rakentamiseen.[146] Yhtiö voi edellyttää, että sopimuskumppani osallistuu sen järjestämiin koulutuksiin tai kehittää omaa compliance-järjestelmäänsä silloin,

[142] OECD 2018, vaihe 5 ja UNGP 2011, kohta 21.
[143] (EU) 2026/470, johdanto-osa (41) ja (EU) 2024/1760, 13 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[144] (EU) 2024/1760 johdanto-osa (47) ja (EU) 2026/470, johdanto-osa (39).
[145] (EU) 2026/470, johdanto-osa (42) ja (EU) 2024/1760, 10(5) artikla.
[146] (EU) 2024/1760 10(2e) artikla.

kun se on tarpeen tunnistetun riskin hallitsemiseksi ja kun yhtiöllä on tosiasiallista vaikutusvaltaa sopimuskumppanin toimintatapoihin. Koulutusvelvoitteet tukevat johdon osakeyhtiölain mukaista huolellisuusvelvollisuutta osoittamalla aktiivista pyrkimystä vahvistaa kumppanin kykyä ehkäistä ja lieventää haitallisia vaikutuksia. Näin varmistetaan, etteivät sopimusehdot jää muodollisiksi, vaan ne tukevat reaalista riskienhallintaa.

Koulutus ja tuki ovat erityisen merkityksellisiä monimutkaisissa toimintaympäristöissä tai silloin, kun sopimuskumppanin oma kapasiteetti on rajallinen. Tukitoimet voidaan nähdä myös keinona vähentää hallinnollista taakkaa: ne auttavat sopimuskumppania tuottamaan olennaista tietoa ja noudattamaan riskiperusteisia velvoitteita ilman kohtuutonta rasitusta. Kapasiteetin rakentaminen voikin toimia riskiperusteisena vaihtoehtona raskaammille valvontamekanismeille erityisesti PK-toimittajien kohdalla.

On myös korostettava dokumentaation ja tiedon luotettavuuden merkitystä. Sopimusehtojen tehokkuus riippuu siitä, miten aktiivisesti niitä käytetään ja miten niiden tuottama aineisto hyödynnetään. Auditointien tulokset ja raportoidut tiedot muodostavat kokonaisuuden, joka dokumentoi huolellisuusprosessin etenemisen.[147] Tämä dokumentaatio toimii johdon keskeisenä näyttönä myös siitä, että yhtiön johto on toiminut osakeyhtiölain edellyttämällä huolellisuudella yritysvastuudirektiivin osalta. Koska pelkkä kumppanin antama tieto ei aina ole riittävää, sopimusehtojen on muodostettava mekanismi, jolla tiedon oikeellisuus voidaan varmistaa tarvittaessa myös kolmannen osapuolen arvioinneilla.

4.4 Sopimusrikkomusten seuraamukset

Huolellisuusvelvoitteisiin liittyvien sopimusehtojen tehokkuus riippuu viime kädessä siitä, että sopimuksella on myös uskottavat seuraamukset tilanteisiin, joissa velvoitteita rikotaan. Sopimusrikkomusten seuraamukset eivät kuitenkaan ole yritysvastuudirektiivin logiikassa ensisijainen keino, vaan ne täydentävät sopimuksen muita elementtejä, kuten valvontaa, raportointia ja korjaavia toimenpiteitä. Seuraamusten tarkoituksena on varmistaa velvoitteiden uskottavuus ja luoda sopimuskumppanille kannustin niiden noudattamiseen. Niitä onkin tarkasteltava osana laajempaa sopimuksellista hallintajärjestelmää eikä niinkään erillisenä sanktiologiikkana.

[147] (EU) 2024/1760, 5(4) artikla ja OECD (2018), vaihe 4.

Sopimusrikkomusten seuraamuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sopimukseen sisällytettäviä keinoja, joilla yritys reagoi liikekumppanin laiminlyönteihin huolellisuusprosessia tukevien velvoitteiden osalta. Tällaisia laiminlyöntejä voivat olla esimerkiksi raportointivelvoitteiden noudattamatta jättäminen, auditointioikeuden estäminen, sovittujen korjaavien toimenpiteiden toteuttamatta jättäminen tai annettujen vakuutusten virheellisyys. Seuraamusten tarkoituksena ei ole rangaista, vaan varmistaa, että tunnistetut riskit tulevat asianmukaisesti hallituiksi.

Yritysvastuudirektiivin ja sitä täydentävien soft law -ohjeiden valossa seuraamusten tulee ensisijaisesti tukea korjaavia toimia. UNGP- ja OECD-ohjeiden mukaan yrityksen tulisi pyrkiä vaikuttamaan liikekumppanin toimintaan ennen suhteen katkaisemista ja käyttää asteittaisia keinoja, jotka mahdollistavat haitallisten vaikutusten poistamisen tai lieventämisen.[148] Tämä lähestymistapa heijastuu sopimusrikkomusten seuraamuksiin siten, että lievemmät keinot, kuten huomautukset, lisäraportointivelvoitteet tai tehostetut auditoinnit, ovat perusteltuja ensivaiheen reaktioita erityisesti silloin, kun rikkomus ei ole vakava tai tahallinen.

Sopimussakko on yksi sopimusoikeuden vakiintuneimmista ja teknisesti selkeimmistä seuraamusmekanismeista. Se tarkoittaa osapuolten etukäteen määrittelemää rahamääräistä seuraamusta, joka tulee maksettavaksi sopimusrikkomuksen perusteella riippumatta siitä, voidaanko rikkomuksesta aiheutunut vahinko osoittaa täsmällisesti. Sopimussakon keskeinen funktio on siirtää vahingon määrän todistamiseen liittyvä epävarmuus pois rikkomuksesta kärsineeltä osapuolelta, mikä tekee siitä erityisen käyttökelpoisen tilanteissa, joissa vahingon osoittaminen on vaikeaa, kuten raportointivelvoitteiden tai muiden vastuullisuusmääräysten rikkomisessa.[149]

Sopimussakko perustuu sopimusvapauteen, ja sen soveltaminen edellyttää nimenomaista sopimusehtoa. Ehdon pätevyyttä arvioidaan yleisten periaatteiden, kuten kohtuullisuusperiaatteen, valossa. Vaikka oikeustoimilain 36 § mahdollistaa kohtuuttoman ehdon sovittelun, on yritysten välisissä suhteissa sovittelukynnys perinteisesti korkea, sillä osapuolten oletetaan ymmärtävän sitoumustensa merkitys. Kohtuullisuutta arvioitaessa

[148] (EU) 2024/1760, 9-13 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja OECD 2018, vaihe 3.2 & UNGP 2011, kohta 19 ja 22.
[149] Hemmo & Hoppu 2006, luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot

huomioidaan kuitenkin osapuolten keskinäinen asema, mikä saa korostuneen merkityksen erityisesti suurten yritysten ja pk-toimittajien välisissä epäsymmetrisissä neuvotteluasetelmissa.[150] On kuitenkin huomattava, että direktiivin soveltamisalaan kuuluvien yritysten sopimukset ovat tyypillisesti kansainvälisiä, jolloin sovellettava oikeus ja sovittelusäännöt määräytyvät kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaan eikä suomalainen oikeustoimilaki ole välttämättä relevantti.

Oikeudelliselta luonteeltaan sopimussakko poikkeaa vahingonkorvauksesta olemalla itsenäinen seuraamus, joka ei edellytä näyttöä vahingon määrästä tai syy-yhteydestä. Se voi toimia joko minimikorvauksena tai rajoittaa vastuun sakon enimmäismäärään, riippuen ehdon muotoilusta.[151] Huolellisuusvelvoitteiden kannalta tämä on olennaista: esimerkiksi auditointioikeuden estäminen ei välttämättä aiheuta pääyritykselle välitöntä taloudellista vahinkoa, mutta se estää riskien hallinnan ja altistaa yhtiön direktiivin mukaisille sanktioille. Tällöin sopimussakko on vahingonkorvausta tarkoituksenmukaisempi keino, koska se kohdistuu suoraan menettelytapavirheeseen.[152]

Sopimussakkoa voidaan soveltaa myös suoraan substanssiriskin, kuten ympäristövahingon, toteutumiseen. Sen preventiivinen vaikutus perustuu sanktion uhkaan, joka ohjaa kumppania toimimaan riskejä minimoivalla tavalla ilman jatkuvaa valvontaa.[153] Vaikka sopimussakko ei ole direktiivin tarkoittama varsinainen huolellisuustoimi, se tukee velvoitteen toteutumista välillisesti luomalla taloudellisen kannustimen vastuullisuuteen. Samalla se toimii nopeana reaktiivisena mekanismina poikkeamatilanteissa. Johdon näkökulmasta sopimussakkoehdon sisällyttäminen sopimuksiin on vahva näyttö siitä, että yritys on käyttänyt sopimuksellista vaikutusvaltaansa riskien ehkäisemiseksi ja varautunut haitallisten vaikutusten toteutumiseen osana laajempaa riskienhallintaa.[154]

Vahingonkorvaus on sopimusoikeuden keskeinen seuraamusmekanismi, jonka tarkoituksena on hyvittää sopimusrikkomuksesta aiheutunut vahinko ja palauttaa vahingonkärsinyt osapuoli siihen asemaan, jossa tämä olisi ollut, jos sopimus olisi täytetty asianmukaisesti.

[150] Klami-Wetterstein 2020, s. 634–638.
[151] Hemmo & Hoppu 2006, luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot ja Klami-Wetterstein 2020, s. 639-640.
[152] Klami-Wetterstein 2020, s. 634–636 ja 639-640.
[153] Peter 2025, s. 269 ja 320 ja Klami-Wetterstein 2020, s. 634–636.
[154] Klami-Wetterstein 2020, s. 634–635, 638 ja 660–661.

Toisin kuin sopimussakko, vahingonkorvaus edellyttää vahingon määrän osoittamista ja syy-yhteyden todentamista sopimusrikkomuksen ja aiheutuneen vahingon välillä.[155] Syy-yhteys voi olla vaikeasti osoitettavissa tilanteissa, joissa haitallinen vaikutus syntyy toimintaketjun alemmissa portaissa tai useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Lisäksi vahingonkorvausvastuun laajentaminen sopimuskumppanille voisi olla ristiriidassa sen periaatteen kanssa, ettei pääyritys voi sopimuksella siirtää omaa huolellisuusvelvoitettaan.[156] Tästä syystä vahingonkorvaus toimii usein täydentävänä mekanismina, joka kattaa esimerkiksi tilanteet, joissa sopimuskumppani on tahallisesti antanut virheellistä tietoa tai salannut olennaisia seikkoja.

Tässä yhteydessä on luontevaa palata myös vastuunrajoituslausekkeisiin, joita käsiteltiin luvussa 3. Vastuunrajoituslausekkeet ovat perinteisesti olleet keskeinen osa kaupallisia sopimuksia, mutta huolellisuusvelvoitteisiin liittyvissä sopimuksissa niiden käyttöön voi liittyä erityisiä rajoitteita. Vaikka osapuolet voivat lähtökohtaisesti sopia vahingonkorvausvastuun laajuudesta ja rajoista, vastuunrajoitus ei voi koskea sellaisia velvoitteita, joiden tarkoituksena on mahdollistaa pääyrityksen oman huolellisuusvelvollisuuden toteuttaminen.

Vastuunrajoituslausekkeet voivat olla ongelmallisia etenkin ketjutuksen näkökulmasta. Jos sopimuskumppani rajoittaa vastuutaan tavalla, joka estää velvoitteiden tehokkaan ketjuttamisen alihankkijoille, pääyrityksen vaikutusvalta ketjun alempiin portaisiin heikkenee. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa sopimukselliset velvoitteet eivät toteudu käytännössä, vaikka ne olisi muodollisesti asetettu. Tästä syystä vastuunrajoituslausekkeiden on oltava sopusoinnussa sopimuksen muiden elementtien kanssa, ja niiden on jätettävä riittävä tila valvonnalle, raportoinnille ja korjaaville toimenpiteille. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vastuunrajoituksia ei tulisi ulottaa sellaisiin velvoitteisiin, jotka ovat välttämättömiä huolellisuusprosessin toteuttamiseksi.

Vahingonkorvausvastuun sisällyttäminen vastuullisuusvelvoitteisiin sopimussakon lisäksi voi osaltaan osoittaa, että yritys on pyrkinyt käyttämään sopimuksellista vaikutusvaltaansa ehkäistäkseen ja rajoittaakseen haitallisia vaikutuksia sekä varmistaakseen,

[155] Hemmo & Hoppu 2006, luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot.
[156] Peter 2025, s. 286.

ettei rikkomusten taloudellinen taakka jää sen itsensä kannettavaksi. Näiden seuraamusten yhdistelmä toimii siten kannustimena vastuullisuusvelvoitteiden noudattamiseen ja mekanismina, joka tukee yrityksen kykyä hallita vastuullisuusrikkomuksista aiheutuvia seurauksia.

Sopimussanktioiden suunnittelu on keskeinen osa yrityksen sopimuksellista riskienhallintaa, ja niiden mitoituksella ja porrastuksella voi olla olennainen merkitys huolellisuusvelvoitteiden toteutumisen kannalta. Ne voivat vahvistaa yrityksen vaikutusvaltaa ja tukea riskien ehkäisemistä sekä lieventämistä. [157] Sanktiot toimivat tällöin sekä preventiivisinä kannustimina että reaktiivisina seuraamuksina, jotka ohjaavat sopimuskumppaneiden toimintaa ja mahdollistavat puuttumisen vastuullisuusvelvoitteiden rikkomuksiin. Sanktiomekanismien tehokkuus riippuu kuitenkin siitä, miten ne on suhteutettu riskin vakavuuteen, sopimuskumppanin asemaan ja yrityksen tosiasialliseen vaikutusvaltaan.[158]

Sanktion mitoituksen lähtökohtana on oltava sen käyttäytymistä ohjaava funktio. Sanktion tulee olla riittävän tuntuva, jotta se luo todellisen kannustimen noudattaa vastuullisuusvelvoitteita, mutta samalla suhteellinen sopimuskumppanin kokoon, resursseihin ja toiminnan luonteeseen nähden. Liian ankara sanktio voi muodostua kohtuuttomaksi ja johtaa siihen, että sopimuskumppani ei kykene täyttämään velvoitteitaan, kun taas liian lievä sanktio ei ohjaa toimintaa eikä tue riskienhallintaa. Suhteellisuusperiaate edellyttää, että sanktiot mitoitetaan erityisesti pk-toimittajien osalta tavalla, joka ei ylitä näiden realistisia edellytyksiä. Mitoituksen on siten heijastettava sekä riskin vakavuutta että sopimuskumppanin tosiasiallisia vaikutusmahdollisuuksia.[159]

Porrastetut sanktiot tukevat direktiivin riskiperusteista rakennetta, jonka mukaan yrityksen tulee ensisijaisesti pyrkiä yhteistyöhön ja korjaaviin toimenpiteisiin ennen ankarampien seuraamusten käyttöä. Porrastus voi rakentua esimerkiksi siten, että lievissä rikkomuksissa käytetään huomautuksia, lisäselvityksiä tai pienempiä sopimussakkoja, kun taas toistuvat tai vakavat rikkomukset johtavat suurempiin sakkoihin, vahingonkorvaukseen tai sopimussuhteen keskeyttämiseen. Sopimuksen päättäminen on viimesijainen keino, jota voidaan käyttää vasta silloin, kun muut keinot eivät ole johtaneet tulokseen ja kun

[157] Peter 2025, 317-321 ja Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 277-278.
[158] Klami-Wetterstein 2020, s. 639-642.
[159] Klami-Wetterstein 2020, s. 639-642.

sopimuskumppanin toiminta tekee riskien hallinnan mahdottomaksi. Tämä lähestymistapa varmistaa, ettei yrityksen velvollisuus rajoitu riskin siirtämiseen, vaan se pyrkii aktiivisesti haitallisen vaikutuksen lopettamiseen.[160]

Lisäksi kansainvälisissä sopimussuhteissa ja laajoissa toimintaketjuissa tulisi ottaa huomioon eri oikeusjärjestelmien vaikutus sopimussanktioiden toimeenpanokelpoisuuteen. Esimerkiksi Common Law -järjestelmissä tietyt sopimussakot (contractual penalties) ovat laajasti pätemättömiä, vaikka mannereurooppalaisessa järjestelmässä ne olisivat täysin toimeenpantavia. Ennalta määrätty vahingonkorvaus (liquidated damages) taas on molemmissa järjestelmissä käyttökelpoinen, kunhan se on kohtuullinen ja perustuu mahdollisimman tarkkaan arvioon vahingon tosiasiallisesta suuruudesta. Sanktioiden mitoitus pitää tämän vuoksi harkita myös toimintaympäristö huomioiden.[161]

Kansainvälisissä sopimussuhteissa on lisäksi perusteltua harkita välimiesmenettelyn käyttämistä ensisijaisena riidanratkaisukeinona. Eri oikeusjärjestelmien vaihtelevat käytännöt sopimussakkojen, liquidated damages -lausekkeiden ja vastuunrajoitusten tulkinnassa voivat johtaa siihen, että sama sanktio on yhdessä maassa täytäntöönpanokelpoinen ja toisessa pätemätön. Välimiesmenettely tarjoaa tällaisissa tilanteissa neutraalin ja kansainvälisesti tunnustetun foorumin, jossa penalty-doktriinin kaltaiset kansalliset rajoitteet eivät samalla tavalla heikennä sopimussanktioiden tehokkuutta. Lisäksi välimiesmenettely mahdollistaa teknisesti monimutkaisten ESG-riitojen ratkaisemisen asiantuntijatribunaalissa sekä helpottaa moniosapuolisten ja useita sopimuksia koskevien riitojen käsittelyä. Tämä on erityisen merkityksellistä tilanteissa, joissa ilmasto- ja ympäristötavoitteita ketjutetaan toimintaketjuun ja joissa mahdolliset riidat voivat ulottua useisiin oikeuspiireihin.[162]

Lopulta sanktiot ovat osa laajempaa sopimuksellista kokonaisuutta, johon kuuluvat myös auditointioikeudet, tietojensaantivelvoitteet ja raportointivelvoitteet. Sanktiot eivät saa johtaa epäsuoraan vastuun siirtoon eivätkä ne saa olla ristiriidassa direktiivin vaikutusvalta- ja suhteellisuusperiaatteiden kanssa. Oikein mitoitetut ja porrastetut sanktiot voivat kuitenkin tukea yrityksen huolellisuusvelvoitteen toteutumista, vahvistaa

[160] EU 2024/1760, 11 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[161] Peter 2025, s. 319-321.
[162] Peter 2025, s. 322.

sopimuskumppaneiden vastuullisuutta ja luoda rakenteen, joka mahdollistaa tehokkaan ja ennakoitavan puuttumisen vastuullisuusvelvoitteiden rikkomuksiin.

4.5 Sopimuksen keskeyttäminen, tehostettu korjaussuunnitelma ja päättäminen

Yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteet rakentuvat lähtökohtaisesti ennaltaehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden varaan, eikä sopimussuhteen keskeyttäminen tai purkaminen ole ensisijainen keino haitallisten vaikutusten hallinnassa. Direktiivin 10 ja 11 artiklat jäsentävät sopimussuhteeseen puuttumisen nimenomaisesti viimekätiseksi keinoksi, jota voidaan käyttää vasta silloin, kun muut asianmukaiset toimenpiteet eivät ole riittäviä tai tehokkaita.[163] Tämä asteittainen logiikka heijastuu myös huolellisuusprosessia tukevien sopimusehtojen rakenteeseen: sopimuksen keskeyttäminen ja purkaminen eivät ole automaattisia seuraamuksia, vaan osa riskiperusteista ja tilanteeseen sidottua vaikutusvallan käyttöä.

Kun tavanomaiset direktiivin mukaiset korjaavat toimenpiteet tai alihankkijalle annettu tuki eivät tuota toivottua tulosta, se edellyttää yritystä siirtymään tehostettuun korjaussuunnitelmaan. Artiklan 10(6)[164] mukainen tehostettu ennaltaehkäisyä koskeva toimintasuunnitelma toimii välivaiheena, jossa yritys pyrkii lisäämään vaikutusvaltaansa ja saamaan aikaan muutoksia sopimuskumppanin toiminnassa ilman liikesuhteen katkaisemista. Erityisesti pk-toimittajien osalta direktiivi edellyttää, että tehostettu korjaussuunnitelma yhdistetään tarvittaessa kohdennettuun ja oikeasuhtaiseen tukeen, joka voi kattaa koulutusta, hallintajärjestelmien kehittämistä tai jopa taloudellista tukea silloin, kun velvoitteiden täyttäminen uhkaa toimittajan elinkelpoisuutta.

Yritys siis arvioi ensin, voidaanko haitallinen vaikutus ehkäistä tai lopettaa vahvistamalla jo olemassa olevia toimia. Sopimuksellisesti tämä voi tarkoittaa ehtoja, jotka mahdollistavat korjaussuunnitelman dynaamisen päivittämisen, määräaikaisen tehostetun valvonnan tai lisävelvoitteiden asettamisen silloin, kun tunnistetut riskit realisoituvat tai niiden vakavuus kasvaa. Tehostettu korjaussuunnitelma ei ole sanktio, vaan väline, jolla pyritään säilyttämään liikesuhde ja samalla varmistamaan huolellisuusvelvoitteen tosiasiallinen toteutuminen. Lisäksi se on yritykselle kriittinen näyttö hallinnollisesta huolellisuudesta:

[163] (EU) 2024/1760, 10 ja 11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[164] (EU) 2024/1760, 10(6) artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

se osoittaa, ettei yritys ole passiivinen rikkomuksen edessä, vaan pyrkii aktiivisesti muuttamaan alihankkijan käyttäytymistä.[165]

Sopimuksen keskeyttäminen toimii direktiivin järjestelmässä toisena keinona lisätä yrityksen vaikutusvaltaa ilman välitöntä liikesuhteen päättämistä. Väliaikainen keskeyttäminen voi kohdistua tiettyihin toimintoihin tai toimituksiin, ja sen tarkoituksena on luoda painetta korjaaviin toimiin silloin, kun on perusteltua olettaa, että lisävaatimukset ja tehostettu seuranta voivat johtaa tuloksiin. Ennen keskeyttämistä yrityksen on arvioitava, aiheuttaisiko keskeyttäminen itsessään ilmeisesti vakavampia haittoja (esim. alihankkijan työntekijöiden massairtisanomisia tai haitallinen vaikutus paikallisyhteisöihin) kuin alkuperäinen rikkomus.[166]

Sopimusehdoissa keskeyttämismahdollisuus voidaan sitoa nimenomaisesti tilanteisiin, joissa auditoinneissa tai raportoinnissa havaitaan olennaisia puutteita tai joissa korjaussuunnitelmaa ei noudateta sovitussa aikataulussa. Keskeytys voi olla myös osittainen: se voi koskea vain tiettyjä tuotantolinjoja, toimituseriä tai toimintoja, jolloin yritys voi kohdistaa vaikutusvaltansa täsmällisesti riskialueisiin ilman, että koko liikesuhde vaarantuu. Tällainen ehdollinen keskeyttäminen on linjassa riskiperusteisen lähestymistavan kanssa, sillä se kohdistuu vain niihin tilanteisiin, joissa riskit ovat vakavia ja yrityksellä on tosiasiallista vaikutusvaltaa.[167]

Irtisanominen on kestosopimuksille ominainen tapa päättää sopimussuhde hallitusti. Toisin kuin välittömät seuraamukset, irtisanominen päättää sopimuksen tyypillisesti vasta tietyn irtisanomisajan kuluttua. Mikäli ajasta ei ole sovittu tai säädetty laissa, noudatetaan kohtuullista irtisanomisaikaa. Irtisanomisajan kohtuullisuus arvioidaan tapauskohtaisesti. Siihen vaikuttavat erityisesti sopimussuhteen kesto, osapuolten tekemät investoinnit sekä aika, joka kuluu uuden vastaavan sopimuskumppanin löytämiseen. Juridisen epävarmuuden välttämiseksi irtisanomisaika onkin suositeltavaa määritellä nimenomaisesti sopimusehdoissa.[168]

[165] Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 247–249.
[166] (EU) 2024/1760, 10 ja 11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja Peter 2025, s. 31–32.
[167] Peter 2025, s. 31.
[168] Hemmo & Hoppu, 2006. luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot.

Kestosopimus on yleensä vapaasti irtisanottavissa, ellei sopimuksessa ole asetettu sille erityisiä edellytyksiä. Jos irtisanominen on sidottu ”pätevään syyhyn”, ehtoa tulkitaan tyypillisesti suppeasti: esimerkiksi pelkkää yrityksen strategian muutosta ei välttämättä pidetä riittävänä perusteena, vaan toiminta on sopeutettava voimassa olevien sopimusten puitteisiin. Poikkeuksellisesti jopa pysyväksi tarkoitetut sopimukset voivat olla irtisanottavissa toimintaympäristön olennaisen muutoksen vuoksi, mutta tällöin irtisanomiskynnys on huomattavan korkea. Oikeustoimena irtisanominen on vapaamuotoinen tahdonilmaisu, joka tulee saattaa vastapuolen tietoon. Irtisanominen ei edellytä vastapuolen hyväksyntää ollakseen pätevä, mutta perusteettomasta irtisanomisesta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus.[169]

Sopimuksen purkuoikeus on sopimusoikeuden ankarin ja oikeussuhteen kannalta kauaskantoisin seuraamus. Purku katkaisee sopimussuhteen välittömästi ja vapauttaa osapuolet tulevista velvoitteista, minkä vuoksi sitä pidetään poikkeuksellisena ja viimesijaisena keinona. Purkuoikeuden käyttö edellyttää lähtökohtaisesti olennaista sopimusrikkomusta tai muuta sellaista olosuhteiden muutosta, joka tekee sopimussuhteen jatkamisesta kohtuuttoman tai tarkoituksettomaksi. Purkuoikeuden ankaruuden vuoksi sen soveltamiskynnys on korkea, ja purkuun turvautuminen edellyttää, että lievemmät keinot eivät ole riittäneet sopimusrikkomuksen korjaamiseen tai riskin hallintaan.[170]

Sopimussuhteen päättämisen viimesijaisuus liittyy myös direktiivin taustalla olevaan periaatteeseen, jonka mukaan yrityksen velvollisuus ei rajoitu oman oikeudellisen riskinsä minimoimiseen. Yritys ei voi katkaista sopimussuhdetta pelkästään vapautuakseen vastuusta tai siirtääkseen ongelman pois näkyvistä, jos sen sopimuskumppanin toiminta aiheuttaa vakavia ympäristö- tai ihmisoikeusloukkauksia. Direktiivin lähtökohtana on, että yrityksen tulee pyrkiä lopettamaan haitallinen toiminta eikä pelkästään irrottautua siitä.[171]

Erityisesti tilanteissa, joissa yrityksen tuotanto on riippuvainen yhdestä tai useammasta sopimuskumppanista ja joissa näiden toimittajien toiminta on yhteydessä vakaviin haitallisiin vaikutuksiin, kuten lapsityövoimaan tai merkittävään ympäristövahinkoon, direktiivi edellyttää, että yritys ensisijaisesti keskeyttää sopimussuhteen väliaikaisesti ja jatkaa

[169] Hemmo & Hoppu, 2006. luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot.
[170] Hemmo & Hoppu, 2006. luku 7. Sopimuksen keskeinen sisältö – Keskeiset sopimusehdot.
[171] Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 247–249 ja Peter 2025, s. 31-32.

yhteistyötä sopimuskumppanin kanssa ratkaisun löytämiseksi. Keskeytys on tarkoitettu keinoksi lisätä yrityksen vaikutusvaltaa ja ohjata kumppania korjaaviin toimiin, ei keinoksi irrottautua vastuusta.[172]

Direktiivin alkuperäisessä luonnoksessa yrityksellä oli nimenomainen velvollisuus joko keskeyttää tai päättää liikesuhde, jos vakavaa haitallista vaikutusta ei voitu lopettaa tehostetuilla toimenpiteillä. Omnibus-muutokset kuitenkin poistivat maininnat suhteen päättämisestä kokonaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sopimuksen päättäminen olisi jatkossa kiellettyä tai oikeudellisesti pätemätöntä, vaan ainoastaan sitä, ettei irtisanomista tai purkamista voida enää pitää direktiivin mukaisena huolellisuustoimena haitallisen vaikutuksen lopettamiseksi.[173]

Päättäminen jää siten sopimusoikeudelliseksi mahdollisuudeksi, jota voidaan käyttää myös vakavien ihmisoikeus- tai ympäristörikkomusten perusteella, mutta yrityksen on ennen sopimuksen päättämistä osoitettava pyrkineensä direktiivin edellyttämällä tavalla vaikuttamaan sopimuskumppanin toimintaan tehostettujen toimenpiteiden, tuen ja keskeyttämisen avulla. Sopimuksen päättäminen ei siis vapauta yritystä huolellisuusvelvoitteista, eikä sitä voida käyttää keinona irrottautua vastuusta, mutta se on edelleen sallittu seuraamus silloin, kun sopimuskumppanin toiminta tekee riskien hallinnan tosiasiallisesti mahdottomaksi.[174]

Pelkkä sopimussuhteen päättäminen ilman todellisia korjaavia toimia voisi johtaa siihen, että sopimuskumppani jatkaa rikkomuksia muiden kumppaneiden kanssa, jolloin haitallinen vaikutus ei vähene eikä yritys ole täyttänyt velvollisuuttaan pyrkiä estämään ja lopettamaan haittaa. Tästä syystä sopimuksen päättäminen tulisi nähdä viimeisenä keinona: ennen sitä yrityksen on osoitettava pyrkineensä vaikuttamaan sopimuskumppanin toimintaan ja tukeneensa korjaavia toimenpiteitä siinä määrin kuin sen vaikutusvalta ja olosuhteet mahdollistavat.[175]

---

[172] (EU) 2024/1760, 10 ja 11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja Peter 2025, s. 31–32.
[173] (EU) 2024/1760, 10 ja 11 artiklat alkuperäisinä vs. sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja Peter 2025, s. 31–32.
[174] (EU) 2024/1760, 10 ja 11 artiklat sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470 ja Peter 2025, s. 31–32.
[175] Dadush, Schönfelder & Streibelt 2025, s. 277-278.

5. Johdon vastuu ja huolellisuuden osoittaminen

5.1 Business Judgment Rule oikeudellisena ja liiketoiminnallisena viitekehyksenä

Liiketoimintaperiaate (Business Judgment Rule, jäljempänä BJR) on osakeyhtiöoikeuden ja hyvän hallinnointitavan keskeinen doktriini, jonka tarkoituksena on tasapainottaa johdon laajaa toimivaltaa ja siihen liittyvää oikeudellista vastuuta.[176] Kaisanlahden mukaan EU:n kestävyyssääntely edellyttää siirtymää kohti prosessiperusteista arviointitapaa, jossa johdon suoja kytkeytyy asianmukaisen huolellisuusprosessin toteuttamiseen – logiikka joka juontaa juurensa juuri tästä doktriinista.[177] Periaatteen perusajatuksena on suojata yhtiön johtoa henkilökohtaiselta vahingonkorvausvastuulta tilanteissa, joissa tehty liiketoiminnallinen päätös osoittautuu myöhemmin taloudellisesti epäonnistuneeksi tai muuten yhtiölle epäedulliseksi, mutta se on tehty huolellisen ja asianmukaisen prosessin puitteissa.[178] BJR ei siten arvioi päätöksen sisällöllistä oikeellisuutta retrospektiivisesti, vaan se keskittyy päätöksentekotapaan ja niihin olosuhteisiin, jotka vallitsivat päätöshetkellä.

Periaate toimii johdon suojakilpenä, joka on välttämätön, jotta hallituksella ja toimitusjohtajalla on riittävä kannustin tehdä monimutkaisia, riskipitoisia ja strategisesti merkittäviä päätöksiä ilman jatkuvaa pelkoa jälkikäteisistä vahingonkorvausvaatimuksista.[179] Suoja on siten myös taloudellisesti perusteltu, sillä toisin kuin hajautetun salkun omistavat osakkeenomistajat, johdon inhimillinen pääoma on sidottu yhteen yhtiöön, mikä tekee heistä luonnostaan riskinkarttajia. Ilman liiketoimintaperiaatetta johto välttelisi riskejä liikaa pelätessään tuomioistuinten jälkiviisasta tarkastelua, mikä estäisi yhtiön arvonluonnin ja talouskasvun kannalta välttämättömän optimaalisen riskinoton.[180]

BJR on historiallisesti kehittynyt Yhdysvalloissa jo 1800-luvulta alkaen osana Delawaren osavaltion oikeuskäytäntöä, josta se on myöhemmin levinnyt globaaliksi standardiksi

[176] Ponta 2015, s. 25-26.
[177] Kaisanlahti 2026, s. 24-37.
[178] Beebeejaun & Bissessur 2024, s. 1-2; Ponta 2015, s. 27-28.
[179] Ruohonen 2019, s. 245, ks. myös Beebeejaun & Bissessur 2024, s. 4.
[180] Goto 2024, s. 5.

osakeyhtiön johdon vastuun arviointiin.[181] Periaatteen teoreettinen oikeutus kumpuaa tunnustuksesta, jonka mukaan tuomioistuimilla ei ole vastaavaa liiketoiminnallista asiantuntemusta kuin yhtiön johdolla, eikä niiden siten tule asettua ”ylimmiksi liikkeenjohdon konsulteiksi” arvioimaan liiketoiminnallista viisautta.[182] Oikeustieteellisessä keskustelussa BJR nähdäänkin usein pidättäytymisdoktriinina, joka kieltää tuomioistuimia arvioimasta johdon harkintavallan käyttöä uudelleen, ellei osoiteta, että johto on rikkonut fidusiaarisia velvollisuuksiaan esimerkiksi toimimalla vilpillisessä mielessä, epälojaalisti tai ilman riittävää tietoa. Periaatteen avulla luodaan siten olennainen erotus johdon toiminnalle asetetun huolellisuusvelvoitteen ja tuomioistuinten soveltaman kapeamman arviointistandardin välille.[183]

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä BJR ei ole nimenomainen säännös, vaan se on vakiintunut osaksi osakeyhtiölain yleistä huolellisuusvelvollisuutta ja vahingonkorvaussääntelyä oikeuskäytännön ja erityisesti lainvalmisteluaineiston kautta. Voimassa olevaa osakeyhtiölakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 109/2005 vp) periaatteen merkitys tunnustetaan nimenomaisesti johdon yleisen huolellisuusvelvollisuuden tulkintaohjeena. Ehdotus painottaa, ettei johdon huolellisuusvelvoite merkitse tulosvastuuta, vaan kyseessä on nimenomaan menettelytapaan kohdistuva velvoite: huolellisuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että liiketoimintaan kuuluu luonnostaan riskinottoa, eikä pelkkä liiketoiminnallinen epäonnistuminen tai tappiollinen lopputulos saa automaattisesti johtaa vahingonkorvausvastuuseen. Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimen arvioinnin on kohdistuttava siihen, onko johdolla ollut päätöstä tehtäessä käytettävissään asianmukainen tieto ja onko päätös perustunut huolelliseen harkintaan yhtiön edun edistämiseksi. Korkein oikeus onkin vahvistanut, ettei yhtiön varallisuusaseman heikentyminen ole sellaisenaan vahinko, jonka hallitus olisi velvollinen korvaamaan, sillä riskien toteutuminen on osa normaalia yritystoimintaa.[184]

Yhdysvaltalaista BJR-ajattelua vastaava logiikka on siten voimassa Suomessakin siltä osin, ettei johto joudu vastuuseen puhtaista liiketoiminnallisista virhearvioinneista. Suomalainen suoja ei kuitenkaan ole yhtä absoluuttinen kuin yhdysvaltalainen esikuvansa.

[181] Beebeejaun & Bissessur 2024, s. 3-4 ja Ponta 2015, s. 25-27.
[182] Beebeejaun & Bissessur 2024, s. 13.
[183] Ponta 2015, s. 31-32.
[184] Savela 2015, luku 2.4.12.

Siinä missä Delawaren oikeuskäytännössä BJR nostaa vaadittavan tuottamuksen kynnyksen usein törkeään huolimattomuuteen (gross negligence), Suomessa periaatteellinen vastuu voi syntyä jo lievän tuottamuksen perusteella. Savela kuitenkin huomauttaa, ettei käytännön ero yhdysvaltalaiseen törkeän tuottamuksen vaatimukseen ole liiketoiminnallisten päätösten kohdalla välttämättä merkittävä, sillä huolellisuusvaatimus sopeutuu yritystoiminnan riskiympäristöön.[185] Tämä tarkoittaa, että suomalaisessa tuomioistuinlinjassa johdon suoja on hienovaraisempi ja riippuvainen huolellisuusasteen määrittelystä kussakin tilanteessa. Riittävänä huolellisuutena voidaan yleensä pitää sitä, että ratkaisun taustaksi on hankittu asianmukainen tieto, päätös on tehty tämän tiedon perusteella johdonmukaisesti eikä päätökseen ole vaikuttanut eturistiriitoja.[186]

Manner-Euroopassa on viime vuosina ollut nähtävissä suuntaus kohti BJR:n nimenomaista kodifiointia, millä on pyritty lisäämään johdon oikeusvarmuutta. Esimerkiksi Tšekin tasavallassa BJR on ollut osa kirjoitettua yhtiölakia vuodesta 2014 alkaen. Joskován mukaan kodifioinnin tavoitteena on ollut tarjota johdolle selkeät suuntaviivat ja ”paras käytäntö”, jonka avulla johtaja voi jo päätöksentekohetkellä tunnistaa olevansa suojassa vastuulta, mikäli hän toimii vilpittömässä mielessä ja riittävän informaation perusteella.[187] Vastaavanlainen säädettyyn lakiin perustuva malli on käytössä myös Saksassa, missä BJR on kodifioitu osakeyhtiölakiin (Aktiengesetz). Nämä kodifioidut mallit eroavat Suomen joustavasta standardista siinä, että ne pyrkivät määrittelemään suojan edellytykset tyhjentävämmin laissa, kun taas Suomessa painopiste säilyy tapauskohtaisessa huolellisuusarvioinnissa.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa BJR ei ole kodifioitu, vaan se nojaa Common Law -perinteeseen ja tuomioistuinten vakiintuneeseen pidättäytymislinjaan suhteessa johdon liiketoiminnalliseen harkintaan. Brittiläisessä järjestelmässä BJR nähdään nimenomaan tuomioistuimen pidättäytymisenä, jolloin kynnys puuttua johdon päätöksiin on korkea, ellei kyseessä ole selvä fidusiaaristen velvollisuuksien rikkominen tai irrationaalinen toiminta.[188] Vaikka yhdysvaltalainen malli on toiminut monien järjestelmien esikuvana, kansainvälinen vertailu osoittaa, että Euroopassa, ja erityisesti Pohjoismaissa, johdon

[185] Savela 2015, luku 2.4.12.
[186] HE 109/2005 vp ja Savela 2015, luku 2.4.12.
[187] Josková 2022, s. 38-40.
[188] Beebeejaun & Bissessur 2024, s. 7-9.

huolellisuusvaatimukset on perinteisesti kytketty tiukemmin huolellisuusstandardin noudattamiseen, mikä tekee suojasta ehdollisemman kuin Delawaren oikeuskäytännön tarjoama laaja koskemattomuus.[189]

Modernissa kestävyysraportointiympäristössä huolellisuusvelvoite kytkeytyy tiiviisti yhtiön hallinto- ja valvontajärjestelmien asianmukaisuuteen ja niin sanottuun compliance-vastuuseen. Silvola ym. korostavat, että hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu kestävyysraportoinnissa on tuottamusperusteista, kuten perinteisen tilinpäätöksenkin kohdalla, eikä kyseessä ole ankara vastuu. Tämä tarkoittaa, että BJR tarjoaa suojaa myös raportointiprosessiin liittyvissä valinnoissa: jos hallitus voi osoittaa, että se on järjestänyt kestävyysraportoinnin ja sen valvonnan asianmukaisesti ja että raportointi perustuu lainmukaisiin standardeihin, se on täyttänyt huolellisuusvelvoitteensa, vaikka raportissa ilmenisi myöhemmin virheitä. BJR:n soveltaminen kestävyyssääntelyn kontekstissa edellyttääkin hallitukselta nimenomaan prosessin hallintaa ja kirjallista vahvistusta raportoinnin lainmukaisuudesta, jolloin vastuu on sidottu järjestelmällisesti kerättyyn ja varmennettuun tietoon luottamiseen. Suomalainen huolellisuusstandardi asettaa siten painopisteen sille, onko johto varmistanut riittävän tiedonkulun ja valvontajärjestelmien toimivuuden ennen päätöksentekoa. [190]

Moderni kestävyyssääntely on kuitenkin tuomassa kansainväliseen keskusteluun uuden tason, jossa perinteinen yhdysvaltalainen BJR-ajattelu kohtaa eurooppalaisen sääntelykulttuurin. Kaisanlahti esittää, että EU-tuomioistuinten tulisi omaksua yhdysvaltalaisesta oikeuskäytännöstä tuttu prosessiperusteinen arviointitapa, jossa huomio kiinnitetään hallintajärjestelmien ja riskienhallinnan implementointiin retrospektiivisen lopputuloksen arvioinnin sijasta. Tämä merkitsisi siirtymää kohti yhdysvaltalaista ”valvontavastuun” (oversight doctrine) logiikkaa, jossa johdon suoja kytkeytyy suoraan siihen, onko se vilpittömässä mielessä luonut ja ylläpitänyt asianmukaista huolellisuusprosessia.[191] Kansainvälinen kehitys osoittaakin pyrkimystä sitoa johdon suoja yhä tiukemmin täsmällisten menettelytapavaatimusten täyttämiseen, mikä kaventaa perinteistä, vapaampaa

[189] Savela 2015, luku 2.4.12.
[190] Silvola ym. 2024, luku 4 Hallituksen ja tilintarkastajan tehtävät sekä vastuu, ja Savela 2015, luku 2.4.12.
[191] Kaisanlahti 2026, s. 24-37.

liiketoiminnallista harkintavaltaa ja siirtää painopisteen järjestelmälliselle compliance-toiminnalle.

Yritysvastuudirektiivin implementointi muuttaa perustavanlaatuisella tavalla johdon harkintavallan luonnetta siirtämällä painopistettä vapaasta liiketoimintariskistä kohti normiohjattua ja säänneltyä prosessia. Uusi kestävyyssääntely pakottaa johdon tekemään nimenomaisia, arvostelunvaraisia valintoja, jotka liittyvät erityisesti haitallisten vaikutusten priorisointiin ja olennaisuuden määrittelyyn. Koska nämä päätökset tehdään epävarmuuden vallitessa ja ne ovat alttiita jälkiviisaudelle, johdon tulisi voida luottaa siihen, että huolellisesti dokumentoitu ja perusteltu prosessi nauttii BJR:n suojaa, vaikka valittu olennaisuusraja osoittautuisi myöhemmin kiistanalaiseksi. BJR:n perinteinen funktio suojata päätöksen sisältöä olisikin kestävyysriskien kontekstissa syytä muuttua prosessisuojaksi: johdon huolellisuus ei määrity enää vain lopputuloksen rationaalisuuden perusteella, vaan sen on oltava johdettavissa direktiivin edellyttämästä due diligence -prosessista.[192]

Tämä kehitys luo mielenkiintoisen jännitteen suomalaisen huolellisuusstandardin ja Kaisanlahden esittämän ”safe harbor” -ajattelun välille. Kuten Savela on todennut, Suomessa johdon vastuu voi periaatteessa syntyä jo lievän tuottamuksen perusteella, mikä tekee BJR:n tarjoamasta suojasta epävarmemman kuin yhdysvaltalaisessa oikeuskäytännössä.[193] Kaisanlahti kuitenkin argumentoi, että kestävyysriskien hallinnan monitahoisuus edellyttäisi EU-oikeudessa siirtymää kohti yhdysvaltalaista oversight-doktriinia: johdolle tulisi tarjota selkeä kilpi vastuuta vastaan, mikäli se on vilpittömässä mielessä luonut ja ylläpitänyt direktiivin edellyttämää hallintajärjestelmää.[194] Vaikka direktiivi perustuu lähtökohtaisesti keinoja koskevaan velvoitteeseen, riskinä on, että ilman selkeää prosessuaalista suojaa Savelan kuvaama matala huolimattomuuskynnys voisi johtaa ex post -arviointiin, jossa prosessin asianmukaisuutta mitataan vain sen lopputuloksella. Tämä voisi muuttaa johdon vastuun tosiasialliseksi tulosvastuuksi toimintaketjun tapahtumista.[195]

[192] Kaisanlahti 2026, s. 35-40. Ks. myös Silvola ym. 2024, luku 4. Hallituksen ja tilintarkastajan tehtävät sekä vastuu.
[193] Savela 2015, luku 2.4.12.
[194] Kaisanlahti 2026, s. 37-40.
[195] Savela 2015, luku 2.4.12; Kaisanlahti 2026, s. 38-40.

Myös suomalaisen oikeustilan selkeyttäminen edellyttäisikin kahden tason erottamista jatkuvaan oversight-vastuuseen, jossa johto vastaa asianmukaisen due diligence -prosessin ja valvontajärjestelmän luomisesta, sekä varsinaiseen liiketoimintapäätökseen, jossa johto tekee järjestelmän tuottaman tiedon pohjalta suojattuja valintoja esimerkiksi raportoinnin laajuudesta.[196] Tällöin asianmukaisesti hoidettu huolellisuusprosessi itsessään muodostaisi riittävän näytön johdon huolellisuudesta, suojaten johtoa silloinkin, kun monimutkaisten arvostelunvaraisten valintojen lopputulos osoittautuu myöhemmin kiistanalaiseksi.

5.2 Riskiperusteisuus ja priorisointi johdon harkintavallan ytimessä

Yritysvastuudirektiivin asettama huolellisuusvelvoite on luonteeltaan dynaaminen ja riskiperusteinen prosessi, jonka operatiivinen ydin on direktiivin 8 artikla. Direktiivi velvoittaa jäsenvaltiot varmistamaan, että yritykset toteuttavat asianmukaisia toimenpiteitä tunnistaakseen ja arvioidakseen haitallisia vaikutuksia omassa toiminnassaan, tytäryhtiöissään ja ketjuihinsa liittyvissä liikekumppaneissa.[197] Sääntely asettaa johdon harkintavallalle nimenomaisen kaksivaiheisen rakenteen, joka tunnustaa yritysten rajalliset resurssit ja tarpeen kohdentaa valvontatoimenpiteet tehokkaasti.

Ensimmäisessä vaiheessa yrityksen on suoritettava yleiskartoitus (scoping exercise), joka perustuu yksinomaan kohtuullisesti saatavilla olevaan tietoon. Tämän vaiheen tarkoituksena on tunnistaa ne yleiset osa-alueet, joilla haitalliset vaikutukset ovat todennäköisimpiä ja vakavimpia. Johdon harkintavallan kannalta on merkittävää, että direktiivi listaa tässä yhteydessä huomioitavat riskitekijät: on arvioitava liikekumppanin luonnetta (esimerkiksi kuuluuko se itse direktiivin piiriin), maantieteellistä kontekstia (kuten oikeusvaltioperiaatteen toteutumista) sekä toimiala- ja tuotekohtaisia riskejä.[198] Kohtuullisesti saatavilla olevan tiedon hankkiminen edellyttää johdolta nimenomaista harkintavallan käyttöä.[199] Hallituksen on päätettävä, milloin tiedonhaku on ollut yleiskartoituksen tasolla

[196] Kaisanlahti 2026, s. 39-40, ja Silvola ym. 2024, luku 4.1 Liiketoimintaperiaate ja compliance.
[197] (EU) 2024/1760, 8 artikla, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[198] (EU) 2024/1760, 8(2a) artikla, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[199] (EU) 2026/470, johdanto-osa (39): ”*Nevertheless, companies have flexibility in judging what information is reasonably available to them*.”

riittävää ja millä perusteilla tietyt osa-alueet on rajattu syvällisemmän tarkastelun ulkopuolelle.

Vasta yleiskartoituksen tulosten perusteella yrityksen on edettävä toiseen vaiheeseen eli syvälliseen arviointiin niillä alueilla, joilla riskit on tunnistettu suurimmiksi.[200] Syvällisen arvioinnin tiedonkeruuseen liittyvää harkintavaltaa on tarkennettu direktiivissä erityisesti suhteessa liikekumppaneihin. Syvällistä arviointia varten tietoja saa pyytää liikekumppaneilta vain silloin, kun se on välttämätöntä. Jos liikekumppanilla on alle 5 000 työntekijää, tietoja saa pyytää vain, jos niitä ei voida kohtuudella hankkia muilla keinoin. Lisäksi yrityksen on priorisoitava tiedusteluja suoraan niille kumppaneille, joiden kohdalla haittavaikutukset ovat todennäköisimpiä. Mikäli useat alueet vaikuttavat yhtä riskialttiilta, johto saa priorisoida suoria liikekumppaneitaan koskevat arvioinnit.[201]

Nämä säännökset asettavat johdolle velvollisuuden optimoida tiedonkeruu, mutta antavat samalla oikeudellisen perustan jättää tietyt ketjun osat vähäisemmälle huomiolle silloin, kun riskiarvio sitä tukee. Johdon harkintavallan näkökulmasta tämä on merkittävää: tiedonkeruuprosessi ei ole pelkkä tekninen velvoite, vaan se muodostaa osan siitä dokumentaatiosta, jonka varaan johto voi myöhemmin rakentaa vastuuvapausargumenttinsa. Jos johto on asianmukaisesti perustellut ja dokumentoinut sen, miksi tiettyjä tietoja ei ole pyydetty, se nauttii direktiivin sisäänrakennetun priorisointilogiikan mukaista suojaa.

Direktiivin johdanto-osassa tunnistetaan erikseen tilanteet, joissa yritys toimii konfliktialueilla tai muilla korkean riskin alueilla. Näissä olosuhteissa ihmisoikeusloukkausten todennäköisyys ja vakavuus ovat lähtökohtaisesti kohonneita, mikä asettaa johdolle velvollisuuden soveltaa ns. korostettua huolellisuusvelvoitetta (heightened due diligence). Johdanto-osan mukaan yritysten on otettava huomioon, että tällaiset tilanteet muodostavat erityisiä maantieteellisiä ja kontekstuaalisia riskitekijöitä, jotka on huomioitava perusteellisessa arvioinnissa.[202]

Käytännössä tämä tarkoittaa, että yrityksen tavanomaiset käytännesäännöt ja prosessit eivät välttämättä riitä, vaan ne on mukautettava vastaamaan konfliktialueiden

[200] (EU) 2024/1760, 8(2b) artikla, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[201] (EU) 2024/1760, 8(3) artikla, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[202] EU 2024/1760, johdanto-osa 42.

erityisvaatimuksia. Johdanto-osa viittaa tässä yhteydessä kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen (Geneven yleissopimukset), mikä laajentaa viitekehystä perinteisen yritysvastuun ulkopuolelle.[203] Johdon on varmistettava, että huolellisuusprosessit kykenevät tunnistamaan riskejä, jotka liittyvät esimerkiksi aseellisiin selkkauksiin tai oikeusvaltioperiaatteen romahtamiseen. Tehostettu huolellisuus vaatisi todennäköisesti hallitukselta poikkeuksellisen vahvaa näyttöä siitä, että toimintaympäristön geopoliittiset riskit on tunnistettu ja arvostelunvaraiset valinnat perustuvat nimenomaan erityisohjeistusten mukaiseen analyysiin, jolloin BJR:n mukainen vaatimus informoidusta päätöksenteosta asettaisi tavanomaista korkeamman vaatimustason tiedonhankinnan laadulle.

Direktiivin johdanto-osassa täsmennetään, että toimien priorisoinnin perusteena olevalla vakavuudella tarkoitetaan mm. haittavaikutuksen mittakaavaa, laajuutta ja korjaamattomuutta. Konkreettisesti vakavuutta arvioidaan esimerkiksi vaikutuksen kohteeksi joutuvien yksilöiden määrän, ympäristövahingon suuruuden tai haitan peruuttamattomuuden perusteella. Lisäksi on merkittävää, että direktiivi kieltää asettamasta priorisoinnin perusteeksi yrityksen vaikutusvaltaa liikekumppaniin tai yrityksen omaa mahdollista oikeudellista vastuuta, mikä korostaa priorisointiprosessin riippumattomuutta yhtiön omista intresseistä.[204] On myös huomionarvoista, että OECD ohjeistaa antamaan vakavuudelle ensisijaisen painoarvon suhteessa todennäköisyyteen silloin, kun potentiaalinen haitta on merkittävä.[205] Tämä asettaa johdon harkintavallalle metodologisen raamin: priorisointipäätös, joka sivuuttaa erittäin vakavan riskin pelkän alhaisen todennäköisyyden perusteella, voisi olla vaikeammin perusteltavissa informoituna päätöksenä.

Priorisointilogiikka haastaa perinteisen hallitustyöskentelyn riskienarvioinnin, jossa riskejä tarkastellaan tyypillisesti yhtiön taloudellisen tai maineellisen edun näkökulmasta. Direktiivin perusteella vakavuuden arviointi edellyttää usein sidosryhmien kuulemista, jotta haitan todellinen merkitys uhreille voidaan ymmärtää.[206] BJR-suojan näkökulmasta tämä tarkoittanee, että kestävyysriskejä koskeva johdon arvio ei ole juridisesti täysimääräinen "informoitu päätös", mikäli se on muodostettu yksinomaan yrityksen sisäisten

[203] EU 2024/1760, johdanto-osa 42.
[204] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (44).
[205] OECD 2018, Q31 ks. erityisesti alaviite 15.
[206] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (41) ja 13 artikla sellaisen kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

prosessien tai perinteisten taloudellisten riskianalyysien varassa. Jos hallitus priorisoi riskejä pelkästään sisäisen datan perusteella ilman ymmärrystä esimerkiksi paikallisyhteisöjen näkemyksestä haitan korjaamattomuudesta, päätöstä voisi olla haastavaa pitää huolellisesti ja riittävästi informoituna. Harkintavallan käyttö siirtyisikin tällöin kohti objektiivisempaa haittojen merkittävyyden punnintaa, jossa yhtiön perinteiset riskikriteerit jäävät toissijaisiksi.

Johdon harkintavaltaa ja oikeusturvaa tukee myös direktiivin pragmaattinen lähestymistapa tilanteisiin, joissa suora sidosryhmien kuuleminen ei ole kohtuudella mahdollista. Tällöin direktiivi velvoittaa yritystä kuulemaan riippumattomia asiantuntijoita, kuten kansalaisjärjestöjä tai ihmisoikeuksien puolustajia, uskottavan tiedon saamiseksi.[207] Tämä asiantuntijatiedon käyttö vahvistaa BJR-logiikan toteutumista: kun hallitus voi osoittaa perustaneensa esimerkiksi tietyn toimintaketjun osan priorisoinnin tai sen sivuuttamisen uskottavien ulkopuolisten asiantuntijoiden näkemyksiin, päätöstä voidaan pitää vahvasti suojattuna jälkikäteistä vahingonkorvaus- tai seuraamusarviointia vastaan. Sopimusoikeudellisesti tämä tarkoittaa, että yrityksen on usein pidätettävä itsellään auditointi- ja tietojensaantioikeuksien puitteissa oikeus tuoda ulkopuolisia asiantuntijoita tai riippumattomia kolmansia osapuolia arvioimaan alihankkijan toimintaa, jotta BJR-suojan edellyttämä tiedonhankintavelvollisuus täyttyy.

Lisäksi on huomioitava, että priorisointi on luonteeltaan dynaaminen velvoite, joka muodostaa johdolle strategisen ”jonon” hallittavaksi. Direktiivin mukaan yrityksen on käsiteltävä vähemmän vakavat riskit sen jälkeen, kun vakavimmat ja todennäköisimmät haitat on ratkaistu kohtuullisessa ajassa.[208] Priorisointi ei siten välttämättä tarkoita tiettyjen riskien lopullista poissulkemista, vaan pikemminkin niiden ajallista porrastamista. BJR-suojan säilyttäminen edellyttäisikin siten, että priorisointi dokumentoidaan ikään kuin dynaamisena tiekarttana. Mikäli vähemmän merkittäviksi arvioidut riskit sivuutetaan pysyvästi ilman aktiivista seurantaa tai suunnitelmaa niihin palaamisesta, kyseessä voisi olla suojattavan priorisointipäätöksen sijasta valvontavelvollisuuden laiminlyönti.

[207] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (65) ja 13(4) artikla sellaisen kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[208] (EU) 2024/1760, johdanto-osa (44).

Direktiivin 9 artiklan säännös muodostaa käytännössä oikeudellisen suojasataman, joka tuo Business Judgment Rule -doktriinin mukaisen logiikan myös suoraan osaksi huolellisuusvelvoitteen sääntelyä. Artiklan mukaan yritystä ei voida asettaa hallinnollisiin seuraamuksiin pelkästään sillä perusteella, että se on jättänyt puuttumatta vähemmän merkittävään haittavaikutukseen, mikäli priorisointipäätökset on tehty direktiivin menettelytapojen mukaisesti.[209] Säännös vahvistaa periaatetta, jonka mukaan huolellisuusvelvoite on luonteeltaan toimimisvelvoite, ei lopputulosvelvoite. Johdon harkintavallan käyttö saa oikeudellista suojaa silloin, kun päätöksenteko on ollut prosessuaalisesti asianmukaista: se on perustunut 8 artiklan edellyttämään yleiskartoitukseen ja syvälliseen arviointiin, sekä dokumentoituun analyysiin haittojen vakavuudesta ja todennäköisyydestä. Direktiivi siis kodifioi mallin, jossa huolellisesti toteutettu ja perusteltu priorisointiprosessi toimii johdon vastuuvapautusperusteena, vaikka kaikkia haittoja ei pystyttäisikään estämään.

5.3 Johdon valvontavastuu osana compliance-prosessia

Siinä missä edellä käsitelty priorisointiprosessi ja siihen liittyvät arvostelmanvaraiset valinnat asettuvat luontevasti liiketoimintapäätöksen periaatteen piiriin, huolellisuusvelvoitteen kokonaisvaltainen toteuttaminen ja hallinnointi kytkeytyvät hallituksen laajempaan valvontavastuuseen (oversight duty). Ero on yhtiöoikeudellisesti fundamentaalinen: priorisoinnissa on kyse informoidusta strategisesta valinnasta rajallisten resurssien puitteissa, kun taas valvontavastuussa on kyse sen järjestelmän ylläpitämisestä ja monitoroinnista, joka mahdollistaa näiden päätösten tekemisen ja riskien tunnistamisen.

Kestävyyssääntelyn tuoma valvontavastuu muuttaakin hallituksen roolin staattisesta säädösten noudattamisesta aktiiviseksi järjestelmän johtamiseksi, jossa huolellisuusvelvoite ei jää yksittäisiin linjauksiin, vaan edellyttää jatkuvaa proaktiivisuutta ja sellaisen hallinnollisen koneiston pystyttämistä, joka kykenee hallitsemaan riskejä dynaamisesti läpi koko toimintaketjun. Hallituksen yleistoimivaltaan kuuluva velvollisuus huolehtia yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä (OYL 6:2.1) on luonteeltaan

[209] (EU) 2024/1760, 9(4) artikla, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.

systemaattinen vastuu, joka kestävyyskontekstissa kattaa myös velvoitteen integroida huolellisuusvelvoite osaksi yhtiön riskienhallintajärjestelmiä ja toimintaperiaatteita.[210]

Vaikka yhdysvaltalaisessa oikeuskäytännössä muotoutunut valvontavastuudoktriini ei sellaisenaan kuulu eurooppalaiseen tai suomalaiseen yhtiöoikeuteen, yritysvastuudirektiivin mekanismien voidaan katsoa lähentävän eurooppalaista johdon vastuuta kohti tätä mallia. Eurooppalaisten yritysten hallitusten tulisikin omaksua käytäntöjä, jotka ovat linjassa yhdysvaltalaisen valvontadoktriinin kanssa, jotta ne vastaavat sääntelyssä keskiössä olevaan vaatimukseen jatkuvasta ja ennakoivasta toiminnasta. Oikeuskirjallisuus tarjoaakin hyödyllisen analyyttisen viitekehyksen sen arviointiin, millainen sopimusperusteinen compliance-järjestelmä ja sen valvonta voivat riittää osoittamaan johdon huolellisuuden EU-sääntelyn kontekstissa.

Oversight-doktriinin katsotaan kehittyneen yhdysvaltalaisesta Caremark-oikeustapauksesta, jonka logiikan pohjalta valvontavastuu jaetaan perinteisesti kahteen päähaaraan. Näiden haarojen logiikka soveltuu sellaisenaan kuvaamaan sitä aktiivista roolia, jota yritysvastuudirektiivi ja laajemmin EU:n kestävyyssääntely eurooppalaiselta yrityksen johdolta edellyttävät.[211] Valvontavastuun korostuminen muodostaa myös kriittisen sillan luvussa 4 käsiteltyjen sopimusoikeudellisten keinojen ja johdon tosiasiallisen vastuuvapauden välille. Molemmat haarat soveltuvat kuvaamaan sitä, miksi pelkkä sopimusperusteinen vaatimustenmukaisuus ei yksin riitä täyttämään yritysvastuudirektiivin tavoitteita, vaan edellyttää tuekseen johdon proaktiivista valvontakoneistoa.

Valvontavastuun ensimmäinen haara (information-systems theory) edellyttää, että johto on vilpittömässä mielessä pyrkinyt luomaan yhtiöön asianmukaisen riskienhallinta- ja raportointijärjestelmän keskeisten compliance-riskien osalta. Tämän haaran ensisijaisena tavoitteena on estää johdon tahallinen tietämättömyys (willful blindness). Johto ei voi suojautua vastuuvaatimuksilta väittämällä olleensa tietämätön toimintaketjun ongelmista, mikäli se on alun perinkin laiminlyönyt sellaisen seurantajärjestelmän rakentamisen, joka toisi tiedon toimintaketjun todellisesta tilasta sen tietoisuuteen.[212]

[210] (EU) 2024/1760, 5 artikla; Kaisanlahti 2026, s. 39–40.
[211] Kaisanlahti 2026, s. 25; Shapira 2023, s. 750.
[212] Shapira 2025, s. 484-494.

Yritysvastuudirektiivin ja sopimusperusteisen compliance-prosessin kontekstissa ensimmäinen haara tarkoittaa, että vaikka yritys olisi jalkauttanut huolellisuusvelvoitteensa toimintaketjuunsa erilaisten sopimusvakuuksien ja auditointilausekkeiden avulla, pelkkä staattinen sopimusperusteinen compliance-prosessi ei riitä täyttämään johdon yhtiöoikeudellista huolellisuusvelvollisuutta. Ensimmäinen haara siis edellyttää, että johto on vilpittömässä mielessä pyrkinyt luomaan yhtiöön aktiivisen hallinnollisen koneiston, joka kerää tietoa näiden sopimusten noudattamisesta. Yritysvastuudirektiivi tunnistaa pelkkään sopimustekstiin nojautumisen heikkouden ja asettaa johdon valvonnalle uuden, proaktiivisen standardin. Yritysvastuudirektiivin 10 ja 11 artiklat edellyttävät nimenomaisesti, että sopimukseen perustuviin vakuuksiin on liitettävä asianmukaiset toimenpiteet vaatimusten noudattamisen todentamiseksi. Lisäksi 7 artikla edellyttää huolellisuusvelvoitteen systemaattista integroimista yhtiön toimintapolitiikkaan.

Toinen haara (red-flags theory) aktivoituu puolestaan tilanteissa, joissa yhtiöllä on jo olemassa raportointijärjestelmä, mutta johto laiminlyö sen tuottaman tiedon valvonnan ja jättää reagoimatta ilmeisiin varoitusmerkkeihin eli ”punaisiin lippuihin”. Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden mukaan johdon huolellisuusvelvollisuus rikkoutuu, jos se sivuuttaa tietoisesti esimerkiksi toistuvat auditointipoikkeamat, sidosryhmien valitukset tai järjestelmän paljastamat puutteet. Tämän haaran keskeinen tavoite on kitkeä kosmeettista vaatimustenmukaisuutta pakottamalla johto reagoimaan järjestelmän havaitsemiin puutteisiin pelkän byrokraattisen prosessin ylläpitämisen sijaan.[213]

Direktiivin sopimusmekanismeihin sovellettuna toinen haara realisoituu erityisesti direktiivin 15 artiklan mukaisessa seurantavelvoitteessa. Vaikka yrityksellä olisi täydellisesti muotoillut vastuullisuussopimukset ja niitä tukeva auditointijärjestelmä (ensimmäisen haaran mukaisesti), johto rikkoo huolellisuusvelvollisuuttaan, jos se sivuuttaa järjestelmän tuottamat hälytysmerkit. Pelkkä muodollinen vaatimustenmukaisuus - kuten se, että alihankkijoiden kanssa on allekirjoitettu vastuullisuussopimukset - on merkityksetöntä, ellei hallitus ole varmistanut, että kyseisten sopimusten noudattamista myös tosiasiallisesti valvotaan.[214] Tällöin koko järjestelmä voi luisua puhtaasti näennäiseksi vaatimustenmukaisuudeksi (cosmetic compliance), joka näyttää ulospäin moitteettomalta

[213] Shapira 2025, s. 495-503.
[214] Kaisanlahti 2026, s. 26.

paperilla, mutta ei tosiasiallisesti kykene estämään tai vähentämään yritystoiminnan haitallisia vaikutuksia.[215] Jos esimerkiksi auditoinnit tai direktiivin 14 artiklan mukaiset sidosryhmien valitukset paljastavat alihankkijan toistuvasti rikkovan allekirjoittamiaan sopimusvakuuksia, johdon on direktiivin ja toisen haaran logiikan mukaisesti reagoitava näihin tietoihin. Luvussa 4 käsitellyt sopimusoikeudelliset reaktiokeinot, kuten tehostetut korjaussuunnitelmat tai viimesijaisesti liikesuhteen keskeyttäminen (10 ja 11 artiklat), on tällöin aktivoiduttava johdon ohjauksessa.

Yhtiöoikeudellisen huolellisuusvelvollisuuden ja oversight-doktriinin näkökulmasta tämä tarkoittaa, että sopimukset ja niihin sisällytetyt vastuullisuusehdot ovat vasta johdon työkaluja. Varsinainen juridinen suoja rakentuu sen varaan, että hallitus on aktiivisesti luomassa ja ylläpitämässä jatkuvaa compliance-koneistoa[216]. Johdon on siis pystytettävä hallinnollinen järjestelmä, joka kerää ja tuottaa säännöllisesti luotettavaa tietoa siitä, toimivatko sopimusmekanismit käytännössä ja noudatetaanko niitä. Ilman tätä valvonnan ja todentamisen koneistoa yrityksen tekemät vastuullisuussopimukset jäävät vain yhtiöoikeudellisiksi "valvonnan kulisseiksi" (trappings of oversight), jolloin johto altistaa itsensä syytöksille huolellisuusvelvollisuutensa laiminlyönnistä.[217]

Valvontavastuun ensimmäisen haaran - ja samalla koko yritysvastuudirektiivin mukaisen compliance-koneiston - syvin tavoite on torjua johdon tahallista tietämättömyyttä. Oikeuskirjallisuudessa on tunnistettu, että johdolla on perinteisesti ollut jopa taloudellisia kannustimia pysyä tietämättömänä niistä toimintaketjun kyseenalaisista käytännöistä, jotka maksimoivat yhtiön lyhyen aikavälin voitot. Pysymällä muodollisesti tietämättömänä esimerkiksi alihankkijoiden vakavista ihmisoikeusloukkauksista tai ympäristörikkomuksista, ylin johto on voinut ylläpitää "uskottavaa kiistettävyyttä" (plausible deniability) ja siten suojautua henkilökohtaiselta tai yhtiöön kohdistuvalta vastuulta, kun ongelmat lopulta paljastuvat.[218]

Yritysvastuudirektiivi pyrkii purkamaan tämän dynamiikan asettamalla passiivisuudelle ja tietämättömyydelle oikeudellisen hinnan. Shapiran mukaan yhdysvaltalaisessa

[215] Shapira 2025, s. 472.
[216] Kaisanlahti 2026, s. 26.
[217] Shapira 2025, s. 490; Kaisanlahti 2026, s. 38-40.
[218] Shapira 2025, s. 493-495.

Caremark-oikeuskäytännössä on jo siirrytty aikakauteen, jossa johdon tietämättömyys keskeisistä (mission critical) riskeistä ei enää toimi vastuuvapausperusteena, vaan se nähdään itsessään osoituksena huolellisuusvelvollisuuden rikkomisesta[219]. Yritysvastuudirektiivi tuo tämän saman logiikan osaksi eurooppalaista yhtiöoikeutta. Direktiivin 15 artiklan mukainen jatkuva seurantavelvoite pakottaa toimintaketjun riskitiedon virtaamaan organisaatiossa ylöspäin hallituksen ja ylimmän johdon tietoisuuteen.

Tämä korostaa sitä, miksi pelkkä sopimusperusteinen delegointi (kuten alihankkijoiden allekirjoittamat Code of Conduct -liitteet) ei voi yksinään riittää. Jos johto ulkoistaa velvoitteet alihankkijoille, mutta jättää rakentamatta mekanismit (kuten säännölliset auditoinnit tai ilmoituskanavat), joilla se saisi tiedon sopimusten rikkomisesta, se syyllistyy tahalliseen tietämättömyyteen.[220]

Tahallisen tietämättömyyden torjuminen kytkeytyy erottamattomasti dokumentaatioon. Jotta uskottava kiistettävyys voidaan purkaa, huolellisuusprosessista on jäätävä todennettava jälki. Tästä syystä direktiivin 5 artiklan 4 kohta asettaa ehdottoman velvollisuuden säilyttää huolellisuusvelvoitteen täyttämistä koskevat asiakirjat vähintään viiden vuoden ajan.[221] Tämä dokumentaatiovelvoite muuttaa tahallisen tietämättömyyden strategian johdolle erittäin riskialttiiksi: mikäli yhtiön toimintaketjussa tapahtuu haitallinen vaikutus, eikä johto pysty esittämään dokumentaatiota siitä, että se on pyrkinyt aktiivisesti tunnistamaan ja valvomaan kyseistä riskiä, tietämättömyys kääntyy oikeudessa johtoa itseään vastaan.[222]

5.4 Dokumentaatio ja safe harbour -mekanismit vastuusta vapautumisen perustana

Kuten edellä todettiin, toimivan valvontajärjestelmän tavoitteena on estää johdon tahallinen tietämättömyys toimintaketjun riskeistä. Yhtiöoikeudellisesta ja vahingonkorvausoikeudellisesta näkökulmasta pelkkä valvonnan tosiasiallinen suorittaminen ei kuitenkaan riitä johdon tai yhtiön suojaksi, mikäli toimintaa ei voida jälkikäteen näyttää toteen. Nykyaikaisessa oversight-doktriinissa vastuu ja vastuusta vapautuminen kulminoituvat

[219] Shapira 2025, s. 493-494.
[220] Shapira 2025, s. 487, 493.
[221] ks. myös Kaisanlahti 2026, s. 35.
[222] Shapira 2025, s. 494.

siihen, onko johdon aktiivisesta roolista olemassa todennettava ja huolellisesti ylläpidetty asiakirjajälki.

Yritysvastuudirektiivi tekee tästä alun perin soft law -tyyppisestä ”know and show” -periaatteesta kovan oikeudellisen velvoitteen. Direktiivin 5 artiklan 4 kohta asettaa yrityksille nimenomaisen velvollisuuden säilyttää huolellisuusvelvoitteiden täyttämistä koskevat asiakirjat, ja niitä tukevat todisteet vähintään viiden vuoden ajan. Kuten Kaisanlahti toteaa, hallituksen pöytäkirjojen on heijasteltava johdon aitoa ja informoitua pohdintaa keskeisistä riskienhallinnan kysymyksistä; ilman asianmukaisesti ylläpidettyjä dokumentteja johto ei voi saavuttaa immuniteettia väitteitä vastaan, jotka koskevat huolellisuusvelvollisuuden laiminlyöntiä.[223] Yhdysvaltalaisen Caremark-oikeuskäytännön tuore kehitys osoittaa, että dokumentaation puute tai sen liiallinen salaaminen oikeudenkäynnin alkuvaiheessa kääntyy helposti olettamaksi johdon huonosta uskosta.[224]

Dokumentaation ensisijainen yhtiöoikeudellinen tehtävä on kumota olettama tuottamuksesta silloin, kun yhtiön toimintaketjussa on realisoitunut haitallinen vaikutus. Yritysvastuudirektiivin mukainen huolellisuusvelvoite ei ole luonteeltaan lopputulosvelvoite, vaan keinoja koskeva velvoite. Direktiivin 29 artiklan mukainen siviilioikeudellinen vahingonkorvausvastuu realisoituu ainoastaan silloin, jos yritys on jättänyt huolellisuusvelvoitteensa täyttämättä tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Johdon ylläpitämä dokumentaatio huolellisesta valvontaprosessista on käytännössä yhtiön ainoa keino osoittaa oikeudenkäynnissä, ettei tuottamusta ole tapahtunut vahingosta huolimatta.

Tässä arvioinnissa tutkielman luvussa 4 käsitellyt sopimusoikeudelliset keinot osoittautuvat juridisesti rajallisiksi, mikäli niitä ei tue riittävä ja dokumentoitu valvonta. Direktiivin säätämisprosessin loppuvaiheessa hyväksytyt Omnibus-muutokset täsmensivät 29 artiklan 4 kohtaa toteamalla nimenomaisesti, että yritys voidaan saattaa kansallisen oikeuden mukaiseen vastuuseen siitä huolimatta, että se on käyttänyt sopimuslausekkeita tai kolmannen osapuolen auditointeja huolellisuusvelvoitteidensa tukena. Tämä säännös kodifioi suoraan Caremark-oikeuskäytännöstä tutun cosmetic compliance -ilmiön torjumisen[225]: ulospäin moitteeton sopimusverkosto ei suojaa vastuulta, jos se on ollut vain

[223] Kaisanlahti 2026, s. 30.
[224] Shapira 2025, s. 513-514.
[225] Shapira 2025, s. 502-503.

näennäinen tapa siirtää vastuu alihankkijalle ilman yhtiön omaa aktiivista ja dokumentoitua seurantaa. Vastuu ei kuitenkaan realisoidu, mikäli vahingon on aiheuttanut yksinomaan toimintaketjuun kuuluva liikekumppani ja yhtiö pystyy asiakirjoin osoittamaan oman valvontansa olleen asianmukaista.

Yritysvastuudirektiivin mukaista vastuuta arvioitaessa on oikeusdogmaattisesti keskeistä erottaa yhtiön ulkoinen siviilivastuu johdon sisäisestä yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvausvastuusta. Direktiivin 29 artiklan mukainen siviilioikeudellinen vastuu haitallisista vaikutuksista kohdistuu nimenomaan yritykseen oikeushenkilönä, jos se on tahallisesti tai tuottamuksellisesti laiminlyönyt velvoitteitaan. Suomalaisen osakeyhtiöoikeuden selkeä lähtökohta on, että yhtiön tekemien sopimusten tai lakisääteisten velvoitteiden rikkominen ei suoraan synnytä johdolle vahingonkorvausvastuuta suhteessa yhtiön ulkopuolisiin kolmansiin osapuoliin. OYL 22 luvun 1 §:n toisen momentin mukainen vastuu kolmatta kohtaan edellyttää muun OYL:n säännöksen kuin yleisen huolellisuusvelvollisuuden rikkomista. Näin ollen johto ei ole henkilökohtaisesti vahingonkorvausvastuussa ihmisoikeus- tai ympäristörikkomusten uhreille yksinomaan sillä perusteella, että yhtiön toimintaketjussa on realisoitunut direktiivin tarkoittama haitta.

Johdon henkilökohtainen vastuu kestävyysriskien laiminlyönnistä realisoituukin yhtiöoikeudessa välillisesti, suhteessa yhtiöön itseensä (OYL 22:1.1). Kuten oikeuskirjallisuudessa todetaan, johdon yleisen huolellisuusvelvollisuuden rikkominen aiheuttaa vahingonkorvausvastuun ainoastaan yhtiötä kohtaan. Kun yhtiö tuomitaan direktiivin 29 artiklan nojalla maksamaan korvauksia tai sille määrätään 27 artiklan mukaisia hallinnollisia sakkoja, yhtiö kärsii välittömän taloudellisen vahingon. Tällöin yhtiö (tai sen joutuessa maksukyvyttömäksi konkurssipesä) voi vaatia johdolta vahingonkorvausta sillä perusteella, että johto on huolimattomuudellaan aiheuttanut yhtiölle kyseisen vahingon. Yhdysvaltalaisesta oikeudesta tuttu oversight-teoria ja niin sanotut derivaattikanteet kuvaavat juuri tätä mekanismia: johto joutuu vastuuseen yhtiölle, koska se on laiminlyönyt riskien valvonnan ja sallinut yhtiön ajautua sääntelyrikkomukseen ja sitä seuraaviin sanktioihin.[226]

[226] Shapira 2025, s. 521-522.

Suomen osakeyhtiölaissa tämä valvontavastuu kiinnittyy OYL 6 luvun 2 §:än, joka velvoittaa hallituksen huolehtimaan yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Vaikka yritysvastuudirektiivin mukaisia tehtäviä voidaan delegoida toimintaketjuun luvussa 4 käsitellyin sopimuksin, suomalaisen oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden mukaan vastuulliset tahot eivät voi täysin välttää vastuutaan delegoinnilla. Johdon on jatkuvasti valvottava toimintaa ja reagoitava nopeasti erityisesti silloin, jos ilmenee syytä epäillä väärinkäytöksiä ("red flags"). Valvontavelvollisuuden tai siihen kytkeytyvän toimimisvelvollisuuden laiminlyönti voi siten muodostaa OYL:n mukaisen tuottamuksen.[227]

Tässä arvioinnissa direktiivin 5 artiklan 4 kohdan mukainen vaatimus huolellisuusprosessin dokumentoinnista nousee ratkaisevaan asemaan. Yhtiöoikeudellisessa vastuunarvioinnissa todistustaakka huolellisesta menettelystä voi kääntyä johdolle, mikäli objektiiviset olosuhteet (kuten yhtiön saamat miljoonasakot) viittaavat laiminlyöntiin. Asianmukaisesti ylläpidetty dokumentaatio riskien kartoituksesta, sopimusperusteisista vakuuksista ja niiden valvonnasta on käytännössä johdon ainoa keino osoittaa, että se on hankkinut päätöstensä tueksi asianmukaisen tiedon ja toiminut huolellisuusvelvoitteensa mukaisesti. Ilman tätä dokumentaatiota johto ei nauti liiketoimintapäätösperiaatteen antamaa suojaa, jolloin yhtiön kärsimä vahinko (artikla 29 mukaiset korvaukset) voi siirtyä johdon maksettavaksi vahingonkorvaukseksi.

Kun johto on pystyttänyt asianmukaisen compliance-järjestelmän ja huolehtinut sen dokumentaatiosta, se voi vedota direktiivin sisäänrakennettuihin suojasatamiin (safe harbour). Nämä mekanismit määrittelevät käytännössä sen, millainen riskinotto on yhtiöoikeudellisesti ja vahingonkorvausoikeudellisesti hyväksyttävää kestävyysasioissa. Direktiivi sisältää kaksi keskeistä suojasatamamekanismia: priorisointipäätöksiä koskevan suojan sekä tehostettua korjaussuunnitelmaa koskevan suojan.[228]

Ensimmäinen suojasatama liittyy luvussa 5.2 käsiteltyyn riskien priorisointiin. Direktiivin 9 artiklan 4 kohdassa säädetään nimenomaisesti, että mikäli priorisointipäätökset on tehty säännösten mukaisesti, pelkkä se seikka, ettei yritys ole puuttunut vähemmän merkittävään haittavaikutukseen, ei altista yritystä 27 artiklan mukaisille hallinnollisille

[227] Savela 2015, s. 65.
[228] (EU) 2024/1760, 9(4) artikla sekä 10(6) ja 11(7) artiklat, sellaisina kuin ne ovat muutettuina direktiivillä (EU) 2026/470.

sakoille.[229] Tämä vahvistaa, että resurssien allokoiminen vakavimpiin riskeihin muiden riskien kustannuksella on sääntelyn tukema informoitu päätös, edellyttäen että valintaprosessi on objektiivisesti todennettavissa.

Toinen suojasatama koskee tilanteita, joissa haitallinen vaikutus on jo tunnistettu alihankkijan toiminnassa. Direktiivin 10 artiklan 6 kohta ja 11 artiklan 7 kohta linjaavat, että mikäli yritys joutuu turvautumaan tehostettuun korjaavaan toimintasuunnitelmaan, liikesuhteen jatkaminen ongelmallisen kumppanin kanssa tämän suunnitelman toimeenpanon ajan ei altista yritystä artiklan 27 mukaisille sakoille, edellyttäen että toimien onnistumiselle on kohtuullinen odotus.[230] Tämä säännös vastaa BJR-logiikan ydintä: se antaa johdolle oikeuden sietää hallittua riskiä ja pyrkiä korjaamaan alihankkijan toimintaa katkaisematta välittömästi tuottoisaa liikesuhdetta.

Yhtiöoikeudellisessa järjestelmässä johdon keskeisin suojamekanismi mahdollista vahingonkorvausvastuuta vastaan on yhtiökokouksen myöntämä vastuuvapaus. Vastuuvapauspäätös ei kuitenkaan ole ehdoton. OYL 22 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan vastuuvapauspäätös ei estä kanteen nostamista, mikäli yhtiökokoukselle ei ole päätöstä tehtäessä annettu olennaisesti oikeita ja riittäviä tietoja kyseisestä päätöksestä tai toimenpiteestä. Vastuuvapaus tulee sitomattomaksi, jos vahinkoa aiheuttaneesta toimesta on annettu olennaisesti puutteellinen tai väärä kuva.[231]

Yritysvastuudirektiivin ja compliance-järjestelmien kontekstissa tämä korostaa edellä käsitellyn dokumentaation ja raportoinnin oikeudellista painoarvoa. Mikäli yhtiön hallitus on menetellyt tahallisen tietämättömyyden vallassa tai salannut yhtiökokoukselta toimintaketjussa kytevät, direktiivin soveltamisalaan kuuluvat vakavat ihmisoikeus- tai ympäristöriskit, sille myönnetty vastuuvapaus menettää suojaavan vaikutuksensa jälkikäteen arvioituna. Oikeuskäytännössä on katsottu, ettei johto voi vapautua vastuusta edes liikesalaisuuksiin vetoamalla, jos se jättää kertomatta yhtiökokoukselle vastuuvapauden kannalta olennaiset tiedot. Jotta vastuuvapaus suojaisi johtoa tehokkaasti, yhtiökokoukselle

[229] (EU) 2024/1760, 9(4) artikla sellaisen kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[230] HE 109/2005 vp, ks. myös (EU) 2024/1760, 10(6) ja 11(7) artikla sellaisena kuin ne ovat muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.
[231] Savela 2015, s. 254–259.

on kyettävä antamaan oikea kokonaiskuva otetuista riskeistä ja mahdollisista vahingoista.[232]

Mikäli yhtiö joutuu yritysvastuudirektiivin mukaisen ulkoisen siviilivastuun tai hallinnollisten seuraamusten kohteeksi, kynnys kanteen nostamiseen yhtiön johtoa vastaan on suomalaisessakin oikeudessa olemassa. Vaikka yhtiökokouksen enemmistö tai uusi hallitus olisi haluton vaatimaan korvauksia esimerkiksi omistajaohjaukseen tai maineeseen liittyvistä syistä, OYL 22 luvun 7 § turvaa osakkeenomistajien oikeuden nostaa kanne yhtiön lukuun.[233] Tällaisen niin sanotun vähemmistökanteen nostamiseen riittää, että kannetta kannattavilla osakkeenomistajilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista, ja joissain tapauksissa jopa yhden osakkeen omistajalla on kanneoikeus, jos vahingonkorvauksen vaatimatta jättäminen rikkoisi osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatetta.[234]

Yhtiöoikeudellisen sääntelyn dynaaminen vaikutus kestävyysriskeihin syntyykin viime kädessä tästä mekanismista: yritysvastuudirektiivin asettamat objektiiviset velvoitteet, yhdistettynä vähemmistöosakkaiden kanneoikeuteen ja vaatimukseen oikeiden tietojen antamisesta vastuuvapautta myönnettäessä, poistavat johdolta mahdollisuuden piiloutua kollektiivisen passiivisuuden taakse. Johdon on voitava dokumentoidusti osoittaa hallinneensa riskejä huolellisesti, jotta se voi varmistaa itselleen sitovan vastuuvapauden.

[232] Savela 2015, s. 256–257.
[233] Savela 2015, s. 260.
[234] Savela 2015, s. 262-265.

6. Johtopäätökset

6.1 Tutkimustulosten synteesi ja sääntelypoliittinen arviointi

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten yritysvastuudirektiivin mukaiset huolellisuusvelvoitteet voidaan toteuttaa sopimusoikeudellisin keinoin toimintaketjussa ja millaisin toimin johto voi osoittaa huolellisuutensa vapautuakseen yhtiöoikeudellisesta ja vahingonkorvausoikeudellisesta vastuusta.

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee sitä, miten yrityksen johdon tulee sopimuksellisin keinoin toteuttaa huolellisuusvelvoitteitaan toimintaketjussa. Tutkielman perusteella sopimukset muodostavat yritysvastuudirektiivin käytännön soveltamisen ytimen. Sopimuksilla ei kuitenkaan voida siirtää direktiivin yritykselle asettamaa normatiivista päävastuuta pois yritykseltä eikä poistaa johdon kansalliseen yhtiöoikeuteen perustuvaa huolellisuusvastuuta. Sopimuksia on sen sijaan käytettävä preventiivisen juridiikan mukaisina dynaamisina ohjausvälineinä, joiden avulla yritys voi jalkauttaa huolellisuusvaatimuksia toimintaketjuun, kerätä tietoa riskeistä ja ohjata liikekumppaneiden toimintaa.

Tältä osin on erotettava toisistaan direktiivin nimenomaisesti edellyttämät sopimukselliset keinot, kuten 10 artiklan mukaiset sopimukseen perustuvat vakuudet, ja johdon harkinnanvaraiset välineet huolellisuusprosessin tukemiseksi. Pelkkä staattinen sopimuksellisten vastuullisuusvakuuksien ja Code of Conduct -liitteiden vaatiminen johtaa helposti näennäiseen vaatimustenmukaisuuteen. Jotta sopimusverkosto vastaisi direktiivin asettamaa huolellisuusstandardia, sen on oltava dynaaminen ja ketjutettavissa. Tämä edellyttää riskiperusteisia todentamismekanismeja, kuten tietojenantovelvoitteita, raportointia, auditointioikeuksia ja korjaavia toimenpiteitä koskevia ehtoja.

Sopimusrikkomusten seuraamuksilla on tässä kokonaisuudessa kaksijakoinen tehtävä. Ne toimivat yhtäältä reaktiivisina seuraamuksina tilanteissa, joissa sopimuskumppani laiminlyö vastuullisuusvelvoitteitaan, mutta toisaalta myös preventiivisinä mekanismeina, jotka ohjaavat liikekumppanin toimintaa jo ennen rikkomuksen syntymistä. Direktiivin logiikan mukaisesti sopimussuhteen päättäminen ei ole ensisijainen keino, vaan yrityksen on lähtökohtaisesti pyrittävä asteittaiseen vaikuttamiseen. Tämän vuoksi tehostetut korjaussuunnitelmat, raportoinnin tiukentaminen, väliaikainen keskeyttäminen ja muut

yhteistyöhön perustuvat toimenpiteet muodostavat keskeisen osan huolellisuusvelvoitteiden sopimuksellista täytäntöönpanoa.

Toinen tutkimuskysymys keskittyy siihen, millaisin toimin johto voi käytännössä täyttää huolellisuusvelvoitteet ja vapautua vastuusta. Tutkielmassa osoitetaan, että yritysvastuudirektiivi täydentää perinteisen osakeyhtiöoikeudellisen huolellisuusvelvollisuuden (OYL 1:8) sisältöä asettamalla sille uuden kestävyysstandardin. Koska johdon vastuuta koskeva artikla poistettiin direktiivistä jo valmisteluvaiheessa, johdon vastuu rakentuu OYL 1:8:n yleisen huolellisuusvelvollisuuden varaan, jonka sisältöä direktiivi täsmentää kestävyysriskien hallinnan osalta, ja sen laiminlyönti voi johtaa vahingonkorvausvastuuseen OYL 22:1:n nojalla.

Direktiivi täsmentää prosessia, jonka perusteella johdon huolellisuutta arvioidaan. Johdon on kyettävä osoittamaan, että se on tunnistanut olennaiset riskit, priorisoinut toimenpiteet perustellusti, rakentanut riittävät valvonta- ja raportointijärjestelmät sekä reagoinut saamaansa tietoon asianmukaisesti. Tältä osin yhdysvaltalaisesta oikeuskäytännöstä tuttu oversight-ajattelu tarjoaa hyvät raamit: johdon vastuu ei perustu yksittäisen haitallisen vaikutuksen syntymiseen, vaan siihen, onko johto laiminlyönyt järjestelmän rakentamisen tai jättänyt reagoimatta olennaisiin varoitusmerkkeihin.

Koska direktiivissä on kyse keinoja koskevasta velvoitteesta, vastuu ei ole lopputulosvastuuta. Johto vapautuu vastuusta osoittamalla toimineensa liiketoimintapäätösperiaatteen (Business Judgment Rule) edellyttämällä tavalla, hankkineensa riittävän tiedon (mukaan lukien sidosryhmien kuulemiset) ja noudattaneensa direktiivin menettelytapoja. Ratkaisevaa siis on, onko johto tehnyt päätöksensä riittävän tiedon pohjalta, vilpittömässä mielessä ja yhtiön edun mukaisesti sekä dokumentoinut päätöksenteon perusteet.

Direktiivi sisältää myös nimenomaisia suojasatamia (safe harbour): johto voi laillisesti jättää vähemmän vakavia riskejä huomiotta priorisointipäätöksellä tai jatkaa liikesuhdetta haittaa aiheuttaneen kumppanin kanssa tehostetun korjaussuunnitelman ajan ilman rangaistuksen uhkaa. Tämä kuitenkin edellyttää, että johdolla on esittää katkeamaton, vähintään viisi vuotta säilytetty asiakirjajälki siitä, miksi kyseiset liiketoiminnalliset valinnat on tehty. Ilman dokumentaatiota johto ei nauti liiketoimintapäätösperiaatteen suojaa ja

olettama tuottamuksesta kääntyy sitä vastaan, mikä voi realisoitua osakkeenomistajien ajamana kanteena yhtiön kärsimien vahinkojen korvaamiseksi.

Sääntelypoliittisesti yritysvastuudirektiivin ja sen Omnibus-muutosten lopputulos on kompromissi, joka rajoitti merkittävästi direktiivin soveltamisalaa, mutta terävöitti jäljelle jääneiden suuryritysten huolellisuusprosessin ydinvaatimuksia. Omnibus-muutokset rajoittavat direktiivin muodollista soveltamisalaa ja pyrkivät estämään huolellisuusvelvoitteiden hallinnollisen valumisen pk-yrityksille erityisesti rajoittamalla tietopyyntöjä alustavassa riskikartoituksessa. Samalla jäljelle jäävien suuryritysten velvoitteet säilyvät luonteeltaan järjestelmällisinä ja prosessiperusteisina. Tämä luo jännitteen: direktiivi pyrkii keventämään hallinnollista taakkaa, mutta tehokas huolellisuusprosessi edellyttää käytännössä tietoa, valvontaa ja sopimuksellista ohjausta toimintaketjussa.

Tästä seuraa, että direktiivin vaikutukset eivät rajoitu sen muodolliseen soveltamisalaan. Vaikka Omnibus-muutokset supistivat niiden yritysten määrää, joihin direktiivi suoraan soveltuu, velvoitteet voivat edelleen välittyä sopimusoikeudellisen ketjutuksen kautta myös pienempiin liikekumppaneihin. Tämä valuminen ei kuitenkaan saa merkitä vastuun mekaanista siirtämistä alihankkijoille. Direktiivin suhteellisuus- ja riskiperusteisuus edellyttävät, että sopimusehdot mitoitetaan liikekumppanin aseman, vaikutusmahdollisuuksien ja riskitason mukaisesti. Mikäli pääyritys pyrkii ainoastaan siirtämään riskin sopimuksellisesti alihankkijalle ilman tosiasiallista valvontaa, tukea tai vaikutusvallan käyttöä, sopimuksellinen järjestely ei vahvista johdon huolellisuutta vaan voi päinvastoin heikentää sitä koskevaa vastuuvapausargumenttia.

Toisaalta direktiivi luo kannustimia myös sen soveltamisalan ulkopuolelle jääville yrityksille. Koska direktiivin alaiset pääyritykset joutuvat arvioimaan toimintaketjunsa riskejä ja kohdistamaan toimenpiteensä riskialttiimpiin liikekumppaneihin, omaehtoisesti vastuullisuuskäytäntöjä kehittävä yritys voi näyttäytyä houkuttelevampana ja vähäriskisempänä sopimuskumppanina. Tällainen yritys voi vähentää pääyrityksen tarvetta raskaille raportointi-, auditointi- ja seuraamusmekanismeille, mikä tekee vastuullisuudesta paitsi oikeudellisten riskien hallintaa, myös kilpailuedun. OECD:n huolellisuusohjeistuksen

mukaisesti yritykset voivat käyttää vastuullisuusstandardeja jopa esivaatimuksina (pre-qualification) tai tarjouskilpailujen kriteereinä uusien liikesuhteiden solmimiselle[235].

Yritysvastuudirektiivin sääntelypoliittinen merkitys on siten kaksijakoinen. Muodollisesti Omnibus-muutokset kaventavat direktiivin soveltamisalaa ja keventävät sääntelytaakkaa, mutta käytännössä direktiivi muuttaa yritysten välisiä sopimuskäytäntöjä ja johdon huolellisuusvelvollisuuden arviointia. Tutkielman keskeinen johtopäätös on, että pelkät sopimusehdot eivät vapauta yrityksen johtoa huolellisuusvelvoitteiden täyttämisestä. Sen sijaan johdon huolellisuutta osoittaa sopimusperusteinen compliance-prosessi kokonaisuutena: riskiperusteisesti laaditut sopimusehdot, tietojenantovelvoitteet, raportointi, auditointioikeudet, korjaavat toimenpiteet, seuranta ja dokumentointi muodostavat yhdessä järjestelmän, jonka avulla johto voi näyttää toteuttaneensa yritykselle asetettuja huolellisuusvelvoitteita kansallisen yhtiöoikeuden edellyttämällä tavalla. Vastuun kannalta ratkaisevaa ei siten ole sopimusten olemassaolo sinänsä, vaan se, muodostavatko ne aidosti toimivan, valvotun ja dokumentoidun huolellisuusjärjestelmän.

6.2 Jatkotutkimusaiheet ja sääntelyn kehitysnäkymät

Yritysvastuudirektiivi ja sen leikkauspinta kansalliseen sopimus- ja yhtiöoikeuteen ovat vasta muotoutumassa. Tutkielman aihepiiristä nouseekin esiin useita merkittäviä teemoja jatkotutkimukselle. Ensinnäkin jatkotutkimusta tarvitsee riippumattomien asiantuntijoiden ja kestävyysraportoinnin varmentajien vastuu. Yritysvastuudirektiivi ja kestävyysraportointidirektiivi korostavat kolmansien osapuolten suorittamaa todentamista huolellisuusvelvoitteen apuvälineenä. Vaikka Suomessa tilintarkastajilla on lakisääteinen vahingonkorvausvastuu (TTL 51 §), kestävyysraportointivarmennuksissa sovellettava vaatimus rajoitetusta varmuudesta tekee varmentajan tuottamuskynnyksen arvioinnista haastavaa.

Kuten kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa (esim. Shapira 2025) on huomautettu ulkopuolisten compliance-konsulttien ja varmentajien vastuu voi jäädä vaikeasti toteutettavaksi korkeiden näyttökynnysten vuoksi, vaikka johto joutuu käytännössä arvioimaan ja hyödyntämään heidän tuottamaansa tietoa omassa päätöksenteossaan. Tulevassa

[235] OECD 2018, Q7 ja Q35.

tutkimuksessa voisi pyrkiä selvittämään vahingonkorvausoikeudellisesti, millä edellytyksillä kestävyystietoja tai toimintaketjuja varmentavat asiantuntijayritykset voidaan saattaa suomalaisten tuomioistuinten edessä vastuuseen puutteellisesti suoritetuista ihmisoikeus- ja ympäristöauditoinneista, erityisesti suhteessa johdon liiketoimintapäätösperiaatteen (BJR) mukaiseen suojaan.

Myös tekoäly ja algoritmisen valvonnan vaikutus johdon tuottamukseen edellyttää lisätutkimusta. Tekoälyn ja massadatan analysoinnin käyttö toimintaketjujen riskien seurannassa yleistyy vauhdilla. Jatkotutkimuksen kannalta mielenkiintoinen kysymys on esimerkiksi se, miten tekoälyn tuottamat varoitukset muuttavat yhtiöoikeudellista huolellisuuskynnystä: jos yhtiön tekoälyjärjestelmä liputtaa alihankkijan ihmisoikeusriskin, voiko tällainen ilmoitus muodostaa sellaisen "punaisen lipun", johon hallituksen on reagoitava välttääkseen tuottamusolettaman?

Lisäksi kysymyksiä nousee sopimussakkojen ja vastuunrajoitusten kohtuullistaminen kestävyyskontekstissa. Vaikka yritysten välistä sopimusvapautta pidetään laajana, direktiivi velvoittaa asettamaan pk-yrityksille "oikeudenmukaisia, kohtuullisia ja syrjimättömiä" sopimusehtoja. Tulevaisuudessa on tarpeen tutkia, miten tuomioistuimet ja välimiesoikeudet soveltavat kohtuullistamista silloin, kun suuryritys vaatii mittavaa sopimussakkoa tai vahingonkorvausta pk-yritykseltä tämän aiheuttaman kestävyyshaittavaikutuksen perusteella, huomioiden direktiivin vaatimuksen suhteellisuudesta ja tukitoimista.

Lopuksi on syytä todeta, että eurooppalainen yritysvastuusääntely tulee todennäköisesti säilymään volatiilina ja jatkuvasti kehittyvänä oikeudenalana myös tulevaisuudessa. Kuten tutkielmassa käsitelty Omnibus-prosessi osoitti, kestävyyssääntely on erittäin herkkä poliittisille suhdanteille, ja sen keskeisiä elementtejä voidaan muuttaa jopa aivan sääntelyprosessin loppumetreillä. Nykyinen yritysvastuudirektiivi ja sen rajattu soveltamisala edustavatkin pikemminkin väliaikaista poliittista kompromissia kuin sääntelyn päätepistettä. Direktiiviin on nimenomaisesti sisäänrakennettu tarkistuslausekkeita, jotka velvoittavat komission arvioimaan säännöllisesti sääntelyn tehokkuutta ja soveltamisalaa. Komission on tulevina vuosina annettava lainsäätäjälle raportti muun muassa siitä, tulisiko direktiivin soveltamisalaa laajentaa uudelleen pienempiin yrityksiin ja korkeiden riskien

toimialoihin.[236] Yritysten ja niiden johdon on siten varauduttava siihen, että sääntelytaakka ja huolellisuusvaatimukset tulevat todennäköisesti laajenemaan ja kiristymään tulevaisuudessa.

Sääntelyn dynaamisuuden lisäksi myös itse kestävyysriskit ovat jatkuvassa liikkeessä. Kuten oikeuskirjallisuudessakin on huomautettu, kestävyys- ja maineriskit ovat luonteeltaan "liikkuva maali"; se, mikä ei ole yrityksen toiminnalle kriittistä tänään, voi teknologisen tai yhteiskunnallisen kehityksen myötä muodostua kriittiseksi jo lähitulevaisuudessa. Tämän epävarmuuden takia staattinen vaatimustenmukaisuus ja kertaluonteinen vastuun delegoiminen sopimuksilla eivät voi tarjota johdolle kestävää oikeudellista suojaa.

Yritysvastuudirektiivin kenties tärkein vaikutus yhtiö- ja sopimusoikeuteen onkin se, että se pakottaa yritykset siirtymään reaktiivisesta riskienhallinnasta proaktiiviseen ja dynaamiseen järjestelmävalvontaan. Yhtiön johdon huolellisuus mitataan viime kädessä siinä, kykeneekö sen rakentama sopimusperusteinen ja hallinnollinen koneisto mukautumaan uusiin sääntelyvaatimuksiin ja muuttuviin toimintaympäristön riskeihin ennen kuin ne realisoituvat yhtiön tai sen sidosryhmien vahingoksi.

[236] (EU) 2024/1760, 36 artikla sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä (EU) 2026/470.